

АНАБАЗИС

НАВАССИС

У вірменського радіо спитали: «Ну добре, перестройка. А що буде після перестройки?». Вірменське радіо подумало й сказало: «Після перестройки, мабуть, буде перестрілка».

Вона вже була — 10 червня 1982 року в Карпатах. У тій першій перестрілці з КГБ загинув Борис Тереля — брат Йосипа Терелі. Публікуємо його фотографію, уперше в історії.

(Більше на цю тему — стор.37).

НАЦІОНАЛІЗМ — ЦЕ ВЕЛЕТЕНСЬКА І НЕПОБОРНА СИЛА, ЯКА ЯСКРАВО ПОЧАЛА ПРОЯВЛЯТИСЯ В ХІХ ВІСІ. ПІД ЇЇ МОГУТНІМ НАТИСКОМ ЛАМАЮТЬСЯ НЕПЕРЕМОЖНІ, ЗДАЄТЬСЯ, КАЙДАНИ, РОЗПАДАЮТЬСЯ ВЕЛИКІ ІМПЕРІЇ І З'ЯВЛЯЮТЬСЯ ДО ІСТОРИЧНОГО ЖИТТЯ НОВІ НАРОДИ. НАЦІОНАЛІЗМ ЄДНАЄ, КООРДИНУЄ СИЛИ, ЖЕНЕ ДО БОРОТЬБИ, ЗАПАЛЮЄ ФАНАТИЗМОМ ПОНЕВОЛЕНІ НАЦІЇ В ЇХ БОРОТЬБИ ЗА СВОБОДУ.

ЯК НЕ МОЖНА СПИНИТИ РІЧКУ, ЩО ЗЛАМАВШИ КРИГУ НАВЕСНІ БУРХЛИВО НЕСЕТЬСЯ ДО МОРЯ, ТАК НЕ МОЖНА СПИНИТИ НАЦІЇ, ЩО ЛАМАЄ СВОЇ КАЙДАНИ, ПРОКИНУВШИСЬ ДО ЖИТТЯ.

МИКОЛА МІХНОВСЬКИЙ

З М І С Т

Валентин Мороз. Лемківська трагедія 1947 р.	4
Степан Женецький. Лемківський голос про Магочія	11
Русифікація вищої школи	16
Звернення до президента Пенклубу	20
Лист Чорновола до Горбачова	23
Володимир Рен-Бойкович. Хто такі Фінікійці?	28
Драбина до неба	30
Рецензія спогадів Сірика	34
Матеріали про Бориса Терелю	37
Soviet Dissident	39
Т.М. Ус — віщун	39
З приводу процесу над Дем'янюком	41

SUBSCRIPTION FOR 1987

CANADA \$17.00 (Canadian)
UNITED STATES \$14.00 (U.S.)

all others:

BY BOAT \$14.00 (U.S.)
AIR MAIL \$17.00 (U.S.)

NAME

ADDRESS

.....

Всю кореспонденцію (лист, чек, пакунок)
просимо адресувати на:

VALENTYN MOROZ ANABASIS
23 ARMADALE AVE.
TORONTO, ONT.
M6S 3W7
Canada
Tel.: 416-767-6862

АНАБАЗИС

ANABASIS

Ukrainian Magazine

ОСІНЬ/ЗИМА 1987 рік VIII
ч. 3-4 (29-30)

Toronto, Canada

Price \$ 3.75

Виходить чотири рази на рік
QUARTERLY

DATE OF ISSUE:

ISSN 0824-3557

DECEMBER, 1987

Second class mail registration number 5730

Publisher — VALENTYN MOROZ

Редакційна колегія

ЯРОСЛАВ ЛЕБЕДИНСЬКИЙ
ВІРА МОРОЗ
ЗОР'ЯНА БЕССЕР
ДМИТРО СТРОІЧ
ВОЛОДИМИР МОХУН
СТЕПАН ГОРЛАЧ
ЛЮБОМИР ХАБУРСЬКИЙ
КАРЛО СОБЕНКО

Підписані статті висловлюють точку зору автора,
а не редакції.
Надіслані рукописи не повертаються.
Редакція застерігає за собою право скорочувати
статті та виправляти мову.

Всі права застережені.
Copyright

Передруки дозволені за поданням джерела

Це число є подвійним: осінь і зима 1987 р.

ВАЛЕНТИН МОРОЗ

ЛЕМКІВСЬКА ТРАГЕДІЯ 1947 РОКУ І ПРОБЛЕМА РУСИНСТВА

То був звичайний бій — один з багатьох.

Війна скінчилась, але постріли в Бещадах гриміли далі.

... Колона польських військ, що рухалась по гірській дорозі, була зупинена партизанським вогнем Української Повстанської Армії. Поляки розгорнули фронт і почали наступ на ліс, через річку Солінку. Але були густо обстріляні й мусили залягти.

Звична картина 1944-47 років на Лемківщині, — лиш одна деталь виявилась особливою того дня, 28 березня 1947 року: серед Поляків був генерал, заступник міністра внутрішніх справ Кароль Свірчевський. Його знали в комуністичному світі ще до війни. Як довірену особу, Комінтерн посилав його в Іспанію, де точилася громадянська війна між комуністами і Франко. Там його знали під іменем «генерала Вальтера».

В системі «закордонного» енкаведе Свірчевський грав не останню роль.

Одна з українських куль поцілила цього високоставленого енкаведиста з міжнародним досвідом. Під тиском вогню Поляки почали відступ. При переході річки Свірчевський був поранений ще раз — на цей раз смертельно і невдовзі помер.

Так Українська Повстанська Армія вбила одного з головних тюремщиків режиму. Зрештою, можна назвати й інші особи такої ранги. Навесні 1944 року від куль українських партизанів умер командуючий 1-им Українським фронтом генерал Ватутін. Це сталося під Здолбуновом, на Волині. Офіційна советська історія замовчує цей факт. Ватутін нібито був убитий «під час воєнних дій» Німцями. Можна ще назвати генерала Москаленка, якого вислали на пацифікацію Західної України. Всі ці факти свідчать про силу й ефективність УПА.

Але українські партизани Лемківщини не помітили, як у тих боях між смереками, на Антоничевій «землі вівса та ялівцю» вбили найстрашнішого ворога — далеко важливішу й страшнішу особу, ніж усі Ватутіни й Свірчевські разом узяті.

Ім'я цього ворога — русинство.

Партизани УПА не раз мали стандартну розмову з мешканцями лемківських сіл. Намагаючись пе-

реконати Лемків (особливо на Західній Лемківщині), що вони є Українцями, чули часто у відповідь вперту фразу: «Ми суть Руснаккы».

Після 1947 року ніхто вже не хотів бути «Руснаком». Виселивши Лемків з рідних місць разом з усіма Українцями, Поляки раз назавжди навчили їх, що вони належать до українства. То була знаменита лекція географії, історії й політики разом. Сотні професорів зі Львова не змогли б дати такої могутньої пропаганди національного самоусвідомлення. Польська брутальність виявилася найкращим українським агітатором. Лемко зрозумів за один день, маючи час на роздуми у замкненому вагоні, що Поляки завжди знали, хто він є. Знали завжди, що він є Українцем, лиш ховали це від нього. Тримали в русинському полоні, користуючись кількасотлітньою архаїчною дрімливістю цього краю.

Що ж воно таке — Русин?

То — істара історична назва нашої нації; немалий відрізок нашої історії ми були відомі як Русини і для себе й для чужих. Відбито це широко в фольклорі, — скажімо в думках:

Що ж то в нас гетьман Хмельницький, Русин,
Всю мою землю волоську обрушив...¹

(«Дума про Хмельницького
та Василя Молдавського»)

В інтелектуалістичному вжитку слово це теж фігурує постійно й широко. Наприклад, в «Літописі Самовидця»:

бо ліпшое пошанованне ляда жиदिщеві спросному било, аніжелі найліпшому християнинові Русинові. А найгоршое насмівіско і утиски терпіл народ руский от тих, которі з руской віри приняли римскую віру».²

Слово «Русин», як бачимо, вживається в двох значеннях: 1) як особа української національності; 2) як особа православної віри. Ця тенденція подвійного вживання слова «Русин» є постійною й типовою для кількох століть. І слово це ні в якому разі не мало нічого спільного з Московією, тобто нинішньою

Росією. До Росіянина ще у 18-му столітті міцно був прив'язаний термін «москва»; як місто писали це з великої літери, і як назву нації — з малої. Наприклад, з того ж «Літопису Самовидця»:

«... и простовали ку Днепру; которим білгородская орда зразу докучала по сторонах, хапаючи найбарзій московских людей. И прийшовши до Самари города, тяжшіє москва армати позоставляла, а войско по городах роспущено...»³.

Ще у 1848 році, розбуджені революцією, Українці Галичини творять верховний орган під назвою «Головна Руська Рада».

Московія за Петра I, як кожна молода імперія, що прагне визнання, хотіла присвоїти собі стару імперську спадщину Русі, і саме слово «Русь». В історії завжди бувало так. Скажімо, спадщину Риму присвоювали не раз. Візантійські Греки називали себе «Ромеями» (Римлянами). Німецькі імператори назвали свою державу «Священна Римська імперія німецької нації». (Ще й досі Греки в українському Приазов'ї називають себе «Урмей» — перекичене «Ромей»). Петро I запроваджує у вжиток нове слово — «Росія», похідне від «Русь». Були кинуті великі суми на підкуп європейських письменників, журналістів та видавців мап; усіх їх заохочували щедрим золотим дощем вживати термін «Росія» замість «Московітія». Отже, це важливо відзначити: слово «Росія» було вдумане в 1701 році й має дуже коротку історію.

Проте термін «Московітія» ще вживали досить довго. Скажімо, на мапі Кристофора Вайгеля, виданій в Нюрнберзі 1719 року, все ще виразно стоїть «Московітія»; а напис «Русь» поміщено коло Києва. Європейська людина початку 18-го сторіччя ще виразно усвідомлювала, що Русь — це Київ.

Але поступово на нашій національній території утверджується назва «Україна». Коли історичну назву «Русь» забрала собі Москва, все більше утверджуючи це розуміння силою державних чинників, — ми мусили перейти на нову назву. «Русь» і «Росія» — цей паралелізм був надто небезпечним в умовах бездержавности. Національний інстинкт підказав, що треба тікати від назви «Русь». Тут була небезпека втрати власного кольору; світ не зрозумів би різниці між Росією й Руссю.

Зрештою, терміни «Русь» і «Україна» вживались паралельно майже з самого початку. Перша згадка слова «Україна» в літописі припадає на 1187 рік; друга — на 1189-ий. А далі слово це вживається постійно. При тому одна важлива деталь: уживаючи це слово, автор літопису не дає жодного пояснення до нього. Отже, слово це було самозрозумілим. Це вказує на його давність в українському мововжитку. Цікавий приклад паралельного вживання цих двох слів у думі:

Руський отченаш читайте,
на славу Україну прибувайте...⁴

Як бачимо, слово «руський» все більше ідентифікується з вірою (православною), віддаючи національно-етнічний зміст слову «Україна». «Руська» мова, у принципі однакова на письмі для Українця, Москаля й Білоруса, вмирає наприкінці 18-го сторіччя, енергійно розколовшись на виразно українську і виразно російську мови. Два генії — Котляревський і Пушкін — ставлять остаточну крапку в цьому розколі.

На західніх українських територіях, подалі від Дніпра й конфронтації з Москвою, слово «Русь» трималося довше. Але й тут все більше утверджується паралелізм з «Україною» («Історія України-Руси», «Русько-українська радикальна партія» тощо). Слово «руський» все більше набуває відтінку чогось провінційно-архаїчного. В умовах Австрії поширюється новий, так би мовити, «латинізовано-цісарський» варіант цього слова: «рутен». Цей варіант остаточно сходиться на рівень чогось провінційно-сервілістичного, вірнопідданського. Один з галицьких авторів (Охримович) дає таке визначення феномену рутенства:

«Характеристичними рисами «рутенства» був перш усього чисто галицький, локальний патріотизм, що обмежувався 4-мільоновою «рутенською» нацією, вірнопідданість та надмірна лояльність центральному, віденському урядові, повна політична безхребетність, громадський консерватизм, духове назажництво, наївний хамський аристократизм, що погорджував усім, що не йшло «свише», згрідливе відношення до мущика з його мовою, безупинна змінливість поглядів»⁵.

Слово «руський» все більш використовують в іронічному аспекті. Наприклад, іронія Франка з приводу «руських» віршів, що ніби спеціально створені для ілюстрації карикатурности «русинського» духу і світу взагалі:

Де є руська вітчизна?
Де пшениці, ячменя,
І де хліба є досить,
І де голос не гостить
і т. д.

Ця коров'ячо-трав'яниста свідомість, яку й національною назвати важко, все більше закріплювала за словом «руськи» різновид якогось побутово-регіонального патріотизму, по суті — патріотизму для живота: ячмінь, сіно...

Все більше починають любити «Русь» і все «руське» Поляки. Бо це — матеріал для будь-яких польських плянів. Щось ніби як корова, що дає молоко, але власних претензій не має. Виробилась навіть особлива категорія-гібрид: «генс рутенорум, націоне польонум» («русинського роду, польської нації»). Деякі з них (як граф Дідушицький) знали про своє «русинське» походження, і пишалися ним, — але були на 100% польськими патріотами. Можливо, найсумніша сторінка нашої історії 19-го століття — це «руські» учасники польських повстань — Українці, що гинули в боях і по Сибірах за пляни відбудови Польщі

на... українській землі!

І навіть як Русин не ставав Поляком і продовжував екзистувати в ролі руського «єгомосця» чи руського «меценаса» — все одно він був нешкідливим. Бо русинство — це була лише формула самозбереження, часом і тисячолітнього. Але без жодних шансів на ріст. З русинської свідомости не могло вирости нічого загрозливого для польських чи російських (угорських, німецьки) плянів. Русинство — то була лише капуста; вона могла собі рости, аж поки прийшла польська чи російська корова, щоб її з'їсти. Русинство легко інтегрувалося у відповідній кон'юнктурі в польські чи російські державно-політичні структури. Русинські єпископи (потім і священники) Закарпаття, добре пам'ятаючи, що вони є Русинами, і для Русинів, повністю перейшли на угорську мову й угорський спосіб життя.

Не дивно, що загальний струмінь русинства все більше вливається до російського моря. Для невиваглого, лінивого й безхребетного розуму було дуже легко поставити знак рівності між двома близькими за звучанням словами: Русин і Росія. Русинство все більше перетворюється у москвофільство. Найкраще висловив цю тенденцію головний орган москвофілів «Слово» (Львів):

«Ми погано зробили, що в 1848 році проголосили себе Русинами й залишилися ними навіть по проголошенні конституції. У львівському соймі була найкраща нагода сказати ясно і Полякам, і Європі, що всі змагання дипломатів і Поляків витворити з нас окремих народ русинів-унятів — залишилися без успіху, і що Русь Галицька, Угорська, Київська, Московська, Тобольська і т.д. під етнографічним, історичним, мовним, літературним і обрядовим оглядом є ідентична, помимо того, що в Галичині є вона вірно віддана своєму улюбленому монархові і його ясній династії, а там, за кордоном, так само віддана своєму монархові і своїй династії».

То був природний в нових умовах фінал: русинство поступово зливалось з російством, омосковлювалося. І не лише в теорії, але й грубо-практично. Судовий процес Ольги Грабар у 1882 році (Львів) викрив цілу агентурну мережу. Виявилось, що галицькі москвофіли просто виконували шпигунську працю, густо посипану дощем московських рублів.

В міру росту українства русинство крок за кроком маліло й вимидало. Поступово за цією групою закріплюється назва «старорусини», що ясно вказує на сприйняття цього явища як чогось застарілого, реліктового. Все, що орієнтувалося на реальні життєві явища, переходить до українського руху. «Рутеніше Рев'ю» (орган, що виходив у Відні німецькою мовою) змінює назву на «Україніше Рундшау». То було типовим: все русинське поступово усвідомлювало себе як українське. Навіть австрійська офіційна система, не дуже скоро на зміни, стала перед проблемою зміни офіційної (німецької) назви українського населення

Австрії. Питання вирішувалось мовознавчими авторитетами. Цікаво, що Німець висловився за варіант «українціше»; а Серб Ягіч (слов'янський «брат»...) уперто відстоював «рутеніше». Зрештою, русофільство було тоді в Сербії стійкою традицією.

І раптом вмираюче русинство ожило — перед самим початком 1-ої світової війни. То вже була відома російська агентура, очолювана професійним шпигуном — Корнієм Дудикевичем. Природне питання: як сталося, що цілий рух став агентурою? Відповідь така сама природна й не дуже головоломна. Русинство втратило власне «Я». У часи Хмельницького слово «Русин» мало національне наповнення, було назвою нашої нації. Тепер це національне «Я», цей зміст перейшов до слова «Українець». Усі, хто жив ідеєю окремої нації від Попраду до Кубані, перейшли до українства. Русинство залишилось без позиції в реальному житті, — звідси до безпринципности вже один крок. Типовий приклад: Дідушицький у 1848 році. Він був особою «руського роду, польської нації». На Слов'янському з'їзді у Празі 1848 року, надихавшись атмосферою Весни Народів, він просто під час з'їзду переходить із складу польської делегації до складу української (тоді ще офіційно «руської»), викликавши немалий переполох серед Поляків та щирі надії на «повернення блудних синів» серед Українців. Але Дідушицького тягнуло й далі блудити... Що ж потому? Вернувшись додому, Дідушицький потрапив під «ураганний вогонь» польського середовища: усі гризли його за «зраду ойчизни». Свіжий вітер Весни Народів, що розбудив у ньому руський патріотизм, уже вивіявся... У Львові домінував нафталінно-провінційний запах старих шляхетських футер, вискубаних часом і міллю... І Дідушицький, як ні в чому не бувало, знову переходить до польської нації... То було дуже символічним, і показувало «принциповість» русинства. Цей комічний епізод з однотижневим патріотизмом Дідушицького ясно показав усім: щоб утриматись при своїй нації — русинства замало. Треба стати Українцем.

По Першій світовій війні червона Москва створює легальну комуністичну надбудову в Західній Україні — «Сельроб». Утворилась ця організація з двох половин: волинського «Сель-Союзу» і галицької «Воля народа». Як же так? То ж «Воля народа» була «русскою» і вважала, що України не існує. Як же вона перейшла тепер до української організації, на українську мову? Не диво, коли б окремі члени зукраїнізувались. То був би природний розкол на тих, що воліли й далі триматись москвофільства і тих, що переорієнтувались на українство. Але як могла вся (!?) партія раптом, за одну ніч, зробитися з російської українською? Відповідь дуже проста: змінилось фінансування — отже змінилась і нація... 20-ті роки — то період українізації. Москва мусила йти на поступки людям типу Хвильового і Скрипника. А ці хотіли українізації і у Львові. Отже, то був наказ з Москви: ставайте Українцями.

Як бачимо, русинство з національної групи перетворюється на морально-психологічну (точніше: аморально-психологічну). Не диво, що в час міжвоєн-

ного двадцятиріччя Польща дуже любила русинів і скрізь посилено їх розплоджувала, де могла. Особливо це було успішним на Лемківщині, де архаїзм життя ще затримав цю категорію. Коли десь у Львові чи Коломиї польська влада мусила звикнути до слова «Українець» як до звичайної реальності, то на Лемківщині заявили себе Українцем було різнозначне з державним злочиним. Проти Русинів нічого не мали: ці вважалися добрими громадянами. Польська влада дуже любила, коли при переписах люди називали себе Русинами, а не Українцями.

Пожар Другої світової війни енергійно спалив висохлі русинські рештки. У 1939 році Галичину вилікували від русинства за один місяць. На превелике здивування тих, що хотіли записати себе в документах «русскими», сталінські комісари відповіли їм чистою «руською мовою»: «Тут русских нет. Тут усі Українці». На Лемківщині русинство вмерло у 1947 році, в час операції «Вісла», коли всіх Лемків вигнали з рідної землі як Українців.

Але пройшли роки. Сталінщина була позаду. Польща мусила дозволити на утворення Українського Суспільно-культурного Товариства. виявилось, що всі Лемки втягнені в українські структури. І тоді мудріші голови у Варшаві зрозуміли: допущена помилка. Одною необережною акцією вони зруйнували той бар'єр між Лемком і рештою Українців, який штучно підтримували хитрощами багато років. Поляки знову починають шукати шансів для розколу. Преса отримує завдання писати «Лемки і Українці». Єжи Гарасимович пише погромні статті в дусі Сенкевича, в яких сердиться, «чому Лемки співають пісні з Києва». (Для відповіді йому досить двох слів: Лемки співають пісні з Києва, так само як Мазовшани співають пісні з Кракова. Як для Мазовшанина пісні з Кракова є своїми, польськими, так і для Лемка пісні з Києва є своїми, українськими). Вдалося навіть відколоти від УСКТ кількох діячів лемківського походження. Але далі справа не пішла. Ті Лемки, що прибували з Польщі в Америку, щиро дивувалися: лемківське об'єднання? Там, у Польщі, ми були Українцями; про створення окремих лемківських організацій не було мови.

Там, на Сході, розкол уже був неможливим. Грунт для розколу знайшли тут, на Заході. В умовах еміграції (та ще й заробітчанської, неполітичної) русинство законсервувалося — особливо на заході Пенсильванії, в місцях поселення перших українських трударів.

... У Сибірі, на «полюсі холоду», коло Верхоянська, знайшли... цілого мамута! Він упав у прірву тисячі й тисячі років тому, вмерз у лід і так «заморозився» аж до 20-го сторіччя; бо в цих не дуже привітних місцях лід часом не розтає тисячоліттями. Коли знайшли того мамута, то він ще тримав траву в морді — доісторичну траву, яка тепер уже не росте на землі. Дехто в Пенсильванії теж не хоче й досі випускати ту траву з зубів.

Але дивує той факт, що траву цю, яка давно

уже не росте в Карпатах, уперто тримають в зубах деякі авторитети, що нібито давно з'їли зуби на академічних премудростях... Як колись русинство уперто пхалося в українську гущу перед 1—ОЮ СВІТОВОЮ ВІЙНОЮ, ТАК І ТЕПЕР ВОНО НЕСПОДІВАНО СТАЄ АГРЕСИВНИМ.

Власне, у центрі тенденції стоїть одне слово: **Магочій**. Дивна і небувала в історії північно-американських університетів річ: Магочія взяли на посаду професора катедри української історії в університеті Торонта і... з першого дня дали «теньор» (17). Може, до того доктор Магочій мав велику, славу професорську біографію, на зразок професора Тойнбі? Зовсім ні. Торонтонська посада була першою в біографії Магочія. Як же так? «Теньор» — це право на постійне місце в університеті, аж до емеритури. І право це дається лиш кільком професорам на рік; за нього йде уперта закулісова боротьба. Звичайно професор (не кожний, не кожний...) отримує «теньор» по довгих роках праці й заслуг. А Магочієві дали одразу, з першого дня... Кожному ясно: деяким людям дуже залежало так «заінсталювати» Магочія на українській кафедрі, щоб потім не було можливості усунути.

За які ж унікальні заслуги доктор Магочій удостоївся такої унікальної чести в англо-саксонському університеті, де люди слов'янського походження ніколи не мали аж надто легкого життя? Буває, буває... Наполеонові дали звання генерала відразу після капітана, перескочивши відразу три щаблі. Але для того Наполеон мусив здобути неприступну фортецю Тулон — ключ до англійських позицій на полудні Франції. Які ж наполеонівські заслуги має Магочій? Всі вони вміщуються у двох словах: «Сабкарпейтїєн піпл». Магочій вважає, що закарпатські Українці є якимсь окремим «підкарпатським народом». Оце й усе? За це «відкриття» йому така шана? То це ж старе, як світ, русинство, ще й карикатурному варіанті. За що ж така шана русинству? На це питання нам дадуть відповідь факти.

Пригадую розмову з Лемкинею із Пряшівщини. Темою розмови було: чому Лемки в Польщі добре тримаються, а на Пряшівщині — зовсім погано? З майже 400 тисяч Українців, що їх нараховувала статистика на Пряшівщині в час II-ої світової війни, залишилося 40 тисяч... Решта стала Словаками... Як же так? У Польщі, в протисторстві з гострими великодержавними амбіціями цього народу вистояли, а перед Словаками капітулювали? Перед цим мікронародом, що й сам є на правах бідного родича в Чехословаччині? То якась загадка... Ми поговорили, і вирішили, що загадка розв'язується просто: у Польщі Лемки є Українцями, а на Пряшівщині — Русинами... Коли Лемко уже став Українцем — з нього не зробиш ані Словака, ані Поляка. На жаль, Русини Пряшівщини не встигли стати Українцями перед цією новітньою хвилею тиску. Застрягли у русинстві — і ось такий сумний фінал...

Знову прокляте русинство...

І тут пригадується розмова, майже пророча. То

була розмова двох католицьких священиків; один з них був навіть монахом. Тисо, президент словацької міні-держави, що постала у 1939 році, — а з другого боку стола — Сабол, український поет і монах. Зореслав — це ім'я тоді вже знали шанувальники української поезії. То — поетичний псевдонім Сабола. Батько — Русин з Пряшева, мати — Словачка. Тисо гримав кулаками по столі й сердився, що Сабол не має словацького патріотизму. Більше то: навіть Русини не хоче себе називати. Каже, що він Українець. «У нас нема Українців, — гримаючи кулаком, кричав Тисо. — У нас є Русини». «А де я взявся?» — спокійно відповідав Сабол. — «Ви — виняток. Решта — Русини». — «Вчора були Товти⁶ — сьогодні Словачки. Сьогодні Русини — завтра будуть Українці», — відповів йому Сабол.

На перший погляд незрозуміло, чому так сердився словацький диктатор. Яка ж йому різниця, як називає себе людина: Русини чи Українцем? Все одно ж не Словачком. Чому ж він хотів мати у своїй державі Русинів, а не Українців? Бо Русин — то матеріал для асиміляції. З Русина можна зробити Словака; з Українця — уже ні.

Ось тут — розв'язка питання. Шовіністичні кола Північної Америки не хочуть, щоб ми були Українцями. Русин асимілюється легко. Останній перепис в Америці показав, що більш як 700 тисяч людей назвали себе людьми українського походження. А скільки ж Русинів? Вісім тисяч...! то все? Їх же є не менш як мільйон лише в Пенсильванії. Так, є. Але вони всі назвали себе Американцями. Та сама історія, що й на Пряшівщині: Русина можна дуже швидко зробити в сучасних умовах і Греком, і Турком.

Ось чому Русини такі милі всім...

Ось чому на новозасновану українську катедру беруть Русина, відкидаючи всіх українських кандидатів.

Як бачимо, приклад і Пряшівщини, і Америки показує ясно: русинство — це смерть. Зникнення. Повна втрата національної ідентичності. І якщо Магочій дійсно вірить, що «підкарпатські люди» є окремою нацією, то він — її могильник.

Поставимо питання реально: чим може втриматися русинський «народ»? Чи має він Шевченка? Лесю Українку? Ліну Костенко? Ні... На обкладинці журналу «Американ Русин» є фотографія лише якихось довгоногих Русо-Американців у вишиваних гачах. (Зрештою, ці гачі вже більше подібні на ковбойські штани; бо реальних гачів з реальних Карпат ці люди не бачили ніколи; а ковбойські штани бачать на тіві кожен вечір). Отже — лише гачі... Але гачами не втримається. Гачі не будуть триматись, коли нема пояса. А пояс цей — то цілий культурний комплекс, із такими явищами, як Шевченко і Леся Українка. То єдиний спосіб збереження ідентичності «русинського народу» десь у Пенсильванії: прилучитися до культури Шевченка і Симоненка.

А до речі: чому «підкарпатський народ» не має свого Симоненка? В умовах піднесення завжди з'явля-

ється або Симоненко, або Валенса, як у сусідів. У тому то й річ: русинство симоненків не породжує. То мертвота. Зате русинство породжує постійно, покоління за поколінням, агентів. Русинське середовище довкола Нью Йорку було довголітнім продуцентом советських розносчиків пропаганди. Представники советської амбасаді — постійні гості на «русинських» фестивалях протягом десятиліть. І Пимен, «патріярх» від КГБ, не мав би бази в Америці, якби не «русинські» церкви. То стара традиція, починаючи з часів Ольги Грабар.

У час празької весни лише русинська газета «Карпатська Русь» (в Америці) стояла на боці московської інтервенції. В науковій бібліотеці Львова цю газету можна було читати вільно, — всі інші українські видання з Заходу — під замком КГБ. Я підкреслюю: в КГБ, бо у бібліотеці їх нема навіть у закритому фонді.

І всю цю машину, на якій навіть сліпий прочитає «Made in USSR», очолив тепер Магочій. Офіційно він — науковець. Які ж його наукові позиції? Проаналізуємо це без емоцій. Перше: де міститься його «Русинія»? Коли він вважає це окремою нацією, то мусить бути десь реальний кордон. Гляньмо на мапу: чи шукати цю землю в Закарпатті? Але ж Магочій показував у Торонті фільм «Захар Беркут» із власними англійськими написами і власними коментарями. І пояснював глядачам, що то фільм про «сабкарпейтєн піпл» («підкарпатський народ»). Але ж дія фільму відбувається в галицькому селі Тухля. То й Галичина теж належить до Русинії? Якщо Тухля належить до цього «піплу», то й увесь простір далі, аж до Львова, теж мав би належати до Русинії. Бож національної різниці між Тухлею і селом коло Львова (Солонка чи Сокольники, скажімо) нема! Ті ж самі гачі в минулому; ті ж самі пісні, вишиванки і писанки тепер. То і Львів належить до Русинії? Де ж тоді починається Україна?

У своїй книжечці «Бесідуємо по-руську» Магочій пише, що мешканці Пряшівщини є Українцями, тільки вони не знають цього. Он воно що! Виявляється, Магочій чудово знає, що то звичайні Українці, лише у специфічних гачах. Як науковець, він мав би пояснити цим людям, хто вони є. Але він робить навпаки: баламутить цих людей своїми «русинськими» брошурками. Поставимо питання так: Магочій має право вважати Закарпатців окремою нацією. Це його точка зору. (Хтось може вважати Полтавців Папуасами, — це його право). Але чи вірить дійсно Магочій у це? Чи має позицію? Ось його історичний атлас України. На кожній мапі є лінія, що окреслює етнографічні межі України. Лінія ця охоплює Лемківщину, Закарпаття, Гуцульщину, Бойківщину. Отже — тут «Русинія» в межах України, як частина української території! Отже: у виданні, яке має сподобатися Русинам, Магочій пише, що це територія русинська. А у виданні, що має сподобатися Українцям, Магочій віддає цю територію Україні. Що ж то за науковець? Які його погляди? Українському грошодавцеві Магочій каже, що

Лемківщина є Україною. А русинському грошодавцеві Магочій каже, що Лемківщина є Русинією. Чи має дійсно Магочій погляди, як історик? Чи просто продає той товар, який продається? Погляди for sale... Де ж принципи? Тут можна побачити лише один принцип: «Скільки буде два і два?» — «А скільки вам треба?»

Просто дивно, що така неспроможна в науковому відношенні людина очолює катедру.

Русинство не стояло б на власних ногах ані одного дня, коли б не підтримка чужих. Впадає в око одна річ: абсолютна байдужість «русинських патріотів» до долі Русинів. Приклад. Здібний маляр українського походження з Югославії — Колесар. Він розіслав по всіх університетах Заходу брошуру, де пише, що Русини — то не Українці. Що ж, не сердьомся за це на нього. Мабуть, то ознака, що він завзятий русинський патріот і хоче зберегти русинство. Що ж, тоді боронімо разом. Де живе Колесар? У Югославії, там де є вогнище специфічної української культури — Керестур. Але ж це острівець на чужій землі. А де своя? На Пряшівщині, — саме звідти вийшли люди до Керестуру. Проте виявляється, що в тих місцях, звідки вийшли керестурці, русинів уже нема: уже Словаки... І це не турбує ні Колесара, ані Магочія! Як же так? Тож на Пряшівщині, де має бути центр їхньої «Русинії», Русини зникають катастрофічно швидко, стають Словаками. На польському боці Лемки взагалі вигнані з рідної землі. Чому ж фірма «Магочій і Колесар» не протестує? Чому не робить демонстрацій, на зразок тієї, що зробили Українці у Вашингтоні проти русифікації? Свідомі Лемки, що вважають себе Українцями, zorganizували велику мані-фестацію в Торонті 1987 року, в 40-річчя лемківської трагедії, з вимогою повернення Лемків на рідні землі. Скільки таких мані-фестацій zorganizував Магочій? Ми всі охоче пішли б на таку демонстрацію. Немає значення, як називали б себе її організатори: підкарпатським, закарпатським чи надкарпатським народом. Реально це була б акція проти асиміляції наших карпатських Українців чужими силами. Проте ні Магочій, ані інші русинські чинники ніколи нічого подібного не зробили, і не зроблять. Це — могильщики власного народу, які давно примирилися, що Русини мають стати Поляками, Словаками чи якимись «тітоїдами» в Югославії. Їхня позиція дивна і звихнута: ставайте ким завгодно — лише не Українцями. По суті, це протиукраїнська диверсія. Русинські інституції, очолені тепер Магочієм — то гребля, покликана затримати русинські води від влиття до українського моря. Бо коли вже зіллються з Українством — тоді асимілювати їх пізно. Тримати до того часу, коли машина польської, словацької чи американської асиміляції знайде слухний момент їх з'їсти. Ось за що так люблять всі чужі Магочія і його русинство.

У Закарпатті, на території УРСР, русинство умерло природною смертю. Магочій уперто їздить до Ужгороду й шукає спільників, щоб внести туди наново цю заразу. Їздить настільки регулярно, що вже звернув на себе увагу певних чинників, які цікавляться історією

дуже мало, але зате пильно стежать за сучасним життям...

Як бачимо, русинство — це не просто смішний пережиток. Це — небезпечна зброя в чужих руках; одна з очевидних протиукраїнських диверсій, керованих і оплачених чужими, як і в час Ольги Грабар. Русинство загрозливо розповзається по сторінках етнічної української преси. Скажімо, «Юкрейн'ен Віклі» друкує допис із дивним заголовком: «Rusin is not Ukrainian». Це — голос якогось Русина з Америки. Ну добре, такі речі можна друкувати, але ж з добрим коментарем. Але в тому то й річ, що... коментаря нема! Хочеться запитати редакторів цієї газети: хто ж ви самі? Українці, Русини, чи просто «секенд генд» Американці, що працюють в етнічній газеті лише тому, що не можуть дістатися до «нормальної» американської? Кілька років тому ми читали в «Свободі» дивні заголовки про «Конференцію Українців і Русинів». Так і було написано. Виходить, «Свобода» визнає, що Русини не є Українцями, коли пише «Українці і Русини». Не диво, коли б такий заголовок був у якійсь «Русинській Правді» (може, існує така газета, на зразок «Комсомольської Правди»...). То їхня логіка, і вони мають на неї право. Але ж на якій позиції стоїть «Свобода»? І чи має взагалі позицію в цьому питанні? До якого курйозно низького рівня впали позиції українського гетта...

Магочій скрізь поширює версію, нібито українство було принесене на Закарпаття «штучно» у 1939 році. Добре було б, якби цей «історик» познайомився з історичною статистикою. Вона каже, що на виборах 12 лютого 1939 року 86% Закарпатців в умовах чужої, чеської влади голосували за УНО (Українська Національна Оборона)⁷. Коли б Магочій хотів написати чесну, академічну історію Закарпаття, а не оплачену чужими долями пропаганду, то він має ще до диспозиції сотні учасників подій 1939 року в Закарпатті. Вони розкажуть Магочієві, як 15 березня 1939 року тисячі людей ішли розмоклими дорогами, під снігом і дощем, до Хусту, і кричали: «Дайте нам зброю!» Всі хотіли бути Сіовиками й битись за Україну проти угорського війська. Нехай Магочій покаже нам хоч одного Закарпатця, що з таким самим чистим ідеалізмом пішов битися за «Русинів» — тоді ми повіримо, що він історик.

Не було таких Закарпатців...

За тисячу років не було ані одного. За «Русинію» отримували рублі, гюльдени, корони, пенги, злоті... Тепер — долари. Але за «Русинію» ніколи не платили життям. Це — ідея мертва, і ніколи вона не породила ні одного ідеаліста. Найбільшим в історії «Русином» був Бродій: він став прем'єр-міністром Закарпаття у 1938 році. І дуже скоро був заарештований за шпигунство на користь Угорщини. Не знаю, який герб мають прихильники «Русинії», і не хочу знати. Але логічно вони мали б написати на своєму прапорі псевдо Бродія, що довгі роки стояло проти його прізвища в угорському списку шпигунів.

На Лемківщину повертається все більше число

Лемків, виселених у 1947 році. Вже й існує ансамбль на власній землі — «Лемковина». Кожного року збираються люди на «Лемківську Ватру». Виступи «Лемковини» в Північній Америці показали, що польська акція 1947 року не дала нічого. Молоді люди з Команчі, Ганчови й Сянока не лише знають, якого вони роду, але й навіть розмовляють лемківським діалектом. Навіть цього не вдалося викоринити окупаційній польській владі. Що ж, мудріші з Поляків мабуть уже вирішили, що треба продати свою власність на Лемківщині (украдену в господарів) і перетхати на споконвічно-польські землі. Але й тут уперто промовують ідею розколу... «Голос Ватри» — так називається газета, що виходить кожного року на Лемківській Ватрі. Чудово, що вона виходить. Але... спробуйте знайти в ній слово «український»... Ще в 1986 році можна було прочитати, що Іван Франко — це «геній українського народу». Але наступного року цього вже не знаходимо. Ось є «Павел Русин з Кросна»... Є, правда, й Антонич. О, тут уже напевно не можна обійти слова «український». Антонич — великий український поет. Цей син Демківщини всі до однієї свої поезії написав чистою літературною мовою Шевченка. Не означає це, що він цурався лемківського діалекту чи зневажав його. Але він дав для рідного краю великий дороговказ: шлях до широкого світу й самозбереження для Лемковини — через мову й культуру Шевченка. Без цієї могутньої зброї, у самих лише фольклорних «гачах» Лемко стане легкою здобиччю в руках окупанта-сусіда. Як же виходить з цієї ситуації «Голос Ватри»? Читаємо дивні слова: Антонич лише «поет сонця і природи», який нібито відповів негативно «на пробу втягнення го до політичних організацій Львова і писання ідейно». Відповімо на це з усмішкою: Антонича ніхто не мусив втягати до політичного життя Львова. Він не був дурним биком з «русинського» пасовища, якого треба тягнути на мотузку. Сам факт, що він демонстративно писав чистою українською мовою (ані слова на діалекті) уже був політичним маніфестом в умовах Лемківщини, де назвати себе Українцем означало потрапити у список ворогів влади. Порадимо авторам «Голосу...» заглянути у збірку творів Антонича, видану в Пряшеві (на лемківській землі). Там є поема «Алькасар». Що таке **Алькасар?** Хто вважає Антонича своїм поетом — мусив би знати такі реалії, що вже є невід'ємною частиною його «Я». Алькасар — то фортеця коло Мадриду, що героїчно боролась проти комуністів у час громадянської війни 1936-39 років. Алькасар став символом боротьби нації проти безнацілальності. І слово це: Антонич бере як назву для однієї з найбільших своїх поем. Отаман Антонич: «неполітичний»... Власне, його довгі роки не дружували на Україні саме через цю поему. Усі ці «зелені лиси» й корови, що «моляться до сонця» в Антоничевих віршах, були, звичайно, надто модерними для динозавро-редакторів з Києва; але перешкодою для його надрукування самі по собі не стали б. Правдивою перешкодою був «Алькасар».

Розуміємо видавців «Голосу Ватри». Їм дозволяють робити щось на Лемківщині лише при умові, що вони не виявляють своє українське «Я». Мовляв, у душі ми Українці, але в газеті мусимо бути Русинами, бо тоді Поляки не такі сердиті. Але саме в тому й розрахунок польської влади. Молоде покоління, що читає «Голос...», не буде знати, що є в душі видавців. Але прочитає лиш те, що є чорним по білому: Антонич був оспівувачем трави й листя, а до жодної української політики не мішався. Не хочемо нікого вчити, як жити в умовах, які ми знаємо лише здалека. Але щоб не вийшло, як у тієї французької пані, що в час німецької окупації дуже приятелювала з Німцями. Коли її запитали потім, як вона думає це пояснити, вона відповіла: «Серце у мене французьке. І яке вам діло до всього іншого?» Серця, мабуть, не досить. Треба, щоб і газета була українською. Бо такі «Голоси...» — це виразний польський плян виховати знову русинську расу на Лемківщині, так необережно знищену в 1947 році акцією «Вісла».

Чи ви знали Руснака,
Що боявся гусака?
По-словацьки промовляв,
По-мадярськи проклинав.
Де ж вони всі подівались?
За катедри поховались.
(З «Лиса Микити»)

Хто винен, що катедру історії України (в Торонті), яка мала б постачати світ українським поглядом на історичний процес, очолює «Русин»? Ми! Винні лише ми. Тиску з українського боку практично нема. Ніхто з нас не поставив ясно питання: Магочій має право на свої погляди. Але ці погляди він мав би проповідувати з русинської катедри. А українську катедру мав би очолювати той, хто репрезентує українську орієнтацію. У першу чергу мали б висловитися ясно самі Лемки, з яких Магочій намагається зліпити якийсь «піпл», що є невідомо чим: чи то нацією, чи лиш матеріалом для чужих націй, а чи лиш етнічною групою в Америці, з якої можна (доки не зникла) зібрати пару мільйонів на зорганізування різних «русинських» фундацій. Позиція лемківської організації, власне, не зовсім ясна. Була навіть ідея запросити Магочія на лемківську ватру в Торонті... На тій підставі, що він, мовляв, людина лемківського походження. Логіка більш ніж дивна. А коли б Сталін був лемківського походження — то й його запросили б? Тут виникає питання: чи вважає себе Об'єднання Лемків Канади українським? У назві цього нема. Можуть відповісти: тоді, коли затверджували назву, тема ця не була актуальною, і український характер ОЛК ніхто не брав під сумнів. Так. Але з

того часу життя принесло багато нового. Русинство, густо посипане чужими фінансами, ніби галушки сиром (так уже не раз було в історії), ще раз перетворюється на агресивну протиукраїнську інтригу. І коли вже дійшло до того, що виникає ідея запрошення Магочія на лемківську ватру; коли для такого запрошення уже досить бути «добрим Русином», а не

добрим Українцем — настав час змінити формулу. Об'єднання Лемків Канади повинно стати на черговому з'їзді Українським Об'єднанням Лемків Канади.

На цьому ми закінчуємо.

І маємо надію, що Об'єднання Лемків Канади саме з цього й почне.

- 1) Ukrainian Dumy. Toronto—Cambridge, 1979, p. 170
- 2) Літопис Самовидця. Київ, «Наукова Думка», 1971, стор. 51.
- 3) Там же, стор. 149.
- 4) Ukrainian Dumy, p. 152.
- 5) Велика Історія України, Львів—Вінніпер, 1948, стор. 664.
- 6) Товт — угорська назва Словаків.
- 7) Енциклопедія Українознавства, т. I, ч. II, стор. 568.

СТЕПАН ЖЕНЕЦЬКИЙ

ЛЕМКІВСЬКИЙ ГОЛОС ПРО МАГОЧІЯ

Вміщуємо нижче статтю журналіста лемківсько-го походження Степана Женецького, у якій дається детальна аналіза діяльності проф. Магочія на протязі останніх років.

НЕПРИХИЛЬНА КРИТИКА КНИЖКИ КОНКВЕСТА ПРО ГОЛОД В УКРАЇНІ В 1932-33 рр.

Великим ударом, прямо мов обухом по голові, для українців не тільки в Америці і в Канаді, але й в цілому вільному світі, а також для українського народу на батьківщині, була стаття Петра Сулими п.з. «Дивна критика книжки про голод», що була надрукована у «Свободі», в якій він виявив, що проф. Магочий написав дуже неприхильну, необосновану фактами критику на книжку «Жнива смутку» Роберта Конквеста, в якій він, Конквест, обширно описує спричинений невмисно Москалями голод в Україні в 1932-33 роках. Цю свою рецензію на книжку про голод в Україні в 1932-33 роках надрукував він в американському журналі «Світ і Я», в числі за місяць квітень 1987 р., який появляється місячно у Вашингтоні. Д.С. З того ясно видно, що проф. Магочий добре плянував, щоб ця його критика поширилася головним чином у столиці Америки Вашингтоні, де саме проходили переслухання свідків-очевидців про голод в Україні в 1932-33 роках, які переводить спеціальна

урядова Конгресова Комісія. А це значить, що проф. П. Магочий плянував не тільки сильний удар проти книжки Конквеста, але він вибрав на це і найбільш відчутне місце!

Зразу впадає в очі, що проф. Магочий підібрав дивний наголовок для своєї критки на книжку Конквеста: «Голод чи народоббивство?» Було б відповідніше дати наголовок до такої рецензії «Голод і народоббивство», або «Народоббивство через голод», бо те, що запланувала була і здійснила Московія в Україні в 1932-33 роках, а що вірно задокументував Конквест у його книжці — це якраз було народоббивство при допомозі голоду.

Тут цікаво відмітити ще й те, що для знецінення книжки Конквеста про голод в Україні в 1932-33 роках, проф. Магочий ще й підшукав собі «союзника» в особі професора історії Північно-Іллінойського університету Бруса Лінколна, співрецензія якого під наголовком «Сумна історія російського народу» була надрукована разом з рецензією проф. Магого в тому самому числі журналу і творить якби другу частину спільної рецензії. Також наголовок співрецензії Бруса Лінколна має ще більш невідповідний, а навіть помилковий наголовок, бо ж Конквест пише в своїй

книжці про голод в Україні, а не про голод в Росії та що проходив він цей голод найлютіше в Україні й українській Кубані та Казахстані, а на корінних московських теренах жодного голоду не було. Виринає питання: чи та географічна неточність про місце голоду є звичайним недоглядом, географічною неграмотністю Бруса Лінколна, чи «заплянованою» помилкою, щоб знецінити твердження Конквеста, що голод в 1932-22 роках відбувався не в Україні, а в Росії? Напевно, що проф. Магочий читав рецензію свого «союзника» перед надрукуванням її в журналі, але й він, мабуть, також «запляновано» не доглянув тієї «помилки» Бруса Лінколна в географії, в якій країні відбувся голод в 1932-33 роках, в Україні чи в Московії-Росії?

В ЧОМУ «СУМНІВАЄТЬСЯ» ПРОФ. МАГОЧІЙ?

Як пише Петро Сулима в своїй статті «Дивна критика книжки про голод», проф. Магочий сумнівається щодо точності і вірогідності поданого Конквестом числа жертв голоду і статистичних обчислень. Він заторкає «жахливу гру числами» і відмічує, що подані Конквестом числа жертв не відображають точного розміру жертв, бо мовляв, ці числа (подані Конквестом) включають також жертви загинувших жидів і німців та інших. (Цікаво, чи в числі «інших» він має на увазі також Москалів? — СЖ). Що під час голоду могло загинути деяке число Німців в околиці Волги, то можна повірити, але щоб з голоду тоді мерли також і Жиди — то в це таки ніхто не повірить.

Відносно числа померлих з голоду в 1932-33 роках в Україні, то українські і чужинецькі дослідники подають між 5 а 7 мільйонів. Підписаний нещодавно читав спомини австрійського соціяліста, інженера, на прізвище, здається, Варбург, в польській мові, в яких він описав своє перебування під час голодових 1932-33 років в Україні. Він поїхав був туди, як спеціаліст-інженер, на розбудову індустрії в Союзному Союзі. В цих своїх споминах він кілька разів згадує про голодові жертви в Україні і подає, що тоді з голоду померло 11 (одинадцять) мільйонів Українців. Таке число подав не якийсь «український націоналіст», а австрійський соціяліст жидівської національності.

Щодо другого питання, відносно якого проф. Магочий висловив сумнів, чи таке щось насправді було — це бльокада чи закриття кордону між Україною і Московією (чи, як хтось хоче, Росією). Магочий вважає, що наведені Конквестом дані не цілком підтверджують його категоричні твердження щодо такої бльокади границі, як засобу нищення голодом Українців, бо мовляв, бльокада границі не була вже такою абсолютною, ані такою страшною в наслідках, як це представляє Р. Конквест.

У вільному світі, а також напевно і в Канаді, ще живуть свідки, які могли б посвідчити невірному Томові, проф. Магочому, що така бльокада кордону між

Україною і Московією існувала, і через неї не пускали голодних жителів з України до Московії, куди вони йшли, щоб роздобути хліба, аби рятувати свої родини від голодової смерті. Якби проф. Магочий хотів і мав добру волю, то напевно знайшов би таких живих свідків, що їх не пускали через кордон до Московії, куди вони вибиралися за хлібом.

Цікаво також відмітити, що проф. Магочий закидає Конквестові, що його праця опирається на малій джерельній базі та схильність його до використання в більшості на писаннях і документах, виданих Українцями на Заході, зокрема книги «Чорні діла Кремля», яку видав ДОБРУС в 1953 році. Цей його сумнів чомусь «збігається» із поглядом рецензії Крейга Вітні з американської щоденної газети «Нью Йорк Таймс», який також «сумнівається» в правдивості українських свідчень і джерел...

А вже найдивніше звучить твердження проф. Магочого в тому місці, де він пише, що мовляв, щоб повірити в правдивість закиду про народовбивство в Україні, то Конквест повинен був подати значно сильніші докази, тим більше, що (просимо уважно прочитати!)... більшовицька сторона цілковито заперечує існування голоду в Україні в 1932-33 роках!!! При тому проф. Магочий покликається на совето-московські праці з історії та зокрема наводить довгу цитату з «Большой Советской Энциклопедии»!!!

Що ж, якщо проф. Магочий покликається на «советські джерела» і на «Большую Советскую Энциклопедию» відносно голоду в Україні в 1932-33 роках, то він виявив себе неповажним науковцем і великим недругом (щоб не сказати: ворогом) українського народу.

ЯКА МЕТА ТАКОЇ ЗЛОБНОЇ КРИТИКИ ПРОФ. МАГОЧОГО НА КНИЖКУ КОНКВЕСТА?

На закінчення розділу про критику проф. Магочого на книжку Конквеста про голод в Україні, виринає питання: яку мету переслідував проф. Магочий, пишучи цю дуже неприхильну (вірніше ворожу) рецензію на книжку Конквеста про голодомор в Україні в 1932-33 роках? Що він хотів тією критикою досягнути? Робив він це з пімсти до Українців, що ми не доручили йому написати книжку про голод в Україні в 1932-33 роках, і він тепер відомстився критикою на книжку Конквеста? А чи може він написав цю свою злобну критику із професійної заздрости до Р. Конквеста, який своїми працями про комуністичну Московію нажив собі велику славу, як добрий знавець московсько-большевицьких справ?

Коли він це мав на думці, то він не осягнув ні першої, ні другої цілі. Українці не доручили проф. Магочому (і як тепер виявляється, добре зробили, що не доручили!) написати працю про голод в Україні в 1932-33 роках, бо по-перше, він ще дуже маленький науковець (і хто знає, чи колись буде великим), щоб написати таку важливу працю; він покищо написав і далі пише маленькі брошурки про те, як з вітків

українського народу за Карпатами створити окремий «русинський» народ...

Що ж до конкуренції з Конквестом, який вже здобув собі світову славу великого знавця московсько-комуністичних справ, то проф. Магочому до нього так далеко, як куцюму до зайця. Його критика книжки про голод в Україні Конквестові не пошкодить, а йому (проф. Магочому) не допоможе стати великим науковцем і знавцем московсько-советських справ.

ПРОФ. МАГОЧИЙ ВІДРИВАЄ ВІД УКРАЇНИ КАРПАТСЬКИХ УКРАЇНЦІВ І ТВОРИТЬ З НИХ ОКРЕМИЙ «РУСИНСЬКИЙ НАРОД»

Проф. Магочий, при допомозі ще кількох молодих, збагамучених закарпатських Українців-інтелігентів (Едвард Касинець, Патриція Кравчик, Річард Ренофф та інші) намагається відорвати вітку українського народу, що проживає на південному схилі гір Карпат, яких популярно називають «закарпатські Українці», і створити з них якийсь окремий «русинський народ».

В тій цілі він заснував у 1978 році «Карпато-Русинський Дослідчий Центр» (скорочено КРДЦ), неприбутково-культурницьку організацію, завданням якої є національно перевиховати уродженців Закарпатської України і створити з них окремий народ, «закарпатських Русинів», чи «русинських Закарпатців».

Щоб могли успішніше ширити «русинське баламутство» серед закарпатських Українців, КРДЦ видає різні книжечки і кварталний журнальчик «Американський Карпато-Русин».

Проф. Магочий також творить із закарпатського діалекту-говірки окрему «русинську мову», яку намагається поширювати серед вихідців із Закарпаття у вільному світі, а головним чином серед тих, що проживають в Америці й Канаді. Для успішнішого поширення тієї «русинської» мови, КРДЦ видає підручник-самоучок тієї мови, який має англійський наголовок: «Лет'с спік русин» («Бісідуйме по-руську»). Це є перший «русинський» англійськомовний самоучок, що складається із фраз-речень та словника.

Всі речення-фрази в тому самоучку і словник до них надруковані в англійській мові, в русинському діалекті-говірці кирилицею і в русинському діалекті латинкою.

Для більшої орієнтації читачів, які книжечки видає заснований проф. Магочим КРДЦ, та про що вони навчають, чи вірніше баламутять нащадків закарпатських Українців, нижче подаємо кілька наголовків тих видань. Всі вони друковані англійською мовою. «Мовне питання серед підкарпатських Русинів», автор П. Магочий; «Карта-мапа Угорської Руси», автор Андрій Перейда; «Історичний провідник про карпатських Русинів в Європі», автор П. Магочий; «Перша карпато-руська надрукована книжка», автор П. Магочий; «Рішення Русинів про об'єднання з Чехословаччиною», автор П. Магочий; «Національна асиміляція: питання Русинів-Українців у Чехословаччині, автор П. Магочий.

КРДЦ видав таких книжечок і брошурок, якими баламутить українських нащадків, вихідців із Закарпаття, аж 25 штук.

Замість навчати нащадків українських, вихідців із Закарпаття і Пряшівщини, які проживають в Америці і по всьому вільному світі, що вони Українці, а їхня літературна мова — це мова всіх Українців, то проф. Магочий відриває їх від українського пня, творить з них окремий «русинський народець» і окрему «русинську мову» для нього, чим наносить велику шкоду для загальної української справи.

Давніше Гавриїл Костельник створив окрему «руську мову» для Українців, що перед 150 роками вийшли із Закарпатської України і Пряшівщини і поселилися в теперішній Югославії, а тепер проф. Магочий творить ще одну окрему «русинську мову» для нащадків тих закарпатських і пряшівських Українців, які проживають за океаном.

З цього ясно бачимо, яку розбивацьку, вельми шкідливу роботу чинить проф. Магочий для українського народу — **поділив український народ на Українців, карпатських Русинів і Лемків.**

Проф. Магочий проводить шкідливу для Українців роботу не тільки на внутрішньо-українському відтинкові — намагається відірвати закарпатських Українців і Лемків від кореня українського народу і створити з них окремий «русинський народ» і окремо «лемківський народ», — але він також проповідує такий поділ і на зовнішньому відтинкові. Про це свідчить такий факт.

Гарвардський університет випустив перед кількома роками посібник «Гарвардська Енциклопедія Американських Етнічних Груп». В цьому посібникові подані досить обширно дані про кожну національну імміграційну групу (чи як там їх називають етнічну групу), яка прибула до Америки і осіла тут на постійне життя, як рівнож про основні дані про народи, з яких ті групи походять: короткий нарис про історію, географію, культуру тощо.. Ці дані для кожної етнічної групи подавали науковці кожної групи.

Дані про український народ і про українську етнічну групу в Америці опрацював проф. Магочий. Нам невідомо, чи він сам зголосився до тієї праці (він, як виявляється, є дуже меткий і влізливий), чи може його запросив до написання статті про Українців заряд Гарвардського університету. Нам також невідомо, щоб Гарвардський університет звертався до якоїсь української наукової установи в Америці, щоб призначила когось з українських науковців до написання інформації про Україну і українську етнічну групу в Америці до цього довідника.

Тут ми не будемо докладно обговорювати змісту довідки про український народ і українську етнічну групу, яку написав проф. Магочий до тієї Гарвардської Енциклопедії. Це є окрема тема і про неї треба писати окрему статтю.

Тут тільки подамо, що пишучи цю довідку, проф. Магочий поділив український народ і українську етнічну групу в Америці аж на три окремі народи: на Українців, на карпатських Русинів і на Лемків! Про

кожний цей «окремий народ» і їхні окремі етнічні групи в Америці він написав три окремі статті-інформації для Гарвардської Енциклопедії про етнічні групи в Америці. Цікаво відмітити, що описові окремого «карпато-русинського» народу проф. Магочий присвятив стільки само місця, що й цілому українському народові. Про Лемків він написав окремий підрозділ у статті про «Карпато-русинський народ».

Подаючи історію карпатських Русинів, він не відмітив, що вона в початках Української Княжої Держави (т. зв. Київської Русі) була її складовою частиною і тому закарпатські Русини, які в краю тепер називають себе Українцями, увесь час споглядають на Київ, як на свій національний осередок.

Також пишучи про історію Карпатської Русі-України новітніх часів, проф. Магочий чомусь (цікаво було б знати, чому?) не відзначив, що в 1939 році карпатські Русини-Українці створили були свою незалежну державу, яку були назвали «Карпатська Українська Республіка». Про історичний 1939 рік, коли то карпатські Русини-Українці створили були свою незалежну державу, проф. Магочий написав, що коли Німці зліквідували в 1939 році Чехословаччину, «то провінцію Карпатської Русі зайняли Мадяри». Період створення незалежної Української Карпатської Держави, зі столицею спершу в Ужгороді, а пізніше в Хусті, для проф. Магочого прямо не існує!

От яку шкідливу і розбивацьку для Українців роботу проводить проф. Магочий — ділить український народ на три частини, та ще й інформує про це чужинецький світ!

Під кінець цього розділу насувається питання: цікаво, чи проф. Магочий, маючи такі «геніяльні здібності» (цікаво також, де і від кого він їх набрався?) ділити український народ на частини, піде далі тією дорогою і намагатиметься ділити Українців за всіма нашими регіональними назвами і творити за ними «окремі народи»: гуцульський народ, бойківський народ, народ волиняків, холмаків, народ полтавців, народ херсонців і т.д. і т.д.???

ПЛЯНУЄ СТВОРИТИ КАТЕДРУ СТУДІЙ КАРПАТСЬКОЇ РУСИ

Як довідуємося з обіжників та дописів в карпато-руських та українських часописах, нещодавно Управа і Дорадчий Комітет Карпато-Русського Дослідчого Центру мали річні наради в Нью Йорку з нагоди його (Центру) 10-річчя існування, на яких розглянули дотеперішню його діяльність та обговорили пляни дальшого поширення знань про карпатських Русинів, як говориться в повідомленнях, в європейській батьківщині та в Америці.

(Тут з прихристю відновуємо, що повідомлення-дописи про цю розбивацьку роботу КРДЦ, чи вірніше проф. Магочого, друкували навіть деякі українські часописи в Америці, а в тих нарадах брав участь навіть один український журналіст, який написав звіт

про ці наради в одному українському часописі, зовсім не засудивши тієї розбивацької роботи купки тих «карпато-русинських» шкідників! Що ж, у нас і таке буває!!!).

Ці наради КРДЦ, як читаємо в дописі, надрукованому в одному українському часописі, відбулися в елегантному (оце є чим хвалитися!) Принсентонському клубі, на яких звітували: президент д-р П. Магочий, Онтаріо, Канада, редактор і адміністратор квартальника «Карпато-руський Американець», Іван Галушка (Міннесота) і Стефан Малик (Огайо); а за Дорадчий комітет звітували: Орест Мигалий (Нью Йорк) і Марія-Анна Гашник (Массачусетс).

На тих нарадах були обговорювані, між іншими, такі справи: збільшення об'єму органу «Карпато-руського Американця»; репрезентація КРДЦ на Пітсбургському фолкльорному Фестивалі і на річній Конвенції Американської Асоціації для поширення слов'янських студій, що відбулася в Бостоні в лютому 1986 року і потребу започаткування кампанії за створення катедри студій про Карпатську Русь при одному з американських університетів. (підкреслення наше — СЖ).

Зі звіту довідуємося, що під час нарад було презентоване найновіше книжкове видання «Русинські писанки зі Східньої Словаччини». В цьому повідомленні про появу книжки «Писанки» яскраво виявляється, яке велике баламутство ширить це видання: за новою і вже загально прийнятою, Українцями і чужинцями, нашою національною назвою, це українські, а не за старою назвою (руські чи русинські) писанки; а по-другому, ті писанки походять не зі Східньої Словаччини, а з Підкарпатської України, а ще докладніше — з Пряшівської України. Прішвщина є тільки приділена до складу Словаччини, але не є частиною національної території Словаччини.

З того звіту ще також довідуємося, що за 9 років існування КРДЦ від розповсюдив 14.000 своїх баламутних видань про «окремий русинський народ» в Америці (ЗСА) і інших країнах, навіть таких далеких, як Советський Союз, Китай, Японія і Австралія. Отже, як бачимо, досить значна розбивацька робота!

УКРАЇНЦЯМ ТРЕБА ПОЗБУТИСЯ ПРОФ. МАГОЧОГО

В цій статті ми навели лиш пару наявних прикладів, яку шкідливу для Українців роботу виконує проф. Магочий, і це в той час, коли Українці дали йому працю професора української історії на українській кафедрі в Торонті, отже живе, так би мовити, на українському хлібіві. Про таке його поступовання наша народня поговорка каже: Ми його впощеємо хлібом, а він нам віддячується каменем».

Та найдивніше в цьому випадкові є поступовання самих українських хлібодавців. Всі ми добре бачимо шкідливу діяльність для української справи проф. Магочого, і ніяк проти цього не реагуємо. Цю шкідливу роботу він проводить при повній мовчанці

з боку Українців. Цю його протиукраїнську розбивацьку працю він проводить уже довгі роки, а з українського боку ще досі не було жодної реакції. Аж оце нещодавно Петро Сокіл перший нап'ягнував його злобну критику на книжку Конквеста про голодомор в Україні в 1932-33 роках. Правда, ще раніше був виступив проти проф. Магочого проф. Прицак, який виявив його (проф. Магочого) намагання зорганізувати наукову конференцію з приводу 1000-ліття хрещення Руси-України, в якій мали брати участь представники Советського Союзу. Але цей виступ мав якесь дивне закінчення: проф. Прицак незабаром відкликав свої обвинувачення в сторону проф. Магочого і майже перепросив його. І хоч ця конференція, мабуть таки в наслідок критики проф. Прицака, не відбулася, але це «відкликання» закидів проф. Прицаком залишило великий несмак в Українців...

Ми, Українці, чогось непотрібно потураємо нашим молодим науковцям і мовчки приймаємо деякі їхні ганебні виступи. Ми чомусь належно не засудили книжки Грабовича, в якій він грубо знеславив нашого Шевченка, і то так грубо, що навіть Москалі досі не наважилися того зробити, хоч як ненавидять його.

Тут на місці буде відмітити, що за це знеславлення Шевченка Грабовичем, випускником українського Гарварду, на вивінування якого українська спільнота у вільному світі пожертвувала мільйони доларів, не засудили його належно ні українські науковці, згуртовані в українському Гарварді, якого вони «виховали», ні провід Наукового Товариства ім. Шевченка, членом якого він є... Натомість виступили в обороні Шевченка і тим врятували честь Українців, нап'ягнувавши Грабо-

вича за його знеславлення Шевченка, тільки дехто з Українців, не пов'язаних ні з українським Гарвардом, ні з НТШ.

Кажуть, що коли дехто з Українців звертався до провуду НТШ, щоб засудили Грабовича за знеславлення його патрона, то їм відповіли: «Це не ми видали цю книжку, то й не можемо її засуджувати». Рівно ж говорять, що подібно відповів і провід українського Гарварду: «Книжку Грабовича видали не ми, а Гарвард за його гроші, то ми не можемо її засуджувати»... А при тому і український Гарвард, і НТШ ще й перестерігають, що мовляв, не можна засуджувати за цю книжку проф. Грабовича, бо нагнівається і може відійти від нас... І Грабович далі виголошує доповіді про Шевченка, а Українці далі слухають його, якби й нічого не сталося... Що ж, немає в нас національної пошани до самих себе!

Те саме діється з проф. Магочим: він проводить явно ворожу протиукраїнську роботу, а ми далі держимо його на нашому хлібі, ще й величаємо його: запрошуємо до участі в різних українських наукових конференціях, запрошуємо його виголошувати доповіді на українських патріотичних імпрезах, на відкривання мистецьких виставок тощо. Справді, ми дивний, добродушний і наївний народ!

Ми радимо, щоб проф. Магочого за його шкідливу протиукраїнську роботу звільнити зі становища професора на українській кафедрі історії при Торонтоському університеті, і взагалі зірвати з ним всяку наукову співпрацю. Годі бо далі кормити його хлібом українського народу на розбиття, отже на шкodu якого він працює.

Віруючі на Іршавщині (Закарпаття) святять паску в лісі, не бажаючи йти до офіційної «Руської» церкви, керованої з Москви (1984 рік, місцевість «Товстий»).

УКРАЇНА РУШИЛА!

Україна — рушила! Коли за останній рік на Вкраїні з'явилося чотири неофіційні журнали, і культурологічний клуб у Києві, і його філія у Львові, й десятки подібних явищ — кожному ясно, що це — нова хвиля піднесення, новий фермент. Це нагадує 60-ті роки, з однією різницею: уже тепер видно, що розмах і глибина піднесення — явно більші, ніж у 60-ті роки. Вісімдесятники, без сумніву, залишать в

українській історії помітніший слід, аніж шестидесятники. Зрештою, якісь аналізи давати рано — все лише починається.

Тому даємо покищо максимум документів з України. Деякі з них друкувалися в українських часописах; деякі ж друкуємо вперше. Мета наша — дати їх зібраними, як цілість, що відображає обличчя сучасної України.

РУСИФІКАЦІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ (З ІСТОРІЇ ОДНОГО ВУЗУ)

Це — лист з України, написаний для «Анабазису» і пересланий неофіційними каналами. Цінний тим, що дає, так би мовити, технологію русифікації в деталях, називаючи імена.

Друкується вперше.

Український інститут інженерів водного господарства, один з найстаріших вузів післяреволюційної України, з 1959 року функціонує в місті Ровно. Сам переїзд вуза з Києва на територію Західної України мав, очевидно, дві мети. По-перше, чисто економічно — наблизити центр підготовки спеціалістів-меліораторів до місця їх майбутньої праці (Полісся). По-друге, і це, мабуть, найголовніше — прагнення партійно-державного керівництва розбавити за рахунок викладачів і студентів космополітично, а часто й шовіністично настійних в основному російськомовних, те досить небагаточисельне, але стійке середовище української інтелігенції міста, що за півтора десятиліття советської влади так і не дійшло «ідеалів» соціалістичного суспільства, як це розуміли в Москві.

За рахунок підготовки технічної інтелігенції з числа випускників місцевих шкіл ставилось за мету не стільки підвищити технічний рівень регіону, скільки перевиховати кращу, найбільш підготовану частину молоді Ровенщини в руслі, вигідному керівництву. Це, в першу чергу, «знищення свідомости націоналістичних пережитків», «виховання нової людини», фанатично відданої керівництву країни і т.д. Таким чином, прагнення подавити національну свідомість студентської молоді ставилось і ставиться вище чисто економічних інтересів — підготувати технічно грамотних спеціалістів.

Як же практично реалізувалась така політика? По-перше, ідеологічна обробка при вивченні так

званих суспільних наук, яким віддано привілейоване місце в програмі підготовки інженерів за рахунок зменшення годин на засвоєння загальнотехнічних і професійних дисциплін. Після такого «навчання» зі стін вузу найчастіше виходять неповноцінні спеціалісти. Як інженери, підготовлені недостатньо (більше часу витрачали на науковий комунізм, ніж організацію виробництва). Як ідеологічні працівники також (догматичне засвоєння «істин соціалізму», як це практикується в вузі, зовсім не гарантує вміння набуті «знання» використати на практиці). Але ця тема достатньо вже досліджена як на заході, так в останньому часі і в Советському Союзі, тому не буду далі на ній зупинятися. Скажу лише, що змін на краще навіть в період «гласности» не видно. Майже 70-річна інерція мислення знову стала на заваді здоровому глузду.

Більш детально я хотів би зупинитись на другому основному напрямку ідеологічної обробки студентської молоді. Це так звана політика-русифікація.

Близько 80% першокурсників — Українці, 90-95%, вступаючи до вузу, вивчали українську мову в школі. Для основної маси абітурієнтів українська мова є рідною і розмовною як в родині, так і в колі своїх друзів і знайомих. Слід відзначити, що випускники українських шкіл свobodно володіють і російською мовою, за виключенням, можливо, деяких технічних термінів (викладання математики, фізики, хемії в українських школах міст, а тим більше сіл

Західної України ведеться українською мовою). Приступаючи до навчання, першокурсники хоч-не-хоч повинні призвичаїтися до того факту, що викладання практично всіх дисциплін у вузі ведеться російською мовою. І це при тому, що більшість викладачів (особливо математики, фізики, геодезії, нарисної геометрії і графіки) українці. Зрідка, під тиском студентської громади деякі викладачі ведуть курси на мові своїх предків, але таких викладачів одиниці. Чим це пояснюється? Відсутністю підручників українською мовою? Ні, хоча і недостатньо таких випускається. Непідготовленості професорів, доцентів, асистентів до викладання рідною мовою? Тěž, в основному, ні. Переважна більшість викладачів, як показує досвід, свобідно володіє двома мовами — як розмовною, так і спеціальною. Основна причина викладання дисциплін російською мовою — вказівка керівництва вузу, яке, в свою чергу, отримує такий наказ з більш високих інстанцій. При цьому методи впливу на викладачів можуть бути різними. Це і пряме грубе залякування збоку адміністрації. Це і тонкий шантаж, особливо якщо викладач вже мав якісь «гріхи». Це і настроювання проти людини співробітників, тихе «нашіптування». Методів багато, і особливу роллю в їх реалізації відведено адміністрації. Ведеться масова обробка викладачів, особливо загальноосвітніх і загально-технічних дисциплін з метою повного їх переходу на викладання російською мовою. До тих викладачів, які не піддаються, частенько примінують адміністративні заходи.

Ось тільки два приклади. У свій час катедрою нарисної геометрії та графіки завідував такий собі Байдалов, за національністю Білорус. Він настроював своїх співробітників на те, що викладання в українському вузі повинно вестись українською мовою. Він не просто вважав, а примінював це на практиці. Мабуть, був прекрасно обізнаний з тим, до чого така політика довела в рідній Білорусії, де навіть і шкіль з рідною мовою навчання в обласних містах не залишилося. Байдалов не хотів, щоб і Україну така доля спіткала. В результаті, влада знайшла можливість тихо прибрати Байдалова. Де він зараз, чим займається, які навіть мотиви його звільнення — основній масі викладачів і студентів невідомо.

Ось інший випадок зі старшим викладачем тієї ж катедри вже після Байдалівського періоду — Ковальчуком. Імпозантний чоловік, розумний, грамотний викладач, інтелігентна людина, коротше кажучи — все, як має бути. Крім одного — викладання веде тільки українською мовою. Невідомо, які методи впливу з багатого арсеналу були використані по відношенню до Ковальчука на протязі декількох років, але безрезультатно. В решті решт вдалися до крайніх заходів — звільнили Ковальчука з «чорним» записом у трудовій книжці за нібито зловживання спиртними напоями. Важко сказати, як насправді було у випадку з Ковальчуком, але можу під присягою підтвердити, що по відношенню до інших, «правильних» викладачів за більш тяжкі гріхи, пов'язані з «зеленим змієм»,

адміністрація була куди більш поблажлива. Іди в форваторі і тобі пробачать усе.

Зрозуміло, що така політика зовсім не сприяє прояву творчої ініціативи викладачів, особливо в області підготовки студентів на рідній мові. Ось і веде якийсь Мінчук заняття «по-русски» із страшним акцентом, змішуючи терміни і вводячи в оману студентів.

І не так вже важливо, хто керує вузом — Росіянин Семьонов чи виходець з-під Дубна Вознюк. Стратегічна політика русифікації незмінна. Відрізняються лише тактичні методи. Степан Тихонович Вознюк може гарно з вами порозмовляти на чистій українській мові, але виступити перед колективом вузу — це вже інша справа. Тут уже тільки «на общепонятном», хай з акцентом, але тільки відповідно до вказівок.

Основна мотивація відкритих противників викладання в УІВХ українською мовою полягає в тому, що, мовляв, розподіл випускників вузу загальносоюзний. Внаслідок цього викладання так званих профільюючих дисциплін ведеться виключно російською мовою. На перший погляд логічно. Але проаналізувавши розподіл випускників за декілька років, можна легко дійти до такого висновку: близько 80% інженерів-будівельників, механіків, тим паче економістів, зі стін вузу попадає відразу в україномовне середовище, де за якихось півроку-рік не тільки повністю відновлює часто «забуту» за роки навчання у вузі українську розмовну мову, але й технічні терміни вживає більш українські, правда, не завжди відповідаючи досить консервативній літературній мові. Решта 20% випускників, що тимчасово чи надовго осіли на русомовній чи взагалі іншомовній території, з таким же успіхом при нинішній двомовності могли б безболісно перейти зі знань, засвоєних на мові українській, на їх використання в іншомовному, переважно російському, оточенні.

Як я вже згадував, викладання на російській мові, проведення практично всіх загальновузівських, факультетських, курсових і групових міроприємств, всіляких зборів з традиційними президіями, порядками денними і виступами тільки на російській мові призводить до того, що рідна для більшості студентів українська мова поступово і неухильно в процесі навчання втрачає й свою щонайпершу функцію — перестає бути розмовною. Якщо на перших двох курсах на перервах, в гуртожитку, на всіляких незапланованих студентських вечірках студенти-українці ще в основному звертаються один до одного на мові своїх батьків, то вже на третьому-четвертому курсі значна частина студентів залишає українську мову для спілкування з батьками та іншими родичами. Зрозуміло, я маю на увазі національно несвідому частину молоді. Та й звідки тій свідомості взятися, якщо тобі від ранку до вечора і викладачі суспільних наук, і засоби масової інформації тільки й твердять про зближення нації (забуваючи про другу частину відомого принципу — їх розквіт). На якій основі таке зближення мас має відбуватися — немає сенсу. Це та політика, що давно і

твердо отримала справжню назву — русифікація.

Русифікація полягає не тільки в тому, щоб ти на своїй роботі розмовляв на російській мові, але і в тому, щоб навіть серед близьких тобі людей ти забув про засвоєну з молоком матері мову Шевченка. Русифікація найстрашніша тим, що внаслідок різних кон'юнктурних обставин ось такі обрусачені батьки ведуть своїх дітей до російського садочку, російської школи, не прищеплюють з дитинства любови до української мови — основного, на мій погляд, фактору національної свідомости. Серед викладачів і студентів вузу ця тенденція просліджується особливо гостро. Лише одиниці з викладачів-українців віддають своїх дітей до шкіл з українською мовою навчання. Навряд чи вони прищеплюють любов до своєї мови і вдома навряд чи зацікавлюють своїх дітей культурними здобутками великого народу. Навряд чи прочитає українську книжку внук доцента УІВХ Білецького, широкого з вигляду Українця, якщо вже син його навряд чи зв'яже хоч одну фразу на батьківській мові. Не кожен зможе протистояти такому масовому натиску русифікації. Одні змирилися з неминучим станом справ, інші притихли і потихеньку передають свої погляди дітям, маючи хоч якусь надію на відродження в наступному поколінні. Дехто протестує відкрито, з малим зрештою успіхом. Політична машина суспільства досить легко і малою кров'ю справляється з такими поодинокими виступами. Страшніше для цієї машини, коли в протесті беруть участь групи, особливо інтелігенції — мозку суспільства, і студентів — його майбутнього. Найменші спроби організувати коло однодумців направлені на якісь ініціативи в національному питанні, неминуче викликають жорстокі удари карального апарату. Для викладачів це закінчується, як мінімум, звільненням з посади, без права займатись викладацькою діяльністю. (Всій Україні добре відома історія доцента Ровенського педінституту Степанишина, який зараз, здається, охороняє паливний склад, де нікого, крім мішків з вугіллям, він не навчить «буржуазному націоналізму»!).

А для студентів — це виключення з вузу, комсомолу і т.д. Людина на все життя залишається з «вовчим білетом». Я міг би навести конкретні приклади відносно деяких колишніх викладачів інституту, інженерів водного господарства, проте, знаючи, що дехто з великими труднощами влаштувався на роботу, не хочу називати їх прізвищ. Я не відношу себе до найбільш різних противників режиму, деякі з людей мені відомих займають, на мій погляд, в даний час аж занадто екстремістські позиції. Протидіяти могутньому наступові русифікаторської машини можна або таким методичним, повсякденним нарощуванням рядів людей, що усвідомлюють ситуацію і прагнуть зберегти надбання українського народу, або, можливо різними ударами по слабких місцях цієї машини. Майбутнє покаже, які з напрямків національного відродження доцільніші.

Аналізуючі процеси, що відбуваються в студентському середовищі, слід відзначити, що на

останньому 5-му курсі зростає кількість студентів, які знову вертаються до рідної мови (порівняно з 3-4 курсом). Це відбувається всилу ряду причин. По-перше, після 4-го курсу студенти проходять виробничу практику. Спілкування з простими людьми-селянами, робітниками-будівельниками, тобто людьми, для яких українська мова є і буде рідною, призводять до деякої переоцінки вартостей. Крім того, людина на порозі самостійного життя керівника виробничого колективу починає більш тверезо оцінювати життя, все більш звільняється від різних кон'юнктурних коливань, диплом вже майже в руках, можна більше й не удавати явним українофобом. Саме так, адже значна частина студентської молоді всилу обставин повинна надійно прикривати свої погляди і прагнення.

Дуже часто ідеалістично настроєні люди вступають в конфлікт з настороженим відношенням до себе обивателів і... згорають. Інші, навпаки, знаходять в собі сили вести методичну, тяжку, але благодородну працю на ниві пропаганди ідей національної свідомости. І відрадно, що серед таких людей не так вже й мало представників технічної інтелігенції, в тому числі і викладачів вузу. Я вже підкреслював, що останнім приходиться найважче. Адже до викладацької роботи допускаються тільки люди, які пройшли достатньо на «благонадійність». Ймовірність зустріти серед викладацького складу, особливо серед колишніх випускників УІВХ, людину, віддану справжнім ідеалам нашого народу менша, ніж в звичайному інженерному середовищі. Проте такі люди є, і в малій кількості.

Відчуваючи їх прикрити силу, керівництво вузу все більше йде на заміщення викладацьких посад приїжджими спеціалістами, в основному, з міст Росії і Східної України, переважно росіянами. Місцевим кадрам викладачів в останні роки ставлять всілякі перешкоди. Тут і перевага для прибулих з Росії в квартирному питанні, і різні перепони в науковому та адміністративному рості, і посилені «увага» з боку партійних (і тих, хто з ними) органів. Неважко дійти до висновку, що процент викладачів і наукових співробітників УІВХ з числа місцевих уродженців з кожним роком зменшується.

Прибулих беруть без достатньої перевірки їх наукового рівня і моральних якостей, з місцевих кадрів пестують тільки демагогів і підлабузників, і в результаті великий відсоток морально нечистих людей досягає викладацької катедри, а студентський колектив все це бачить і відчуває. Ось так і «виховуємо».

Таким чином політика русифікації вищої технічної школи через різні побічні фактори призводить, поряд з економічним чинником, до різкого падіння престижу УІВХ серед випускників місцевих шкіл. Все менше сімнадцятирічних юнаків та дівчат української національності бажають іти вчитися до вузу, де слабкий викладацький склад, де процвітає демагогія, де нема ніякої протидії ідеї русифікації, де багато непевностей з майбутнім місцем праці.

Я показую тут окремі прояви широкого наступу

русифікаторської політики на основні права української молоді на прикладі УІВХ. Не претендуючи на ролі соціологічного дослідника, хотів би лише відмітити деякі особливості цього процесу в колективі технічного вузу. Український інститут інженерів водного господарства в Ровно в цьому відношенні типовий для вузів Західної України і має свої відмінності. По службовій лінії авторові неодноразово траплялось бути в технічних вузах Львова, Луцька, Києва і ін.

Львівський політехнічний інститут і його філіал в Луцьку автор не знає так детально, як УІВХ, але деякі загальні риси можна підкреслити. По-перше, Львівський політехнічний значно менше піддався тиску русифікації. Тут більш стійкі традиції україномовної інтелігенції, набагато постійніший склад викладачів, що поповнюється переважно місцевими кадрами. Але за останні роки і тут зміни на гірше. Взяти методичні розробки. Зараз по спеціальних дисциплінах в політехнічному вони випускаються, в основному, на «общепонятном язике». А ще років 7-8 тому ситуація була іншою. Все більше й більше викладачів веде заняття на російській мові. Відступає під тиском російської й українська розмовна мова в студент-

ському середовищі. Луцький вуз, викладацькі кадри якого значною мірою поповнюються зі Львова, займає на мій погляд, проміжне становище між Львівським політехом і «болотним» Ровенським інститутом загальна тенденція русифікації там така ж.

Достатньо сказати, що центральні вулиці і кіно-театри міста зараз перейменовано в «комстромські» і «московські», що повинно (на їх думку) постійно нагадувати про «братерську дружбу зі старшим братом».

Що ж робити? Можна змиритись, як багато хто робить, ніби з неминучістю відмирання української мови серед технічної інтелігенції, а значить і самої української технічної інтелігенції, що все більше розчиняється в русомовному багатонаціональному інженерному середовищі ССРСР. Але це означає йти проти своєї душі, проти національної свідомості. Хочу вірити, що переважна більшість моїх земляків, моїх колег не допустить до цього. Не буду давати готових рецептів — я не лікар. Але знаю, що лікарі знайдуться. І якщо для них моя поміч, як санітара, буде корисна, з радістю продовжу свою справу разом з ними.

Це — лист в обороні Гориня і Чорновола (авторів «Українського Вісника»). Уявіть собі: він надрукований не в «Свободі» чи «Гомоні України». Він надрукований в газеті «Львовская правда»! Той факт, що поряд з «листами трудящих», які критикують Гориня і Чорновола, редакція газети (до того ж російської!) вже мусить помістити бодай один лист прихильників, свідчить про великі зрушення в житті України. По суті ситуація вийшла частково з-під контролю Кремля.

Шановна редакціє!

Спішу висловити своє обурення з приводу памфлету з 5-го грудня 1987 р.. Вважаю, що це яскравий зразок застійної публіцистики, що намагається всякими засобами зганьбити небажану і нестравну думку.

Дайте можливість цим людям висловитися публічно, викличте їх на відверту безсторонню дискусію, оголосивши місце і час її проведення. Ми зуміємо, будьте певні, самостійно оцінити аргументи полемізуючих сторін. Оце буде демократично, в дусі

«гласности». А метод, який Ви пропонуєте, викликає сором, прикрість, біль, породжує почуття протесту. Не втоптуйте мене в болото! Не робіть своїм співучасником. Це образливо в такій же мірі і по відношенню до Чорновола з Горинем, і по відношенню до читача. Ваш памфлет і побідні йому, що вказані в статті, — свідоцтво того, що нам ще дуже далеко до справжньої гласности, що відповідальні особи її бояться, а людям і в теперішній час небезпечно бути відвертими, небезпечно линнути до самостійної думки. А що може бути гірше від почування цієї небезпеки?

Львів, 8.XII.1987 р.

*Л. Гринько
молодший науковий співпрацівник
Інституту суспільних наук АН УРСР.
(«Львовская правда»)*

ЗВЕРНЕННЯ

ДО ПРЕЗИДЕНТА МІЖНАРОДНОГО ПЕН-КЛЮБУ ФРЕНСІСА КІНГА ПРО ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТИ УКРАЇНСЬКОГО ПОЕТА ВАСИЛЯ СТУСА В ДЕНЬ ЙОГО 50-РІЧЧЯ

6 січня 1988 року, а таємничий святвечір, минає 50 років з дня народження Василя Стуса — справжнього поета і справжнього громадянина. Він пройшов майже непомітно в бідному нашому літературному світі — просто тому, що було так хмарно й темно, що ніхто нікого не помічав.

Духовні вартості в епоху застою катастрофічно впали. Споживацтво розтлило душу цілого покоління. Страх дрібнив і спідлював людей. Дивились — і не бачили, слухали — і не чули...

Коли хтось з наших нащадків недбало махне рукою на покоління людей скалчених, з подвійним сумлінням і з двома рідними мовами, надто кволих для того, щоб пронести естафету духу в майбутнє — все ж таки перед ним постануть імена, що не розмінялись і не впали.

І серед них височітиме сувора постать з гранітним профілем і гострим поглядом добрих очей. Василь Стус — людина рідкісної моральної обдарованості, несхибне мірило сумління в світі розхитаних і розмитих понять честі, правди, порядності. Він на диво зберіг свій стиль крізь усі суворі етапи життя.

Це й було в основі його трагедії: він ніс даровану йому іскру Божу з гідністю і лицарською одвагою, не згинаючись і не обминаючи. Він був свідомий високого Божого дару і свого людського обов'язку.

На такій дорозі поети гинуть.

Ось етапи його життя.

Народився він на Вінниччині.

Дитинство і навчання в школі — на Донеччині.

Донецький педінститут.

Військова служба — стройбат на Уралі. —

3 роки.

Аспірантура в інституті літератури і виключення з аспірантури за участь у громадських протестах.

Різні чорні і тимчасові роботи — 7 років.

Мордовські табори суворого режиму — 5 років.

Заслання в Магаданському краї — 3 роки.

Другий арешт за участь у правозахисній Хельсінкській групі — відбув 5 років.

Смерть у таборі особливого режиму на Уралі на 47 році життя 4 вересня 1985 року і могила на табірному цвинтарі під стовпчиком № 9.

Творчість Василя Стуса нам відома лише наполовину.

Окремі цикли віршів, опубліковані на початку 60-х років у київських журналах.

Збірки поезій «Зимові дерева», «Веселий цвин-

тар», «Полімпсести» — видані на Заході.

Не зібрані його переклади з Гете, Рільке, Бодлера, Кіплінга.

Не зібрані його неопубліковані повісті і оповідання. Десь у матеріалах кримінальної справи зберігається талановитий есей — «Феномен доби» — слово на захист поета Павла Тичини проти казенного Тичини, виставленого на посміховисько школярам.

Нам зовсім невідома остання передсмертна збірка Василя Стуса «Птах душі». Може, це найбільша річ поета, бо, судячи з історії Василя Симоненка, передсмертний спалах творчості — найсильніший.

Отже, творчість Василя Стуса можна поділити на три періоди:

Дотюремний,

Тюремний,

Прощальний.

Василь Стус вийшов з поетичної школи Рільке — він ніколи не був поетом соціальної ідеї. Саме тому — на фоні гострої публіцистичної поезії 60-х років на Україні — сильного ліричного струменя поезії Василя Стуса майже не помічали.

В його виразному голосі чулися і соціальні ідеї, але то були радше сполохи птаха у клітці:

Отак живу як мавпа серед мавп
Чолом прогрішним і з тавром зажури
Все б'юся об тверді камінні мури,
Як їхній раб...

Часом прохоплювалися у нього посмішки зухвалого смирення:

Більше, ніж Марксові,
Я вірю в ваші чоботи храмові,
То який же я в біса неблагоннадійний?

Зрештою, принизливою віщою струною звучало передчуття:

Моє ж досє, велике, як майбутнє,
Непевне пропустив якийсь із трутнів,
Із тих, що білий світ мені окрали,
Окрали край, окрали спокій мій.

Не пропустив...

Але всупереч кримінальним діагнозам я стверджую, що в дотеперішній період його поезія творилась і торкалася політики не більше, ніж отой стогін:

Як тихо на землі, як тихо,
І як нестерпно — без небес!

Не знаю, як почувують себе ввіймані і замкнені в тюрму злочинці. Але поет — автор ліричних віршів та учасник народного самозахисту словом — і проти нього конвой з вічварками, заграбовані столипини і воронки, 7 рядів колючого дроту, вишки з кулеметами, — це така абсурдна ситуація, що в ній роздвоюєшся і знов прокидаєшся в іншому, своєму більше природному світі.

«Ти таки не тут, таки не тут».

Тюремна поезія В. Стуса не є соціальним відгуком на цей абсурд. «Полімпсести» (назва тюремної збірки) — це первісні написи, первісні карби душі, що спливають з глибин як пісня часу і долі. На всі грубі удари кулаком по струнах поет відповідає голосом свого єства, що непідвладне обставинам. Звичайно, усвідомлюється, «яка нестерпна рідна чужина, цей погар раю, храм, зазналий скверни». Звичайно, сплескують глобальні питання:

Київ — за ґратами. Київ
Весь у квадраті вікна.
Похід почався Батіїв,
А чи орда навісна?

Але в цій же ситуації абсурду, за грубими реаліями вибудовується свій храм:

Звелася длань Господня
І кетяг піднесла
Над зорі великодні
Без ліку і числа.
Це синь зазолотіла,
Це золото сумне,
Пірвавши душу з тіла,
Об'яснили мене.
Голосить сніговиця,
Колючий хрипне дріт,
А золота жар-птиця
Пускається в зеніт.

Розуміється, кожного ранку жар-птиця знов приземлюється і бачить

Світання, мов яйця пташині,
кволі, спроквола сині,
що випали з гнізд і щебечуть...

А вдень вона зовсім відлітає, і прорізує душу тверезість:

Ця Богом послана Голгота веде у паділ, не до гір —
і тінь блукає потаймир.

Для стислості наведемо декілька характерних перших рядків різних віршів:

«Верни до мене, пам'яте моя»
«Церква святої Ірини криком кричить з імлі»
«Тільки тобою білий святиться світ»
«Нерозпізнанне місто дороге»
«Украдене сонце зизить схарапудженням оком»
«Усе моє життя в інвентарі»
«На схід, на схід, на схід, на схід»
«Ще й до жнив не дожив, зелен жита не жав,
Ані не долюбив. І не жив. І не жаль»

«Як хочеться вмерти»

«Мені зоря сіяла нині вранці»

Треба попередити Стусових читачів: його віршів не можна просто гортати — в них треба входити і повільно обживати їх, як він обживає свої камери, свої етапи — і тоді відкриється унікальне явище в поезії ХХ віку.

«Плач, небо, плач і плач! Пролий невтримне море тонкоголосих вод!» — ось той прибій, що заносить Василя Стуса в Море Великих. Небагато з них пило таку переповнену чашу і знало таку темну безодню під ногами на протязі років, і черпало з тієї безодні вагу Слова. Пастернакова «нечувана простота» «під старість», його вірші «Гамлет», «Якби я знав, що так буває, коли виходив на дебют» — це тільки далекі передчуття тих плавань у чорній воді, тих самоусвідомлень, в яких жив Стус, з яких виринав спалахами, з яких творив страшну поезію смерті — і гармонізував її.

Яке жорстоке ти, пізнання,
Дороги трачених доріг!
Хай увірветься існування,
Хай дух притомлений знеміг,
Хай видива подаленіли
На чорній, як смола, воді,
Та ми жили, немов любили,
І вік пробудем молоді.

Але нас тривожить найбільше творчість Василя Стуса третього періоду — прощання. Ми не маємо нічого з тих смертельних 80-х, коли йому було заборонено писати вірші в листах. Знаємо, що багато і легко писалось у безсонні камерні ночі. Уявляємо, як вранці відкривалась кормушка, і сонний прапорщик нудно кидав слова: «Ану, осужденній Сту, давайте свою писанину». Василь дивився відсутнім поглядом, наче нічого не чув. Тоді клацали залізни замки, і два прапорщики з черговим офіцером обшукували порожню камеру, обмацували все до нитки і забирали всі списані клаптики паперу. Ноггог verbum! Василь відвертався лицем до ґрат з молитвою в болісних очах.

Швидше за все літератори в мундирах і в цивільному ставились до тих віршів холодно: нічого цікавого там не було ні для служби, ні для смаку. Мабуть, були там вірші про зникомість явищ на плесі ріки і не було вже згадок про втрачені острівки минулого, бо спомини болять, як почорніла рана. Знаємо, як змінювалися авторитети і цінності, як в'янули сили душі, як пригасали очі і затихали голоси в атмосфері абсолютної бідності, голоду і холоду при тьмяному світлі лампочки. (Згадаймо Ніцше: не вірте жодній думці, що народилась не з чистого повітря гірських вершин!). Знаємо, як облягають нав'язливі безкрилі образи в затихлій сирості за сліпим віконцем. Але знаємо, що з такими пожитками людина стає ближче до неба в ясну і чисту годину творчості. Достеменно знаємо, що до останку залишались з ним найближчі — Гете і Рільке.

Рукописи Василя Стуса мають бути у тих міністерствах і комітетах, що мали сумний привілей виконувати вирок над речниками Духу і проводити великого поета по етапах жорстокого режиму.

Прости їм, Господи, бо не відають, що творять.

Його останній спів, його три сотні віршів складають останню збірку — «Птах душі». Де вона?

В. Стус залишається поетом ув'язненим. Його поетична спадщина там, навіть уже після того, як сам потет був доведений до загибелі в карцерах особливого режиму. Його спадщини не повернули сім'ї. Цьому нема жодного юридичного і морального виправдання. Цього не можна ні зрозуміти, ні прийняти.

В поета кинеш камінь —
Обвалиться гора.

Мені здається, безкарні люди чекають, поки обвалиться гора. Гора вже ворухиться. Культурні кола світу знають і пам'ятають Василя Стуса. Він не з тих поетів, про яких погмоняють і забудуть. Збірки його творів перекладаються на європейські мови, виходять за кордоном. Гострий інтерес до його поетичної спадщини проявляється на Україні, в Радянському Союзі. Цей інтерес зростатиме. Республіканське видництво повинно видати добірку його творів. Людям треба пояснити зрозумілою мовою: чи має поетична спадщина безвинно замученого поета досиджувати його 15-річний термін? Чи, може, вона засуджена довічно? Тоді вага її виросте десятикратно.

Згадаймо посмертну долю Лорки. Ми можемо порівнювати не лише смерть цих двох поетів, але й творчість. Їх єднає головне: справжність, яка дається лише великим.

«Героєм цієї книжки є одна-єдина постать — біль»... Хто це сказав про свою улюблену книгу? Лорка чи Стус? Лорка. Але це ще більше підходить до Стуса.

Треба визнати: Лорка — поет трагічної долі. Але навіть у найчорнішому сні він не міг ув'язити свого далекого українського брата; який розпочав свою творчість в умовах мертвих — без публікацій, і досяг свого зеніту в умовах, коли вільна поезія трактувалась як кримінальний злочин, і кожен листочок долучався до кримінальної справи.

Отже, Лорка був поетом порівняно щасливої долі... Але й Василь Стус був вдячний своїй долі.

Як добре те, що смерті не боюсь я
І не питаю, чи важкий мій хрест.

Що перед вами, судді, не клонюся
В передчутті недовідомих верств,
Що жив, любив і не набрався сиверни
Ненависті, прокльону, каяття.
Народе мій, до тебе я ще верну,
Як в смерті обернувся до життя,
Своїм стражданим і незлим обличчям.
Як син, тобі доземно уклонюся
І чесно гляну в чесні твої вічі
І в смерть із рідним краєм поріднюся.

Нині він починає ріднитись з рідним краєм і входить у його пісню, як трагічна струна. Згодом ми навчимося читати його лірику як літопис епохи, як свій власний притлумлений голос. Поки що західний світ знає краще Василя Стуса, ніж ми. У вересні 1985 р. радіостанції всіма європейськими мовами повідомляли про загибель українського поета. Преса публікувала трагічні некрологи і урядові заяви. Наскільки нам відомо, з'явилися публікації європейськими мовами. Це був його вихід на світову арену.

Ми звертаємось до літературної громадськості нашої країни, до міністерства культури СРСР, до президента міжнародного ПЕН-клубу, до почуття солідарності поетів нашого часу з закликком відзначити через ЮНЕСКО 50-ті роковини українського поета Василя Стуса. Це ім'я гідне такого відзначення, ім'я символічне для кінця ХХ віку. Всупереч течії, за найжорстокіших обставин він проніс у руслі української традиції ідеали гуманізму, патріотизму, демократії. Він лицарському зберіг вірність цим ідеалам до кінця. На таких людях тримається культура, її засади безкорисності, її дух відповідальності за долю рідної землі і планети. Ми певні, що наш заклик підтримають літературні кола Радянського Союзу і Заходу. У німців Василь Стус — давно визнаний поет. Для поляків він є найвищим репрезентантом української культури. В англословному світі Стус виступає нашим репрезентантом культури і Дон-Кіхотського духу. Цей дух нині, як ніколи, потрібен для того, щоб зберегти духовну спадщину, пронести нерозмінною і передати її дітям.

Почесні члени міжнародного ПЕН-клубу

ЄВГЕН СВЕРСТЮК
ІВАН СВІТЛИЧНИЙ
ВЯЧЕСЛАВ ЧОРНОВІЛ

Звернення підтримане зібранням Українського культурологічного клубу 18.X.1987 р., м. Київ.

UKRAINIAN ART CERAMIC CENTRE

2388 BLOOR STREET WEST

TORONTO, ONTARIO, CANADA

766-6691

M. KOPYSTANSKY

BLOOR JANE HARDWARE

БРАТИ МАЙДАНИ — ВЛАСНИКИ

2392 Bloor St. W. Toronto, Ont.

Tel.: 769-3114

Різні господарські залізні товари і
знаряддя, кухонний посуд — металевий
шклянний і порцеляновий
Ключі тощо

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ ГЕНЕРАЛЬНОМУ СЕКРЕТАРЕВІ

ЦК КПРС ГОРБАЧОВУ М. С.

Шановний Генеральний секретаре!

Увесь світ із неабияким зацікавленням стежить зараз за Вашими нелегкими спробами втілити в життя деякі нові для радянського суспільства демократичні ідеї. Та хоча Ви називаєте теперішні зміни в країні революційними, доводиться із жалем констатувати, що це покищо "революція слів". Щоб зламати міцний хребет партійно-радянської бюрократії, Вам вочевидь не стає активних і чесних союзників та помічників. Їх значно побільшає, якщо перестанемо замовчувати і відсоувати на задній план перебудови такі важливі проблеми, як право на вільну критику й легальну опозицію та національне питання.

Дозвольте ж поділитися з Вами міркуваннями про ці проблеми людині компетентній, що понад двадцять років ходить у "дисидентах" і "націоналістах", випробувала на собі майже увесь арсенал засобів гамування вільнодумства (окрім хіба "психушки"): заборону на професію, адміністративні переслідування, цькування рідних і друзів, 4 суди, серед них і за підленьку сфабрикованою кримінальною справою, 15 років тюрем, таборів заслання і т. п.

Так зване дисидентство негоже, звісно, зводить до "купки відщепенців" (за недавньою брежнєвсько-андроповською термінологією) і обмежувати декількома тисячами репресованих за "антирадянську пропаганду", "наклепницькі вигадки", релігійні переконання. Ми — лишень верхівка айсберга, поодинокі (часом випадково вихоплені із маси) представники тих здорових сил, які протистояли застоєві і бюрократизації радянського суспільства, а в неросійських республіках ще й великодержавно-шовіністичній політиці денационалізації.

Поволі готуючи в надрах застою сьогоднішні зміни, підшуковуючи одностудців, постійно ризикуючи зробити завчасний крок і бути викинутим із керівної верхівки, Ви ж бо теж були в брежнєвському керівництві кимсь на кшталт дисидента. Та й чи такі вже далекі від Ваших поглядів, висловлених на червневому Пленумі ЦК КПРС, думки, висловлені, наприклад, майже двадцять років тому у полемічній самвидавській статті, за яку мені тоді щедро відміряли 9 років табору і заслання: "Крім нашої зверхцентралізації сучасний світ знає інший принцип розвитку економіки, що передбачає найширше самоуправління окремих економічних районів чи навіть окремих промислових комплексів і підприємств при зведенні ролі центру тільки до консультативно-коригуючої. Хрущовські раднаргоди і затіяна тепер економічна реформа в СРСР [мова йшла про мертвонароджену реформу 1965. — В. Ч.] — це фактично непослідовні і несмілі кроки в тому ж напрямку, викликані кризовими проявами у нашій економіці. Та ці кроки не давали і не дадуть очікуваного ефекту, допоки буде існувати бюрократично централізаторське гальмо, що душить усяку ініціативу знизу. Питання: централізація чи широке самоврядування — це ж бо не тільки національне питання..."

А думки про нелад у національному господарстві Союзу, критику мовної політики у республіках, за яку нас ще недавно запиляли у тюремні камери, повторюють сьогодні із трибун і в пресі провідні радянські письменники (навіть чи це раптово прозріння, швидше всього вони теж були в ті роки прихованими дисидентами, також думали інакше, ніж Брежнєв, Андропов, Щербицький...). Отож варто було ще років 15-20 тому прислухатися до гололів "антирадянців" і "націоналістів".

Схоже, декому неохота сьогодні визнати за так званими дисидентами пріоритет у постановці практично всіх тих "перебудівних" проблем, про які тепер забалакали з різної висоти трибун посліпим перебудовані (в основному на словах) із бюрократів у демократи партійно-радянські функціонери і якими аж захлинаються, демонструючи дещо запізнілу сміливість і принциповість, літератори на візрєць теперішнього редактора *Огонька* Коротича або поміченого, кажуть, особисто Вами Б. Олійника, усі стогнання якого, про сумний стан рідної мови, суть вивалашені переспіви думок тих репресованих в 60-70-ті роки чесних українських патріотів, яких Б. Олійник, обдарований державними преміями, підвищеними ґоно-

рарами і командними постами в Спільці письменників України, не соромився тоді вселюдно обкидати брудом.

Цілком логічний висновок, що саме у жорсткому придушенні всього вільнодумства, духу критики і сумніву одна з найголовніших причин того застою — суспільно-політичного, духовного і економічного — в якому опинилася країна на протязі цілого двадцятиліття. І так само логічно думати, що самої офіційної, регламентованої, підконтрольної партійним органам гласності для духовного оздоровлення суспільства і руху вперед замало і що необхідно у тих чи інших формах допустити те, що можна назвати інакшодуманням, легальною опозицією чи просто незалежною критикою. Якщо у всіх принципових випадках Вам потрібні покликання на Леніна, то можна згадати, як терпляче ставився він до опозиції і опозиціонерів у самій партії, як радив вишукувати зерно істини навіть у критиці злої емігрантської преси, як вчив соратників і наступників: "не треба вбачати «інтригу» чи «противагу» в інакшодумуючих чи інакшечинячих, а цінувати самостійних людей".

Звичайно, толерантність до опозиції, що є елементарною передумовою всякої демократії, назвіть її соціалістичною чи буржуазною, не припадає до смаку тим, хто викорінення вільнодумства зробив для себе прибутковою професією та східцями кар'єри і особливо лютому на всяку критику Його Преподобаю Радянському Бюрократові, який під димовою завісою "ідейної боротьби" витворяв та й продовжує витворяти "ледь обережніше" те, що нині скромно називається "соціальною несправедливістю". За прикладами йти недалеко: якраз тоді, коли львівські чекісти були зайняті ґонами за поетами, художниками, критиками, винохуючи крамолу в найбезневинніших поетичних рядках, коли місцеві партактивісти і пропагандисти з наснагою відміняли на різних зібраннях і в пресі наші імена і гідко вводили порахунки з нашими родинами, безсоромно, не дуже й маскуючися (кого болячися? влада своя...), влаштувала барський оргії розгнущдана групка партійно-радянських апаратчиків на чолі з таким собі удільним князьком — кандидатом у члени Політбюро ЦК КПУ, першим секретарем Львівського обкому партії Добриком. Чи можуть сьогодні повірити наші земляки у перебудову, а дрібні злодійчуки засоромитися і розкаяться, якщо замість лави підсудних цей брежнєвський підкидьок, казнокрад і хабарник змився в резерву московську квартиру, а його соратники трошки покаявшись і відбувшись тільки легеньким переляком, бігом "перебудувалися" і продовжують вчити український народ комуністичній принципості і комуністичній моральності... де гарантія, що дочекавшись інших часів, такі привілейовані пристосуванці, що хитаються, як у відомому анекдоті "тільки разом із лінією партії" не перебудуються у зворотню сторону, не причеплять Вам, Михайле Сергійовичу, гучне назвисько (згадайте Вашого попередника за реформами "волюнтариста" Хрушова, або "автаркиста" Шелеста на Україні) і, маскуючи своє паразитування на народній шії, не організують черговий похід проти нових "ворогів народу", "антирадянців", "дисидентів", і "націоналістів"?

Повернення до репресивного минулого майже неминуче, поки на своїх місцях в кабінетах оперативників і слідчих КДБ, в прокурорських і суддівських кірслах сидять ті ж люди, які чинили пряме беззаконня в минулі роки, а розбухлий за післяхрушшовський період апарат КДБ (за непрямыми даними — разів у три, якщо не більше) не буде скорочено до розумних меж для використання за прямим призначенням (розвідка і контррозвідка, охорона кордонів тощо), а не для стеження за всім радянським народом і наглядку за національними культурами.

Повернення до репресивного минулого тим більше можливе, що досі існують політичні табори, не викинуті з кримінального законодавства статті 190-1 і 70 КК РРФСР (і дослівно тотожні статті кодекса інших республік), що ганьблять нас перед цивілізованим світом, а офіційна гласність дотепер не сказала ні правди, ні півправди про політичні репресії в СРСР в брежнєвсько-

андроповський період; зокрема на Україні, де під аморальним керівництвом такого собі Федорчука, що був головою КДБ і членом Політбюро ЦК КПУ, репресії набули особливо спотвореного і цинічного характеру (більшість членів Української гельсінкської групи цей заповзятий борець за держбезпеку за допомогою примітивних провокацій репресував як "хуліганів", "гвалтівників", "наркоманів" і т. п.). Досі частина політ'язнів, жертв періоду застою і безгласності, продовжують виачати Ваші промови про демократичне оновлення радянського суспільства біля загратованих тюремних віконць, іншим волю піднесли як ласку (хоча каються і просять помилування у народу мали б їхні гонителі). Треті, повністю відбувши доагі терміни ув'язнення, зазнають дискримінації різного ґатунку. Приклад близько: завтра вранці мене, колишнього співробітника республіканських і обласних газет і телебачення, публіциста і літературного критика, змінить на чергуванні в заводській котельні колишній інструктор обкому партії, потім — кандидат філологічних наук, викладач університету, автор пушеного під ніж після арешту збірника віршів, табірний і засланий термін якого не набагато менший за мій — 12 років... Така ж ситуація і у інших звільнених.

Але, може, затаївши образу на радянську владу за свої покалічені долі, ми самі пішли в глибоку внутрішню опозицію і не хочемо мати справу з радянськими видавництвами, культурними закладами, друкованими органами, мріючи тільки про закордонні? Та ні ж бо! Спроби офіційно повернутися до творчого життя ми робили і робимо. І одержуємо відповіді, що роботи за фахом у нас "немає і не передбачається" (цитую письмову відповідь колишнього працівника КДБ, перекинутого онуювати в області спочатку культуру, а потім видавничу справу), що друкувати нас зможуть тільки за сигналом "з'їдти" і т. п.

У такій ситуації залишається нагадати, що творча людина, хай вона сьогодні з необхідності коцегарить чи теслярус, завжди буде шукати вихід своїй творчій енергії, своєму інтелектуальному потенціалові. І якщо не виявилось бажання скерувати цей потенціал у спільне русло демократичної перебудови суспільства, то вже даруйте, якщо ми займаємося цим самі і самі ж знайдемо собі читача, глядача і слухача.

Повідомляю, що декілька українських журналістів і літераторів, офіційно підданих заборони на професію і на друк, і я серед них, легально відновляємо видання суспільно-політичного і літературно-художнього журналу *Український вісник*, що виходив у надважких умовах в 1970-1972 рр. і повністю відповідав сьгоднішнім вимогам гласності.

Є також ідея створити окремо від офіційних творчих спілок, куди нас не пускають, власне об'єднання проскрибованих українських літераторів, журналістів, художників, хай навіть тиражі наших самовидань складуть декілька екземплярів, а виставки обмежаться приватними квартирами. Зрештою, при нагоді зовсім не помишляючи про антидержавні підступи, ми не відмовимося надрукуватися чи виставитися скрізь, де це можливо, хоча б і за кордоном. Це законне право кожного автора.

Сподіваємося, що ці спроби здійснити на практиці таку потрібну зараз нашому суспільству гласність, будуть зустрінуті Вами і Політбюро ЦК КПРС із розумінням.

Якщо в справі інакочудання все ж помітні деякі позитивні зміни (звільнення політ'язнів, різке скорочення репресій, мовчазне допущення, поки що в основному тільки у центрі, деяких демократичних форм опозиції, як демонстрації, легальний самвидав тощо), то найважливіше для багатонаціональної країни, яка назвала себе союзом суверенних соціалістичних держав, національне питання виявилось сьогодні у найглухішому куті перебудови. В теорії (в тому числі у Ваших виступах на з'їзді і пленумах) цілком відсутній аналіз дійсного становища і повторюються все ті ж відомі ще за сталінських часів загальні фрази про "розквіт і зближення" з тим же застереженням про недопустимість консервування національних пережитків (хоча на практиці таким викорінюваням уже майже 60 років "пережитком" виявилися насамперед мови неросійських членів "рівноправного" союзу).

Недавній виступ у Грузії одного з членів Політбюро, якщо він відбиває і Вашу позицію, примушує думати, що жодних альтернатива дотеперішній сталінській національній політиці ще не знайдено. Про що свідчить і реакція на відомі алма-атинські події, в яких побачили тільки вияв місцевого націоналізму і поспішили зро-

бити практичні висновки, зменшуючи у вузах, установах процент казахів корінної національності республіки, і збільшуючи представництво зайшлих росіян, обрусілих українців та інших. І ніхто чомусь не згадав застереження Леніна про особливу чутливість до усього національного приниження і не засумнівався у правильності призначення керівником суверенної республіки людини зі сторони, хай здібного організатора, але без знання мови, національної культури і традицій народу. Багато хто у нас на Україні вважає: щоб перебудова, нарешті, досягнула нашої республіки, давно пора прибрати із керівних постів усю "команду" Щербицького у центрі і на місцях, отруну бюрократизмом, корупцією, шовінізмом (ним, як зауважив Ленін, люблять грішити "обрусілі інородці"). Та разом з тим, як ляпас 50-мільйонній нації сприйнялася б поява на чолі КПУ (що при нашій організації влади фактично означало б — на чолі української радянської держави) нового Постишева чи Хрушова, нааїть якщо цей сучасний "варяг" буде активним прихильником перебудови і демократії.

На практиці перебудова у національному питанні обмежується покищо тим, що діячам національних культур, перш за все письменникам, дали можливість *побалакати* (поверхово, без заглиблення у причини, без згадки про повністю чи частково розмиті функції державності нібито суверенних націй) про гнітюче становище національних мов і всієї культурної спадщини своїх народів. Втім, для рівноваги дали висловитися і шовіністам: зустрінута численними протестами стаття академіка Трубочова у *Правді*, листи у *Літгазеті* з чудернацьким рецептом викорінення корупції тасуванням керівників між Узбекистаном і Україною; нарешті, багатозначні підкреслення у центральній пресі, що казахські студенти-протестанти — це вихідці із етнічно однорідних південних районів республіки, де закінчували не російські (читає: "інтернаціональні"), а казахські (отож — "націоналістичні") школи...

Не думаю однак, що наші письменники знайшли кращий спосіб лікування задавленої хвороби, коли пропонують вирішувати питання на місцях збільшення кількості "національних" шкіл, театрів, видань. Такі паліативи не допоможуть і, крім шаленого спротиву російського та зросійшеного бюрократичного апарату, викличуть нерозуміння навіть частини населення своєї ж республіки, мова якої у брежнєвських конституціях не названа державною і вже давно примусово витіснена зі всіх основних сфер не тільки культурного, але насамперед державного, партійного і суспільного життя.

Перегляд національної політики, практичні кроки для повернення її до ленінських норм повинні починатися у вищих ешалонах партійної і радянської влади. Якщо, звичайно, Ваші слова на зустрічі із журналістами про повагу "до національних почуттів, до історії, культури, мови всіх народів, за повну і фактичну [підкреслення мос. — В.Ч.] рівноправність" — не звичайна данина тій риторичній, якою любили заколисувати довірливого обивателя Ваші попередники.

Нам уявляється приблизно такий комплекс найнеобхідніших заходів для повернення до ленінських норм національного життя Союзу.

Необхідно провести спеціальний пленум ЦК КПРС, де з такою ж мужністю і відвертістю, як говорили Ви на червневому пленумі про економіку, сказати всю правду про дійсне становище неросійських націй і народностей в СРСР, про фіктивний характер їхньої державності, про цілковиту невідповідність такого становища ленінським настановам викладеним у статтях, які вважаються політичним заповітом Леніна партії, особливо у знаменитій праці "До питання про національності або про автономізацію".

Ленінська ідея "коренізації" державного і суспільного життя радянських республік (на Україні під назвою "українізації" її втілювали в життя ленінці Скрипник, Чубар, Петровський) щодо мови (чим вона, звичайно, не вичерпувалася) чітко сформульована у листі Леніна XII з'їздові партії: "Треба ввести найсуворіші правила щодо вживання національної мови у національних республіках, що входять у наш союз, і перевіряти ці правила особливо ретельно".

Як і НЕП, нову національну політику, у зв'язку з народженням Союзу РСР Ленін планував не на декілька років, а "всерйоз і надовго", на все доступне поглядові майбутнє. І якщо ми заговорили, нарешті, про економічний волонтаризм Сталіна, бо всі нещастя радянської економіки кореняться в його методах колективізації та індустріалізації, в поверненні до прийомів "військового комунізму", в голому адмініструванні і насильстві, то

чому ж мовчимо про такий же волюнтаризм "вождя народів" у національному питанні, про підміну ленінської національної політики сталінською, що її, на жаль, продовжує поки що і очолюване Вами Політбюро.

Саме Леніну належить повторювана за інерцією в партійних резолюціях до початку 30-их років, а потім зліквідована Сталіним разом із голосами десятків тисяч "буржуазних націоналістів" теза, що головною небезпекою в національному питанні був і залишається російський великодержавний шовінізм, бо місцевий націоналізм завжди буває похідним від нього і є природною реакцією залежної меншої нації на шовінізм більшої, пануючої. І помітив цей шовінізм Ленін не у викинутих на смітник вчорашніх чорносотенців, а у рядах власної правлячої партії (згадаймо знамениту пропозицію Леніна "пошкребити" багатьох партійців, шоб під маскою комуніста виявити "великоросійського шовініста"). Ця основоположена ленінська теза про "головну небезпеку" цілком стосовна до сьогоднішніх обставин і повинна бути відновлена у правах.

Гадаємо, при підготовці до такого пленуму членам ЦК КПРС не зайве було б познайомитися і з нашими критичними виступами з національного питання, особливо з відомою книжкою українського літературного критика І. Дзюби *Інтернаціоналізм чи русифікація?*, де узагальнені і марксистсько-ленінські погляди на національне питання, і дійсне становище найбільшої (після росіян) нації Радянського Союзу, бо за проминулі після написання книги 22 роки становище не тільки не покращало, а завдяки зусиллю шербицьких, федорчуків, та інших значно погіршилося. (Між іншим, на останньому пленумі правління Спілки письменників України, піднімаючи питання мовної політики на Україні, промовці чи не дослівно повторювали думки добре відомої їм праці І. Дзюби, але в нікого не стало сміливості і шляхетності хоча б згадати з подякою ім'я присутньої в залі людини, яка сказала цю правду в роки застою і безгласності, потрапила за це за ґрати, де їй з професійним знанням справи "ламали хребет", змушуючи каятися і просити помилування, чим прирекли на довгі роки творчої бездіяльності... Факт, що добре характеризує справи із гласністю сьогодні на Україні).

Хочеться думати, що серйозно аналізуючи національні проблеми Союзу, Ви злегковажите лакейські заперечення деяких напівпатріотів-напівкар'єристів від літератури, що "рука Москви", мовляв, ні при чому, що все лихо йде від домашніх "обрусілих іногородців", що на свій розсуд Бог знає що виробляють у власних республіках. Така собі гарненька казочка про доброго тата Карла у центрі й лютих Карабасів-Барабасів на місцях... Але ж "обрусілі іногородці", представники занадто відомого в нашій історії яничарства, самі собою не народжуються, вони — продукт "великої політики". І рука Сталіна, що перекреслила ленінську національну політику, організувала страшливий голод на Україні в 1933 р., знищила цвіт української інтелігенції, — це була якраз "рука Москви". Рука Хрушова, що хоч і припинила репресії, але не змінила сталінської національної політики, санкціонувала шкільну реформу, яка привела до швидкого викорінення української національної школи в усіх середніх і великих містах республіки (трохи краще становище тільки в деяких західних областях, менше "інтернаціоналізованих", хоч і тут добрики добре попрацювали), до вигнання рідної мови із вузів, — це теж була "рука Москви". Рука Брежнєва, яка викинула із конституції "суверенних республік" найсуттєвішу ознаку цієї суверенності — згадку про рідну мову як державну (відстояти її ціною народних бунтів вдалося тільки закавказьким республікам), яка замінила П. Шелеста, що хоч трохи піклувався про інтереси свого народу і його культури, лакейські покірним Шербицьким, що відразу ж почав штурмувати русифікацію, — це також "рука Москви". Як і рука Андропова, яка послала на Україну із центрального апарату КДБ для розгрому національно-культурного відродження 80-их рр. "обрусілого інородця" Федорчука. Дуже хотілося б врити, що зараз в умовах розпочатої Вами демократизації, "Москва", нарешті, простягне "молодшим" братам із "рівноправного" союзу руку без традиційної "ежової рукавиці".

Уважно, а не заради кон'юнктурної цитатки читаючи останні роботи Леніна з національного питання, зовсім не важко зауважити, що "обрусілих іногородців" Ленін згадає тільки в окремому випадку (у зв'язку з "пересолами" Сталіна й Орджонікідзе), головну ж загрозу бачить у "зловживаннях істинно

російського взірця", що їх неминуче несе з собою централізація, і постійно застерігає від "навали істинно російської людини, великороса, шовініста, по суті падлюки й гвалтівника, яким є типовий російський бюрократ". Краще не скажеш!

На пленумі, партконференції чи черговому з'їзді партії треба, нарешті, вирішити справу з вилученням з партійної програми тези про очікуване десь у туманному майбутньому "злиття націй" (пропозицію таку вже висував у пресі, здається, Чингіз Айтматов). Теоретично необґрунтована, висмикнута із Маркса (що уявляв перемогу соціалізму відразу у всіх чи більшості розвинутих країн і під "злиттям" розумів насамперед ідеологічну і економічну єдність цього так і не створеного соціалістичного конгломерату, а не викорчування національних культур, тим більше не поглинання однією мовою і однією культурою решти), штучно пристосована до умов однієї багатонаціональної країни, ця сумнівна теза виявилася доброю "теоретичною" підмогою "типовому російському бюрократові, падлюці і гвалтівникові" та його годуванцеві "обрусілому іногородцеві". Неспроможний упоратися з іншими партійними планами і прогнозами ("в основному" побудувати за 20 років комунізм, справитися із завданнями п'ятирічних планів, нагодувати напівголодну країну тощо), "типовий російський бюрократ" надолужував там, де не треба багато розуму й вміння, достатньо лиш адміністративного "горіння", тобто активно "зближував" нації: доводив до абсурду централізму, штучно перемішував населення, успішно виганяв неросійські мови із партійних, радянських органів, з господарських і культурних закладів, із шкіл, вузів, кіно, преси, видавництва, таврував як вияв "буржуазного націоналізму" будь-які заперечення чи критику, непокірливих пригноблених і душив, не зупинявся перед таким невідпорним аргументом утвердження своєї правоти, як тюрма.

Програма партії в ідеалі — документ науковий, що вказує конкретні завдання і конкретні шляхи. Тож чи варто ворожити що буде через віки із великою різноманітністю національних мов і культур світу (кращі розуми людства, не зачакловані партійними догмами, думали і думають, що зведення цієї різноманітності до єдиного знаменника було б катастрофічною втраченою для загальнолюдської культури) і заохочувати таким чином войовничий шовінізм, якому не терпиться запровадити таку бажану кожному диктаторові і бюрократові одноманітність, не відкладаючи справу в глибину століть?

Проаналізувавши дійсний стан національних справ у нашому союзі, партійний пленум міг би опрацювати і конкретні заходи для виправлення становища. Справа не повинна обмежитися тільки анулюванням одіозних пунктів хрушовського закону про школу, що надавав безпрецедентне в світовій педагогіці "демократичне" (як вважає секретар ЦК КПУ Єльченко) право батькам в суверенних республіках (крім Росії) самим визначати, які там повинні бути школи — російські чи "національні", і навіть право самим учням вирішувати, вчити їм чи не вчити мову своєї буцімто суверенної республіки як предмет (заичайно, опріч абсолютно обов'язкової російської).

Національне питання повинне вирішуватися всебічно: і розширенням прав союзних республік в політичному, економічному, культурному житті, включаючи вирішення загальносоюзних і міжнародних справ, і, звичайно ж, поверненням національним мовам у повному обсягу державних і громадських функцій. Для цього у конституціях республік треба відновити проголошення національних мов державними і реалізувати це на практиці. Як це зробити, які треба прийняти в Союзі і в республіках законодавчі акти і практичні заходи, допоможе досвід ленінської політики "коренізації" 20-их років. Деякі українські закони того часу, підписані такими відомими діячами більшовицької партії, як Петровський і Чубар (наприклад, постанови ВУЦВК і Раднаркому УРСР 1925 р. "Про заходи термінового переведення повної українізації радянського апарату" або 1927 р. "Про забезпечення рівноправності мов та про сприяння розвитку української культури"), написані ніби для сьогоднішнього дня.

Тільки так, тільки почавши перебудову національної політики зверху, можна буде перебороти неминучий після цього вибух шовінізму (Вес почнуть лякати "буржуазним націоналізмом" і навіть розвалом Союзу, хоч справа йтиме про його зміцнення як дійсного, а не фіктивного) і шалений спротив російської та зросійщеної бюрократії. Але повірте: Ви знайдете розуміння і серед же не

отруєної шовінізмом частини російського народу, а в решті республік матимете якнайактивнішу підтримку і спалах творчої енергії на всіх фронтах перебудови, яку ми, представники неросійської половини населення Союзу, остаточно прийемою тоді як нашу, задуману не тільки в інтересах усіх класів і прошарків населення (крім бюрократії), але й усіх націй та національностей Радянського Союзу. І останнє. У багатьох Ваших виступах, наприклад, на з'їзді комсомолу, повторювалася думка про потребу чесно й мужньо сказати всю правду про минуле, не залишаючи білих плям, не оминаючи складних, нераз драматичних моментів нашої історії. Такі спроби уже чиняться. Переглядаються деякі сторінки історії партії і країни, поглиблюється критика "культу особи" Сталіна, перервана приходом до влади у 1964 р. неосталіністів, в культуру (переважно у російську) повертаються деякі забуті, або заборонені імена й твори.

Тому що у нашій республіці цей процес, по суті, ще й не починався (мляві балачки на письменницьких зібраннях і в пресі практично не реалізуються), нагадаю деякі найважливіші білі плями в нелегкій історії України тільки останніх десятиліть, які без дозволу або й ініціативи центру (ось де здалася б "рука Москви!") освітлюватися по-новому не будуть через панування утверджуваних десятиліттями оціночних штампів та відоме правило уже декількох поколінь українських партійних і радянських керівників, перелюблених звинуваченнями у "місництві", — бути "більшим католиком, ніж сам папа римський".

Спроби писати історію України 20 століття тільки як історію більшовицької партії на Україні привели до замовчування багатьох фактів соціальної і національної боротьби українського народу в перші десятиліття 20 віку, пов'язаних із діяльністю українських соціалістичних партій (УСДРП, УПСР та інші), і такого феноменального з'явлення, як потужний вибух після літньої революції 1917 р. національної самосвідомості і національно-державної самодіяльності українського народу. Зовсім не вивчається і малюється тільки червоними фарбами навіть початковий період Української Центральної Ради — першого українського парламенту, що постав у березні 1917 р. на хвилі народного піднесення. Відомо, що Ленін підтримував спочатку й Раду, й скликані нею всеукраїнські військовий та селянський з'їзди, і навіть проголошену 20 листопада 1917 р. автономну УНР (Українську Народну Республіку) — перше державне утворення України після знесення російським царизмом у 17 столітті залишків української автономії. Ще й в грудні 1917 р., коли вже намілилися принципи розходження поміж УНР і Радянською Росією, і навіть на самому початку 1918 р., коли існував створений у Харкові 25 грудня 1917 р. радянський уряд України, Ленін ще визнавав незалежність УНР, продовжував вести переговори із Центральною Радою, остаточно перервані тільки 12 січня 1918 р.

Якщо у соціалістичній Польщі відмічають як визначну історичну подію відродження у 1918 р. Польської держави, без огляду на її буржуазний і антирадянський характер, на війну з радянською Росією, "військово-фашистську диктатуру" Пілсудського і т. п., то в "суверенній" Україні словом не згадують про недалеке 70-річчя створення першої Української держави, яка передувала радянській. Боймось сказати правду і про те, що постала після розвалу Австро-Угорщини ЗУНР (Західна Українська Народна Республіка) виявилася єдиною реальною силою, що боролася із польською експансією на західноукраїнські землі, а напівроздягнені і погані озброєні стрільці УГА (Української Галицької Армії), що скільки могли опиралися вишколені у Франції польській армії, були національними героями, а не ворогами і зрадниками. Але це означало б визнати й те, що варварське зруйнування на початку 70-х років стрілецького меморіалу на Янівському цвинтарі у Львові, створенню якого не опиралася польська "військово-фашистська диктатура" і якого не зачіпали навіть при Сталіні, — акт вандалізму, негідний цивілізованого суспільства.

Потребують сьогодні перегляду й однозначні оцінки як "ватажків української буржуазно-націоналістичної контрреволюції" діячів українських соціалістичних партій — видатного письменника, класика української літератури Володимира Винниченка і не менш видатного історика із освітним іменем Михайла Грушевського. Останньому не допомогло навіть те, що він повернувся із еміграції, став академіком АН УРСР і АН СРСР, встиг померти своєю смертю і навіть був ушанований в 1934 р. урядовим похороном. Поки що немає й мови про перевидання (з

сучасними коментарями) наукових праць Грушевського, зокрема багатотомних *Історії української літератури* та *Історії України-Руси*, оголошеної "буржуазно-націоналістичною". Водночас видають і перевидають багатотомові твори російських буржуазних істориків Соловйова та Ключевського, нітрохи не бентежачись тим, що вони історію України розглядають "з великодержавно-шовіністичних позицій" (цитую *Українську радянську енциклопедію*).

Негідна крутанина затіяна зараз в Україні навколо імені В. Винниченка, багато творів якого (роман *Сонячна машина* та ін.) відомі цілому світові, ім'я якого було колись серед кандидатів на Нобелівську премію з літератури, багатотомові видання якого з'являлися в Радянській Україні в 20-их і початку 30-их рр. За ініціативою секретаря ЦК КПУ Єльченка питання про літературну вартість Винниченка підмінене питанням про його політичну діяльність. Виявляється зручніше друкувати російських білоемігрантів, ніж українського націонал-комуніста, якого навіть "свої" діячі усували від керівництва урядом УНР за "лівизну" і який 1920 р. за запрошенням ЦК ВКП(б) півроку провів у Москві і в Україні, був призначений на відповідальні пости в українському радянському уряді, але не знайшов спільної мови із Раковським, який тоді верховив на Україні (згодом "троцькіст і ворог народу"), повернувся на Захід, звідки слав згодом листи Сталіну з проханням не нищити соціалізм.

Прийняте нібито нарешті рішення обмежитися збірником раних оповідань Винниченка — яскравий приклад "перебудови по-російському". Як і те, що першу за 55 років скромну публікацію (декілька романтичних віршів) українського письменника-комуніста М. Хвильового, що лустив собі кулю в скроню в страшному 1933 р. зі словами відданості радянській владі і протесту проти сталінізму, вилучила недавно із підписаних до друку шпальтів однієї з київських газет та цензура, якої для художньої літератури в нас нібито вже й не існує... Ніяк не можуть пробачити відомому письменникові ні його заклик орієнтуватися не на "Москву", а на "психологічну Європу" (тобто виходити на всесвітню духовну орбіту самому, а не вивчати недовчене російською культурою), ні створення одним із перших в радянській літературі образу партійного бюрократа, ні його смерті-протесту.

А де книги друга Хвильового, відомого державного і партійного діяча лєнінської школи, головного провідника політики "українізації", академіка АН УРСР, автора десятків друкованих праць з різних питань науки, культури, партійного життя Миколи Скрипника, що теж покінчив самогубством у 1933 р. і був виклятий сталіністами уже посмертно? Мало реабілітувати і назвати "вірним лєнінцем", треба ще й надрукувати!

Не буду називати відомі Вам, очевидно, інші імена українських письменників, учених, тих діячів науки і культури, яких не встигли витягти із забуття в роки крушовської "відлиги" і не спішать зробити це зараз. Хотілося лише підкреслити характерну для теперішнього керівництва республіки тенденцію максимально гальмувати процеси, що набирають тим часом обергів у центрі.

Найбільшою і найганебнішою білою плямою у радянській історії України є глухе мовчання понад 50 років про організовані Сталіном і його опричникami (на кшталт Погодішева, якого сватають в наші національні герої...) справжній геноцид української нації — страшний голод 1932-1933 рр., що забрав мільйони людських життів. В одному 1933 р. мій народ втратив більше, ніж у цілій Другій світовій війні, що кілька років плондрувала нашу землю. А де пам'ятники жертвам нелюдського соціального експерименту? Де меморіали? Немає і, мабуть, ніколи не буде. Не залишилися навіть могили. Мимоволі пригадуються написані якраз про голод 1933 р. (й досі ще не надруковані) рядки відомого українського поета І. Драча з прокляттям історії, яка "згодувала мовчаням наймовчазнішим в світі народ". Домовчалися до того, що десь у чужих країнах створюються парламентські комісії для вивчення однієї з найстрашніших сторінок історії 20 ст., що стоять в одному ряду із фашистськими злочинами. А радянські історики тільки зараз невиразно забурмогали щось про "відсутність вірогідних документів, точної статистики" для освітлення "цієї сторінки нашої історії" (див. газету *Радянська Україна* за 19 липня 1987 р.). Правду народові треба сказати всю, не звужуючи рамки сталінського терору 1937-38 роками та знищенням партійних та військових кадрів (маю на увазі Ваш виступ перед керівниками засобів масової інформації і творчих спілок у липні). За яким таким рахунком життя партапаратчика чи офіцера цінніше дорожче за

життя сконаного в голодних муках українського селянина чи того безневинного немовляти, якого збожеволіла мати рубала на куски, щоб нагадувати інших конаючих від голоду дітей (а такі страшні картини були в рік торжества "колективізації по-сталінськи" не поодинокими...)?

Українська наука і культура найбільші втрати мала теж ще до 1937 р. Треба, нарешті, сказати правду про сфабриковану ГПУ в 1929-1930 рр. "справу" міфічної СВУ (Спілки визволення України), що поклала початок масовому знищенню української інтелігенції і згортанню українізації, а заодно повернути нашія культурі імена засуджених на цьому процесі відомих письменників і учених.

В ті ж роки була ліквідована незалежна від московського партіарха Українська автокефальна православна церква (УАПЦ) і репресована її ієрархія. Зараз ця церква, як і гвалтовно знесена 1946 р. Українська греко-католицька церква, повноцінно функціонує за кордоном, а на Україні паству цих двох українських церков примусово підкорили російському православ'ю. Цікава ситуація, коли люди, що голосять себе переконаними атеїстами, силою переганяють віруючих із однієї церкви в іншу, теж не дуже шановану, та все ж свою, російську. Чи не час виправити і цю грубу політичну помилку сталінських часів і, дотримуючись конституційних гарантій, дозволити віруючим вирішувати свою релігійну приналежність самим, без підказування органів держбезпеки?

Якраз тоді, коли сотні тисяч "куркулів" і "підкуркульників" застеляли трупами далеку дорогу до Сибіру, а в українському селі лютував голод, йшло викоренення колишніх діячів УКП (Української комуністичної партії), вчених із Всеукраїнської Академії Наук, найкращих українських письменників, художників, артистів, режисерів... Суд був скорим і неправим: 1 грудня 1934 р. чекісти прибрали Кірова, а вже 15 грудня поставили під стілку крашого українського прозаїка Григорія Косинку та інших "терористів"...

І коли можна буде сказати правду про трагедію також викопаної голодом Кубані, переважно українське етнічне обличчя якої "виправлялося" із особливою запеклістю: одним заходом були ліквідовані усі українські культурні інституції, фізично знищена або вигнана з Кубані українська інтелігенція, українським козакам, нащадкам славних запорожців, міняли в документах дані про національність, а прізвища змінювали на російський лад. Кубанський досвід радикального "вирішення" національного питання був використаний потім у північній частині українського Полісся, чомусь приєднаний до Білорусії (більша частина Брестської області, включаючи Берестя і Пинськ, і декілька районів Гомельської області), де українське населення примусово записали білорусами, але провадиться політика не "білорусизації", а русифікації.

Непросто, але потрібно згадати і таку свіжу ще сторінку української історії, як партизанська і підпілля боротьба в Західній Україні 40-х і початку 50-х років. Хоча б тому, що "істинно російська людина" і "обрусілий інородець" щедро наділяють сьогодні назвиськом "бандерівець" і вихідця із західної частини України, і взагалі кожного, хто постійно послуговується українською літературною мовою, а не українсько-російським "суржигом" і виявляє бодай мінімальну національну самосвідомість.

Здавалося б, як віднести до білих плям бурхливу історію збройної боротьби в Західній Україні? Адже це уюхана тема радянської пропаганди, десятиліттями спеціалізованої на викритті "українського буржуазного націоналізму" (зверніть увагу на термінологію: великодержавний шовінізм якщо коли-небудь скоромовкою і згадують, то без означення "російський", а буржуазний націоналізм неминуче "український", "татарський", "литовський" і т. д.). Але ж кажуть, напівправа небезпечніша за брехню. Найлегше викривати окремих осіб із націоналістичного підпілля, писати про "звірства бандерівців" (ніби звірства були тільки з одного боку!). А треба б розглянутися спокійніше і ширше, донопатися до причин цього масового народного руху, в якому опочатку брали участь не якісь там окремі бандити, що ховалися по бундрах, а десятки і сотні тисяч, підтримані більшістю населення Західної України. Без такої підтримки і на самому сліпому терорі неможливо було б майже десятиліття вистояти проти потужної державної машини. Раніше чи пізніше доведеться визнати, що рух цей обіймав різні соціальні шари (від найбідніших селян до студентів, інтелігенції) і був не соціальним, а перш за все національним, оскерованим проти сталінської національної політики і терористичних методів її накидання.

Прорадянські настрої, помірні в Західній Україні в 20-х —

початку 30-х рр., майже повністю розвіялися після голоду 1933 р., згортання українізації і погрому української радянської культури. І все ж хоча у вересні 1939 р. на приєднаних до СРСР західноукраїнських землях не було насправді ніякого всенародного тріумфування з приводу приходу Червоної Армії, не було однак й ніякого спротиву. Потужним каталізатором антирадянських настроїв, що штовхнули маси до збройної боротьби, була не стільки націоналістична програма ОУН, скільки неповних два роки енкаведистського терору: численні арешти (одним із перших потрапили за ґрати одностудентів визволителів, колишні члени КПЗУ — Комуністичної Партії Західної України), мордування і розстріли, вивезення населення, нарешті знищення усіх без розбору в'язнів переповнених тюрем при відступі у перші дні війни (фашисти, звичайно, для власних потреб розрекламували ці звірства). Тому при наближенні радянської армії до Західної України у 1944 р. багато місцевих жителів йшли в підпілля або тікали на Захід, поповнюючи ряди української еміграції (до речі, сьогодні завоювати її симпатії здалося б не бадьорими радіоголосами із денационалізованого Києва і не брехливою газеткою, що несла в роки брєжнєвського застою "вісті з України" про небачений ніби розквіт української культури, а конкретними кроками по відновленню національного суверенітету України, які не залишаться непоміченими).

Торкаючися забороненої теми про дійсний характер подій в Західній Україні мушу застеретися, що в моєму придніпровському роді предковичних хліборобів і недавніх сільських інтелігентів "бандерівців" не було, зате траплялися "комнезамівці" і чесні комуністи (за що й наклали головами якраз у згаданому Вами 1937 р.). І зовсім неоднозначно дивлюся я на деякі прояви національного руху 1920-1940 рр. у Західній Україні. Але правду на такий критичний погляд я вистраждав у тюрмах, де сидів разом з учасниками цього руху, на відміну від деяких колег за фахом, що пропивали в цей час у львівських і київських пивнушках зароблені базарною лайкою премії імені Галана.

Нам би навчитися дивитися на своє недавнє минуле хоча б у сусідів-поляків, які хая не відразу, а змогли побачити в боротьбі з польським збройним підпіллям трагедію роздвоєного патріотизму. Ми ж примушені дивитися на трагічні сторінки своєї історії не власними очима, а кижо примруженим поглядом "істинно російської людини", яка звикла бачити у кожному повноцінному українцеві "бандерівця" і "буржуазного націоналіста".

І, нарешті, про зовсім недавні події. Можливо, ще одна біла пляма в українській історії розповзеться з роками, якщо будемо мовчати або ж говорити півнятками про те, що відбувалося в Україні в 70-ті роки. За балаканням про застій, бюрократизм, за розмовами про долі окремих людей чи творів можна недобачити загальну картину. Між тим за аналогією з 20-ми роками, що входять до історії України під іменем "розстріляного відродження", 60-ті можуть називатися "задушеним відродженням".

Спроби убаги явище "шестидесятництва" в рамках виключно літературного відродження безпідставні. У післясталінські роки в Україні спонтанно відродилися глибокі сили національного самоусвідомлення, які виявили себе не тільки в літературі і мистецтві, а навіть у політичній думці і дії.

Треба відверто визнати, що репресії проти українських "шестидесятників" після усунення Хрушова були не чим іншим, як великодержавно-шовіністичною реакцією на українське національно-культурне відродження. І якщо першу хвилю арештів і судів української інтелігенції (1965-1966 рр.) вдалося загальмувати широкими громадськими протестами, то друга репресивна хвиля була задумана ширше і масштабніше (1972-1973 рр.). Арешти супроводжувалися потужним наступом на українських письменників, діячів культури, вчених, усіх, кого турбувала доля рідної мови, рідної культури, хто взагалі мислив нестандартно. З'явилися розгромні статті у пресі, почалося вилучення видань перед тим книг, стали практикуватися примушені покаяння та публічні проробки (в дещо стертому вигляді повторювалася ситуація початку 30-х років). Від активної участі у творенні духовних цінностей нації було усунено зовсім або на довгі роки багатьох талановитих письменників, критиків, перекладачів, істориків, художників, режисерів. Інші одурилися до пристосовницьких творінь, негідних їхнього таланту. Затє пішли вгору кон'юнктури і пройдисвіти на взірць тодішнього директора Інституту літератури АН УРСР Шамоти або секретаря ЦК КПУ Маланчука. Різко посилюлася русифікація: українська мова

остаточно виганялася із усіх сфер державного, громадського і культурного життя, за особистим прикладом Щербицького від неї відмовилися партійні організації. Третя хвиля репресій (1977-1980 рр.), пов'язана із розгромом українського хельсинкського руху і характерна особливим цинізмом та попиранням законів, проходила вже в умовах повного застою.

Із багатьох задушених в ті похмурі роки талантів, які сьогодні могли б активно включитися у процес перебудови і демократизації, хотілося б особливо згадати українського поета Василя Стуса, який загинув в карцері пермського табору особливого режиму уже при новому керівництві КПРС — у вересні 1985 р. В. Стус — поет-мислитель такого масштабу, що його ім'я залишиться в історії нашої літератури назавжди. Але на батьківщині ім'я Стуса досі оточене змовою мовчання. Усі інстанції залишаються глухими до прохань і вимог родичів, друзів і шанувальників видатного українського поета, а трохи осмілілі останнім часом українські письменники все ж бояться навіть згадати про свого замученого колегу. Тому остання надія на Вашу допомогу. Просимо дозволити перевезти тіло поета з табірної кладовища на Уралі для поховання на батьківщині у Києві. Просимо повернути спадкоємцям поета всі його рукописи, вилучені в 1970-1980 рр., особливо вірші, переклади, статті, нотатки п'яти останніх років життя (все до останнього рядка вилучене і знаходиться в КДБ УРСР). Ми вимагаємо реабілітувати добре ім'я поета двічі засудженого за сміховинними з сьогоднішнього погляду звинуваченнями, і видати на Україні його твори.

Як і без творчості Василя Стуса, уявлення про українську культуру і суспільну думку буде неповним і однобічним без блискучих есе С. Сверстюка, віршів і прози М. Руденка, І. Калинця, М. Осадчого, І. Сокульського, без виставок художників П. Заливахи і С. Шабатури, наукових літературознавчих і публіцистичних статей І. Світличного, М. Гориня, П. Скочка, Ю. Бадзя, В. Марченка, нарешті, без всіх статей і книги *Інтернаціоналізм чи русифікація?* І. Дзюби.

Настав час чесно визнати, що всі ці талановиті і небайдужі люди в роки застою були засуджені за безглуздими звинуваченнями, реабілітувати і видавати їх. Поки що їхні імена (крім пушеного до друку за розкаєння в патріотизмі І. Дзюби) оточені глухою стіною мовчання.

Із мого листа вийде товстий гробух, якщо спробую назвати білі плями української історії, перерахувати всі забуті або обпльовані імена. Щойно тепер з'явилася надія, що в нових суспільних умовах багато що вдасться освітити прожекторами гласності. Ця же меті буде служити в міру своїх скромних можливостей і відновлюваний нами журнал *Український вісник*.

Викласти ширше порушені в цьому листі питання я спробую також особисто, якщо мені дозвольте зустрітися з членом Політбюро Яковлевим, відомим прихильником політики гласності і демократизації.

В минулому двадцятилітті на всі петиції "дисидентів" до партійно-радянських керівників відповідь давалася єдиним способом — через суд, як правило, закритий. Та ще гірше, коли на підняті "знизу" проблеми і вистраждані думки взагалі ніяк не реагують. Не виключено, що й цей скерований в ЦК КПРС мною лист дочекається тільки побіжного погляду одного із працівників апарату. Думаю тому, що у відкритого листа більше шансів привернути увагу партійного керівництва до життєво важливої для здоров'я радянського суспільства національної проблеми. Та й вирішувати такі питання в умовах справжньої гласності належить не в глушині кабінетів, а всім народом (правдивіше — всіми радянськими народами).

5 серпня 1987

З повагою — Вячеслав Чорновіл, український журналіст
290 014, Львів, вул. Ніжинського 14, кв. 6

ВОЛОДИМИР РЕН БОЙКОВИЧ

ХТО ТАКІ ФІНІКІЙЦІ?

Від 1868 року до половини нашого століття велися розкопки в різних місцях Малої Азії й те, що на них віднайдено, переросло найсміливіші сподівання наукового світу. Відкрито небувало високу культуру й цивілізацію Арій-хліборобів, Сумерійців. Від того часу хід історії повернув на 180°. Устійнено, що терени Малої Азії, починаючи від заснування найстаршого міста в світі Єрихону, (тобто 9 тисяч років тому), були заселені арійськими племенами, які вийшли зі земель, які сьогодні називаємо Україною. Про це пишу докладно в моїй праці «Колиска культури людства», тому не торкаю тепер цієї великої теми.

За даними археологів, Єрихон збудувало якесь плем'я хліборобів з півночі, тобто з Європи, 9 тисяч років тому. Він був кілька разів знищений землетрусами й наново відбудований хліборобами, а не номадами, які задержувалися на деякий час тільки на багатих пашою теренах кругом Єрихону й мандрували далі. По формі побудови міста-твердині можна припускати, що те плем'я, яке перше збудувало Єрихон, походило з тих самих земель, з яких в пізніших часах

вийшло багато більше племен, тобто з Праруси.

Пізніше, приблизно 7 тисяч років тому, вийшло із західної Трипільщини плем'я хліборобів, Арійв, Сумерійців, і поселилося в південній Месопотамії (тепер Ірак), де заснували свою молоком і медом телучу державу з кінцем 6-го тисячоліття тому, яку чужинецький світ однозгідно назвав колискою культури людства. Протривала вона до 1955 р. до Хр., а старша вона тисячу років від Єгипту, який перейняв від Сумерійців багато їх надбань, як азбуку, математику й ювелірне мистецтво. Азбуку доповнили пізніше Фінікійці, самі навчилися нею читати й писати. Від них навчилися цього всі народи Малої Азії, а згодом вона перейшла до Європи.

З кінцем 3-го тисячоліття до Хр. виемігрувало з наших земель, починаючи від Дніпра по Карпати, 20 подібномовних племен, з'єднаних під одною назвою «хати», і поселилися в Анатолії (тепер Туреччині), де збудували свою могутню імперію. Асирійці назвали їх «паті», що відповідає назві «хати», від того пішло «петіті», а в нас «гетиди», і так вони й записані

в світовій історії. Такої великої мандрівки народів не записано досі в світовій історії, отже мусіла вона тягнутися роками. За даними істориків, гетидська армія складалася з 35.000 воїнів і понад 3.500 боєвих колісниць, якими воювали і самі їх удержували бояри. Частина з них поселилася на північ від Палестини, і назва країни їх поселення є Сирія.

Друга частина поселилася на побережжі Середземного моря, яке є відділене від Сирії горами Ливану. Тому що вони знали кораблебудівництво, що по-єгипетськи означає «фенеху», названо від того слова країну їх поселення — Фінікія, а їх Фінікійцями. Обидві країни — Фінікія (сьогодні Ливан) і Сирія мали догідне географічне положення, бо через них переходили торговельні шляхи на всі сторони Малої Азії, Єгипет і всі середньоморські острови й країни обабіч Середземного моря аж до Атлантийського океану.

З історії знаємо, що Фінікійці карбували свою монету, мали ткальні, пурпур в будівництво кораблів в місті Библос.

В Галичині, Волині й Поділлі (це я відписав з ботаніки) росте низький куш, що називається у нас «черчик зелений» (ботанічна назва «червець багаторічний»). Це сірвато-зелена рослина, цвіте від червня до вересня і росте кущиком висотою до 20 см. Лише на той кущик сідав в половині травня і клав свої яєчка метелик, який в мові тих часів називався «черець, Черлен, Череть», а на Русі «червець» або «червень». Латинська назва «порфірофора рутеніка-георгіка», а з часом додано ще «польоніка». На початку червня вилазили з яєчок гусениці і живилися листочками черчика, який має в листках червоний барвник. Гусені швидко росли і з кінцем червня їх збирали. Ті гусениці були повні густої темночервоної рідини, яку наші предки вживали на природну тривку фарбу, що не линяла від прання і сонця, на фарбування тонких льняних і вовняних тканин. Тому в Галичині були місцевості, що називалися Черче, де наші предки мали цілі плянтації черчика й червня. Як вони переходили кокони з червня, не знати. Від того названо Галичину «Червенськими Городами» й від того походить назва шостого місяця в році «червень», яка задержалася тільки в слов'ян. Тканини на пурпурі, яку королі вживали на плащ, були ткані з дуже тонких вовняних ниток з білої вовни, були вигладжувані (полішовані), щоб мали полиск, а опісля фарбовані. Цінилися вони на вагу золота й тому наші предки дуже берегли таємниці продукування пурпуру, який Фінікійці вивезли з рідної землі, продавали його на чужині, в місті Библос, і продавали їх єгиптянам дійсно на вагу золота.

Цього вповні вистачало б на доказ моєї тези, але я знайшов до цього ще один дуже вагомий доказ, що Фінікійці — це наші Русичі. В цьому допомогла мені праця нашого феноменального (а не ученого) аматора-лінгвіста Івана Стойка «Леттерс ту Год'с Ай» («Листи до Божого Ока»). Він переклав виритий напис на бразилійському камені фінікійською мовою, який малиб написати фінікійські моряки 2.000 років

тому з розбитого корабля. Оригінал, переписаний нашою абеткою, нам зрозумілий. Щоб упевнитися, чи це дійсно фінікійське письмо, я шукав, чи десь у світі не знайдено якогось іншого напису фінікійською мовою. В «Нешонал Джеографік» із серпня 1974 р. я знайшов велику статтю про Фінікійців, в якій була згадка, що археолог Петро Бикай (Ливанець) відчитав напис на золотій плиті, присвячений фінікійській богині любови й війни Астарті. Цю плиту відкопано 1961 р. в м. Пиргі (Італія), на поселенні наших етрусків, що доказує, що Фінікійці були в торговельних зносинах з Етрусками. Фінікійська азбука на тій плиті була така сама, як в написі на бразилійському камені. Всім нам відомо зі світової історії, як прославлено Фінікійців за їх небуденні досягнення, але фактично ніхто не знає країни їхнього походження, бо Фінікійці, які доповнили абетку наших Сумерійців з кінця 3-го тисячоліття до Хр., вміли писати, але самі про себе нічого не написали. Можна припускати, що вони, тому що мусіли бути в контакті зі своєю батьківщиною, щоб дістати рідину, потрібну для крашення пурпуру, занесли до своєї батьківщини абетку, якою став писати наш народ в доісторичних часах. Доказом на це може послужити історія з манускриптом Войнич, писаного 2500 років тому в Києві, якого не могли відшифрувати протягом повних 300 років найкращі лінгвісти світу, аж зробив це наш феноменальний лінгвіст Іван Стыко. Причина цього ясна, бо ніхто з лінгвістів не знав нашої старинної мови, ні абетки тих часів.

ОЛЕКСАНДЕР А. ЛАСЬКО
V. ARCH.
ПРОФЕСІЙНИЙ АРХІТЕКТОР

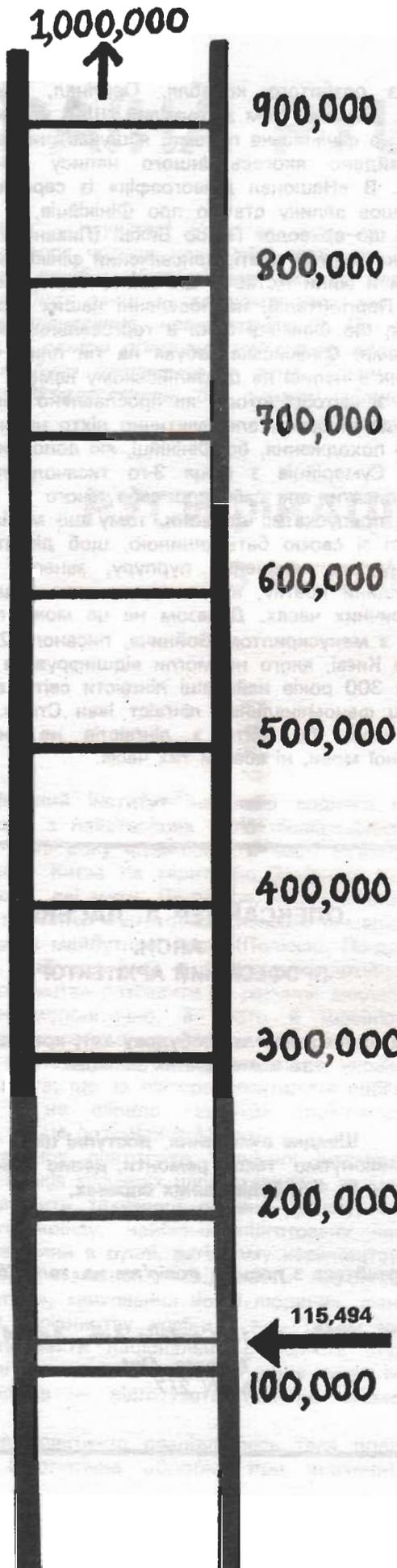
**Виконує плани на побудову хат, крамниць
та комерційних закладів**

**Швидко виконання, доступні ціни.
Виконуємо також ремонти, даємо поради
в будівельних справах.**

Звертайтеся з повним довір'ям на тел. 767-4055

Адреса: 15 Cordella Ave., Apt. 4
Toronto, Ont.
M6N 2J7

Д Р А Б И Н А Д О Н Е Б А

Дорогий проф. Мороз!

Висилаю, як обіцяв, чека на суму 1000 дол., яку я декларував під час Вашого виступу в Клівленді. Ваша візита й доповідь були дуже інспіруючими для мене, як і для всіх присутніх. Якщо ми не перестанемо палити форнеси, що гріють лише себе, — то ми, Українці, як громада, ніколи не будемо (і сьогодні не є) в такій позиції, щоб нас поважали і числили з нами. Мусимо покінчити з цим, бо тільки тоді почнемо щось реальне для здобуття незалежної України.

Наші українські організації за більш як 40 років у вільному світі лише гріли свої власні форнеси. Що ми можемо сьогодні з того показати? — НІЧОГО!

Висловлюю щирю вдячність Вам, проф. Мороз, і бажаю Вашій справі, Проектів Століття, багато успіхів і досягнення головної мети: вільної, самостійної України.

В імені моєї матері, Наталії Садовської, і в моєму імені, моя тисячадоларова пожертва репрезентує одного доляра на кожний рік нашого християнства в Україні, як пам'ятка нашого українського Тисячоліття.

Нехай Бог Вас благословить!

Щиро,

Джек Бурску, Клівленд

(Оригінал листа п. Бурску — англійською мовою — даємо на наступній сторінці).

Чеки висилайте на:

Century Fund

23 Armadale Ave
Toronto, Ont. M6S, 3W7
CANADA

За Фонд Століття

Рада Директорів:

Винників Дарія
Іванчук Іван
Капіцький Дмитро
Мороз Валентин
Нацюк Павло

НА КОНТІ ВЖЕ €

ФІНАНСОВИЙ ЗВІТ ФОНДУ СТОЛІТТЯ

У деталях звіт виглядає так:

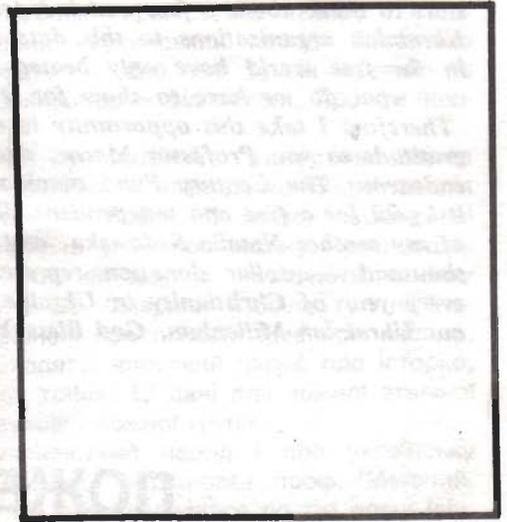
На конті 1-го вересня 1987	95,873.48
Пожертви від 1 вересня до 31 грудня 1987	24,159.67
Відсотки (інтерест) за цей період	1,619.86
Витрати за цей період	6,158.59
На конті 31 грудня 1987	115,494.42

*Катлін і Дмитро
Капіцькі*

Евген Власюк

N.N.

МАЄМО ТРЕТЬОГО МЕЦЕНАТА!

Пані N. N. пожертвувала на Century Fund 10 тисяч доларів. (Разом з попередніми й наступними пожертвами сума вже перейшла 12 тисяч). Пані N. N. просила покищо не подавати її прізвище, що ми й виконуємо.

Отже наш **Клуб Меценатів** складається тепер з трьох членів.

Хто наступний? Світ має чотири сторони. **Хто буде четвертим?**

НОВА РУБРИКА: «ПОЖЕРТВИ ТИСЯЧОЛІТТЯ»

Заклик Джека Бурску: 1000-долярова пожертва як пам'ятка про кожний рік нашого Тисячоліття!

Dear Prof. Moroz:

As promised please find enclosed a cheque in the amount of one-thousand (1,000.00) American dollars which I have declared during your visit to Cleveland. Your visit and subsequent speech was very inspirational for me, and also to all that attended. We Ukrainians as a whole are not today, and will not be in the future, in a position where others would seek our influence and respect, unless we stop heating our own furnaces, but we must take that first step, then and only then, we can start to think about a free and independent Ukraine. Our Ukrainian organizations to this date in over forty years in the free world have only heated their own furnace, and what do we have to show for it today NOTHING! Therefore I take this opportunity to express my sincerest gratitude to you Professor Moroz, and to wish your new endeavour The Century Fund much success in achieving its' goal for a free and independent Ukraine! In the name of my mother Natalia Sadowska and myself, my one — thousand — dollar donation represents one dollar for every year of Christianity in Ukraine in commemorating our Ukrainian Millenium. God Bless You.

*Sincerely yours,
Jack Burscu*

Заклик пана Бурску: Тисячодолярова пожертва як пам'ятка про кожний рік нашого Тисячоліття — є прикладом ПРОДУКТИВНОГО підходу до ювілею. Розмови, і розмови, і пікніки на траві — все це добре. Але найкраще вшанування Тисячоліття — це зрушити з місця потрібну, перспективну справу, дати продукцію в справі нашого Радіопроект.

Хто приєднається до заклику пана Бурску?

Ім'я пана Бурску є першим у спеціальному списку, що називається «Пожертви Тисячоліття». Хто наступний?

Знаємо, що не кожний може пожертвувати 1000 доларів. Але кожному доступний цей задум в іншому варіанті. Практика показала, що Українці жертвують щиро, але... тоді хтось прийде до хати. Поштою присилаю на Century Fund мало. Отже: ЗБІРЩИКИ — то найпотрібніші люди в нашому Проекті.

Ставаймо збірщиками!

Поставмо собі завдання: приєднати 1000 нових членів клубу, жертводавців у рік Тисячоліття!

ПОЖЕРТВИ ТИСЯЧОЛІТТЯ

1. Джек Бурску
2. Хто наступний?

ОДИН КРІЛИК — ЦЕ КРІЛИК. АЛЕ ДВІСТІ КРІЛИКІВ — ТО ЦІЛА КОРОВА!

Так сказав один гуморист.

Двадцять доларів — це дуже мало в сучасних умовах. Але якщо кожний пришле по 20 доларів?

Пришліть 20 доларів і ставайте членом Радіоклубу!

НАС УЖЕ ЧУЮТЬ В УКРАЇНІ!

КОМЕНТАР ВАЛЕНТИНА МОРОЗА ЗВУЧИТЬ НА УКРАЇНСЬКІЙ ТЕРИТОРІЇ

ТРИ РАЗИ НА ТИЖДЕНЬ

Понеділок, середа, п'ятниця — о 7-й год. вечора за Лондонським часом, на хвилі 31 м, або 9,830 кілогерц.

Ці коментарі транслюються на Україну з острова Сайпан і південного Ливану. На жаль, у Пів-

нічній Америці їх можна чути лише надуже сильному, професійному приймачеві, з острова Сайпан, бо у недільні програми радіо «Думки про Віру», передавані з Сан-Франціско, коментар Валентина Мороза покищо не включається.

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ

(від 1 вересня до 31 грудня 1987)

Г. Хотинецька — 20; Г. Єфремов — 20; Л. Коржун-Федоренко — 20; Л. Яблонська — 20; І. Ріпецька — 20; С. Харак — 20; О. Собчак — 20; М. Понятишин — 20; М. Клименко — 50; М. Штика — 50; Г. Грундзік — 40; Р. Біло — 50; І. Лепкий — 40; Т. Недошитко — 30; Ю. Гаврилук — 20; М. Петрашко — 120; В. Катинський — 20; Р. Барабаш — 25; Е. Муцій — 50; Н. Бжеська — 25; М. Наконечний — 25; Г. Кобелек — 40; І. Підгірний — 100; О. Мовчан — 1000; В. Вергановська — 20; Н.Н. — 20; Н. Козій — 20; С. Палюх — 10; Н.Н. — 100; Г. Шевченко — 150; О. Кушнірук — 100; Я. Музичка — 100; Комітет збереження української історичної спадщини, Детройт — 150; Громада українців Рідної Віри, Гамільтон — 25; О.Ємець — 25; М. Мороз — 100; Л. Щербанюк — 20; М. Ситник — 10; О. Брага — 10; А. Токаченко — 10; М. Яворський — 5; С. Равро — 10; А. Стерпень — 10; П. Кміть — 5; С. Яворський — 10; Я. Голубицький — 10; А. Сасик — 30; Е. Мадич — 10; І. Кучер — 15; А. Кульчицька — 15; М. Камінська — 5; М. Смарш — 5; К. Крамар — 5; Г. Шкудра — 5; А. Малкович — 5; А. Воробкевич — 100; Б. Сухаревський — 10; О. Гевко — 10; С. Шулик — 10; М. Цісарук — 20; С. Дуб — 10; М. Гарасовська — 5; М. Зубаль — 10; Г. Садова — 5; Р. Чудота — 5; М. Андрусак — 20; Н. Газур — 20; О. Кіналь — 10; К. Губарик — 200; С. Томчук — 16; Д. Винників — 100; Д. Семотюк — 20; І. Левицька — 20; Т. Когут — 20;

Публікуємо пожертви у тому порядку, в якому вони приходили. Тому дехто може прочитати своє ім'я і два рази, коли жертвував два рази.

Л. Щербанюк — 20; М. Гембатюк — 20; родина Гаврилко — 20; Ю. Шимко — 100; Т. Нарожняк — 500; І. Обновлена — 20; А. Кутін — 50; Н. Говорун — 20; І. Квасовський — 20; С. Сєрденко — 100; І. Ганич — 20; В. Постоловський — 20; П. Скиба — 500; М. Дубик — 200; С. Гурко — 20; П. Міщук — 500; П. Нацюк — 120; Е. Гаврилко — 30; Н.Н. — 20; Сестрицтво Церкви св. Андрія, Детройт — 75; М. Дмитренко — 200; С. Лазуренко — 25; родина Жданів — 25; родина Тимченко — 20; Г. Пецик — 20; О. Биковець — 100; В. Шустов — 40; П. Садова — 50; В. Стрихар — 30; Б. Муцій — 20; Р. Бенцак — 50; А. Серафим — 100; І. Куривчак — 20; О. Дзем'юк — 500; І. Дувало — 500; М. Черняк — 100; І. Лепкий — 40; П. Зеліско — 100; А. Коломаець — 100; Т. Сорочинський — 100; В. Перошук — 1000; М. Іванців — 200; О. Моченко — 20; Б. Гловацький — 100; Ф. Самохін — 100; І. Лавринюк — 10; К. Баран — 50; А. Бойко — 100; В. Тарасенко — 100; Л. Серединський — 140; Я. Білик — 100; Л. Шеремета — 100; Я. Добровольський — 35; Л. Воробкевич — 100; Е. Воробкевич — 100; В. Євич — 150; К. Василенко — 10; М. Зарицька — 50; А. Губель — 20; А. Хрін — 20; Д. Строїч — 50; А. Сасик — 20; Я. Савка — 20; І. Шмигельський — 5; І. Левицька — 20; клуб «Бесіда» Торонто — 40; Е. Луцький — 200; С. Ониськів — 120; З. Воробець — 25; Ф. Лойко — 20; І. Бойчук — 20; І. Ганич — 20; І. Пилипенко —

20; Ф. Королук — 20; Й. Слюсар — 500; М. Тицький — 20; Б. Мусій — 50; Я. Дзюба — 20; І. Шевченко — 50; М. Фурдзин — 50; С. Роговська — 100; В. Васік — 100; Л. Пилипчук — 20; Я. Кред — 20; М. Петрашко — 20; Р. Терещук — 100; М. Романенко — 50; А. Дімов — 50; М. Норяк — 120; Е. Черняк — 15; В. Мізур — 5; Г. Голодій — 10; Н. Нога — 30; А. Кузенко — 10; Т. Штиркало — 50; В. Мелінішин — 20; П. Стецюк — 20; О. Футорський — 20; С. Мулярик — 20; П. Петрів — 20; М. Юрків — 20; Й. Сабір — 25; Г. Косач — 25; З. Бігун — 100; І. Іванишин — 100; О. Лехнюк — 50; М. Хамів — 100; Р. Заяць — 40; М. Баранський — 100; А. Куріца — 100; М. Папушкевич — 900; Р. Юрійчук — 50; Н. Городиський — 50; І. Снігур — 100; С. Паньків — 100; В. Мудрий — 20; М. Даниляк — 50; В. Коновал — 20; Н. Задорожний, Д. Менцинський, Ф. Григорк, С. Зазоляк, І. Снігірив, Н. Шарів — разом 280; Я. Барчинський — 20; Л. Медичка — 40; М. Максимець — 20; І. Левицька — 10; С. Буляк — 25; А. Ласько — 100; Н. Роговський — 30; М. Кулик — 50; С. Кальба — 40; Е. Косевич — 30; І. Панчак — 20; М. Горішня — 20; А. Легун — 20; Л. Крохмалюк — 20; Г. Гарячий — 200; Українська Кредитова Спілка, Гамільтон — 250; С. Сташин — 20; С. Антонюк — 10; М. Шмигельський — 20; М. Хоростіль — 20; Д. Стефанюк — 20; І. Лапчинський — 5;

П. Бубнів — 5; В. Літвінов — 20; М. Гураль — 20; П. Мочаренко — 50; М. і Т. Семенчук — 100; В. Кліщук — 30; М. Березовська — 20; І. Крупка — 20; І. Хабурська — 50; М. Грицина — 30; Д. Бурську — 1000; П. Кінаш — 100; З. Зубович — 20; В. Миськів — 100; Ф. Самохін — 20; А. Юрцаба — 20; Н.Н. — 20; С. Чабан — 100; Н.Н. — 50; М. Барановський — 20; І. Іваницький — 100; Р. Грабець — 25; В. Петлюра — 30; Н. Курчук — 20; Г. Савчук — 100; Л. Максим — 20; М. Колькін — 100; Н. Гримар — 10; І. Юренко — 25; А. Кузишин — 20; Н. Процайло — 20; М. Галавка — 50; М. Ганас — 20; П. Логин — 20; Д. Бродгед — 10; Д. Мельник — 25; С. Гудим — 50; Д. Палка — 100; П. Лавринець — 100; В. Кіндрат — 40; Я. Сохоцький — 50; Т. Маоіш — 20; П. і З. Даць — 132; В. Паньків — 20; С. Кікта — 100; С. Кріслатий — 100; З. Бессер — 350; І. Тиллявський — 100; Т. Нарожняк — 20; А. паламар — 20; С. Фесяк — 20; Т. Чернишук — 20; О. Підгірний — 100; С. Незд, О. Соколик, О. Шанта — 750; А. Стефанюк — 50; П. Лопата — 20; О. Гембатюк — 20; К. Згурський — 25; Т. Пільків — 20; З. Вітошинська — 70; І. Кацюба — 30; М. Колтало — 20; І. Джурко — 5; В. Габа — 20; С. Галенда — 20; М. Березюк — 30; М. Гандзюк — 20; П. Цехош — 20; Т. Шевчук — 100; В. Петришин — 20; М. Маціївська — 20; Я. Гембатюк — 40; Т. Турченко — 40.

Усім добрим людям, які започаткували Фонд Століття — щире спасибі! Чекаємо нових пожертв!

І ще — окрема «драбина» для жертводавців, тобто система градації із п'яти щаблів:

1. Всі, що пожертвували 10 тисяч дол. і більше, будуть назавжди записані у списки як

Меценати Фундації.

2. Всі, що пожертвували тисячу дол. і більше, будуть записані як **Фундатори.**

3. Всі, що пожертвували 100 дол. і більше, будуть записані як **Добродії.**

4. Кожний, хто пожертвував не менше 20 дол., стає **Членом Радіоклубу.**

5. Всі, що пожертвували будь-яку суму до 20 дол. — щире їм спасибі; їх імена будуть назавжди вкарбовані у списки **ФОНДУ СТОЛІТТЯ** як **Жертводавці.**

У видавництві «Анабазис» вийшла книга спогадів Грицька Сірика «Сирітськими стежками». Друкуємо уривки.

СЛАВА ПО КРИВОНОСАХ ЗАЛИДИЛАСЬ

Після перших приморозків колгосп ім. Другої п'ятирічки, звичайно з волі партії, уряду й так далі, мусив стати на «вахту» прориву буряківзбирання в радгосп ім. Сталіна. Дорога до радгоспу з наших хуторів вела неспростаць лісовими дорогами через Крутишине, десять кілометрів з двадцять п'ять, а через Вороніж — близько сорока. Радгосп ім. Сталіна, згідно плянів майбутнього соціалістичного господарювання, мав вирощувати найкращі гаюнки збіжжя на насіння, а буряки на висадки, але хоч плянувальники й ждали радгоспів ім'я «батька», вождя і «корифея науки», господарники радгоспу за чотири роки господарювання збіжжіві поля засміти-

ли бур'яном. Бур'янові лани навляжно не доглянули і на час висадок не зібрали. Повикопувані буряковим комбайном буряки, за браком відповідного транспорту, залишились в купках, не прикриті на явнові, а тому перші приморозки пошкодили майбутні висадки і їх потрібно було рятувати переробкою на цукор.

В першу поїздку по буряки в радгосп ім. Сталіна ніхто з наших колгоспників далі Крутишиного дороги не знав. В лісах правобережжя Есмані взагалі мало хуторів, а за Крутишином їх зовсім немає. Зане ми вибрались з незнамого нам лісу та між перелісками розшукали радгоспний лан буряків, потрібно було випрягати коней для годівлі та водопою. З

навантаженими возами, більше двадцяти п'яти кілометрів дороги колгоспними кіньми ми спромоглися здолати щось більше ніж за п'ять годин, тобто прибули до вороніжської цукроварні вже сутінками. Ми не зстали вже ні вагара на вагах, ні взагалі нікого з робітників та службовців, що наглядають за прийманням буряків на цукроварні. Затративши ще з годину часу, доки працівники цукроварні прийняли від нас буряки, нам і нашим перетомленим коням ще потрібно було подолати двадцять кілометрів дороги, щоб добратися до місця відпочинку та харчів. Люди, а особливо колгоспні коні, після такої подорожі наступного дня «ставати на вахту» були не спроможні.

Хто саме переконав кого: колгоспні керівники партійних та державних бюрократів, чи, можливо, й між партійцями та бюрократами знайшлися особи, що самі переконалися, що вивозити буряки до цукроварні колгоспними кіньми з ланів радгоспу ім. Сталіна — справа не тільки безнадійна і затягнеться в зиму, коли позасипуваних снігом буряків неможливо буде розшукати на лані, але й для колгоспних коней, непосильна. Кінь, який щоденно має бути в дорозі 60-70 кілометрів, мусить бути годований добрим вісом, конюшиною та доброякісним сіном, а не колгоспною січкою з віською соломою. Радгоспні буряки алаба вирішила звезти в бурти до залізничної колії і потім навантажувати їх у вагони.

Худоба радгоспу ім. Сталіна, так само як і радгоспу ім. Петровського, була заражена і перебувала на карантині, а тому нам було заборонено заїздити на осідок радгоспу. Ночувати коням і людям на полі було вже досить холодно, а тому нас примістили в селі Собичеві.

Село Собичево знаходиться тільки в п'ятнадцяти кілометрах від Шостки, з населенням більше двох тисяч осіб. Село хоч і розкинулося на узліссі Есманського лісу, що, в свою чергу, є передліссям Синальникового лісового масиву, але досить заморжене, завдяки смугі врожайної землі на північний схід від села, залитих лук понад річкою Шостою та довільного пасовища для худоби в навколишніх лісах. Собичани — переважно нащадки козаків, що після замирення гетьмана Виговського з поляками були змушені втікати від польських панів у ліси Сіверщини, вміли за соєю оболу, добробут і життя постояти. А тому село Собичів в околиці вважалося мірилом спокою. Собичани не ворохобляться — у Шостці ціна на базарі стабільна, а урядників та стражників і на понюх табаку не знайдеш. Собичани заворохобляться — в Шостку на базар хоч не їдь: можеш вторгувати, в можеш і проторгувати. На в'їзді в Шостку стражники перевіряють, хто ти і що везеш на базар. На базарі урядники нишпорять і поміж продавцями і поміж покупцями. На лихо, й зовсім базар в Шостці на день чи на два можуть заборонити. Принаймні я таку характеристику собичан чув від батька, як він торгував борошном у Шостці.

Під час колективізації в селі Собичеві також було неспокійно, і десь весною 1932 року навіть в шостенській районній газеті «Зорі» появилася стаття про ліквідацію банди Кривоноса в селі Собичеві, але потім ні з газети, ні від людей неможливо було довідатися, що саме трапилося в селі Собичеві з Кривоносом.

Колгоспники, що буртували буряки біля залізниць, які ми підвозили до буртів, з нами в розмові зовсім не бажали вступати, а ті колгоспниці, що варили нам куліш на сніданок, полуденок та вечерю і випікали хліб, взагалі поводитись ніби німі. Скажи їй *Добрий день*, то вона на тебе навіть не гляне. Запитай у неї щось — тільки плечима здвигне і відійде.

Комсорг Митька кожного вечора намагався відвернути нашу увагу від поводження собичан лекціями про необхідність збереження соціалістичної власності, соціалістичної пильності і тому подібної пусто-порожньої пропаганди. Нам, парубкам, Митька навіть заборонив вечером виходити за ворота подвір'я, на якому ми стояли постоем.

Після перших декількох холодних днів погода потепліла. В суботу мабуть було якесь свято, бо сільська молодь десь неподалік від нашого постоя мала п'юлі на колодках, і нам було чути виразно пісні та вереск дівчат. У суботу вно-

ром ми змовились, і як тільки Митька всівся біля столу читати нам чергову лекцію про потреби соціалізму і т.п., ми поза спинами старших повтікали через вікно і подалися сільською вулицею в ту сторону села, звідки було чути пісню та жарти молоді.

Сільські хлопці та дівчата на гульбищі до нас поставились дуже прихильно. Вони підходили до нас з простягнутою рукою і знайомились: «Я Іван, а це моя дівчина Марія», або: «Я Іван, а це моя сестра Марія». Дівчата також не сторонились від нас і пропонували руку і своє товариство потанцювати чи тільки порозмовляти.

Я познайомився з дівчиною на ім'я Пріся. Вона була дещо нижчою за мене на зріст, повнотіла, але чи вона була чорнява, білява, кирпоноса, кароока чи зовсім ряба та негарна — в темряві осіннього вечора придивитись було неможливо. Згідно з її словами, вона була моєю ровесницею, одинокою дочкою в батьків, якщо не рахувати старших братів, що служать у червоній армії і не бажать повертатися в село. До школи ходила чотири роки. У Шостку працювати пішла б хоч і сьогодні, якби було не кого залишити батька та матір. Парубка Пріся не має, бо з тими, що підуть на призов, нема чого заводити любови, — як висловились Пріся. — «Підуть в армію і про тебе забудуть, а ті, що вже відслужили службу, вертатися в село не бажать».

Пріся мені здалася дуже порядною дівчиною та доброю бесідницею, і ми з нею першого вечора простояли під чимсь плотом (як у нас кажуть), переливаючи з пустого в порожнє, далеко за північ, і Пріся, здається, готова була «щебетати солов'їну пісню та слухати небиліці про неї», мабуть, до світанку, але за мною міг шукати Митька-комсорг, та й буряки потрібно було наступного дня цілий день накидати.

У неділю молодь не гулях довог не затримується. Ми з Прісею не чекали, як то кажуть, до розбору шапом, а пішли вулицею в напрямку її двору, де ми стояли минулого вечора. Але Пріся забажала звернути у вуличку і присісти на колоді біля іншого двору. Дещо поговоривши, так би мовити про ніщо, Пріся поцікавилась, чи то правда, що у Вороніжці колись жив чоловік, що писав цікаві книжки, яких тепер чомусь не дозволяють читати. І я їй розповів про Пантелеймона Куліша та його «Чорну раду», а потім, в свою чергу, нагадав про історичну постать козацького полковника Кривоноса та повідомлення газети «Зоря» про собичевського Кривоноса.

— А ваше село, буває, не було місцем народження козацького полковника Кривоноса, що з Богданом Хмельницьким воював проти поляків, і кого поляки замордували у Новгороді-Сіверському? — звернувся я з таким питанням до Пріси.

— Про таке щось я навіть і не чула, — відповіла Пріся, не думаючи.

— Років два тому я в шостенській газеті «Зоря» читав, що у вашому селі була якась банда Кривоноса, то цей Кривонос був не з вашого села?

Замість відповіді Пріся не поспішаючи астала з колодки й, нахилившись майже до мого обличчя, повагом стала вимовляти слова, ніби намагаючись закарбувати їх в моїй свідомості:

— Ти підлий і підслівливий комсомолець, посланий до нас, щоб нас покарати за наших родичів та добрих сусідів, що не пошкодували свого життя за нас та за правду. Нам попереджали, що вас у наше село прислали не буряки возити, а за нами наглядати та владі про нас доносити. То ж знай, що слава про наших Кривоносів ніколи в наших серцях не померкне.

Пріся стояла переді мною, і раптом її не стало в темряві вечора. Я сидів на колоді зовсім невідомого мені села і не міг зібратися з думками, що властиво зі мною трапилось. Чому ця балакуча, привітлива і безжурна дівчина образилась на мене, звинувативши мене у підступстві й підлості? Якщо історичний Кривонос чий той, що влада в газеті «Зоря» називала бандитом, мали якесь відношення до цього села чи безпосередньо до цієї дівчини, то я ж не висловлював проти них якихось обвинувачень чи зауважень, а тільки

запитав, чи була їй щось про це відомо. «За спрос не б'ють в нос», — каже приказка.

Посидівши на колоді під чужим тинем і не прийшовши до жодного припущення, за що могла нагніватись на мене Пріся, я прислухався, чи нема де поблизу когось з хлопців та дівчат, щоб запитати, в яку мені сторону йти до нашого постою. Не виявивши ніякого руху чи розмови, я встав з колоди і попрямував темрявою вулички ніби в тому напрямку, де мало бути господарство селянина, в якого ми стоїмо на постої. З вулички я вийшов на широку вулицю і не знаючи певно, в яку сторону звертати, став розглядатися пильніше. Я зауважив на другому боці вулиці, біля тину, ніби людську постать. Я підійшов. Тільки я відкрив рота, щоб запитати, в яку сторону йти, як Пріся випередила мене:

— Це я. Тобі потрібно йти в цю сторону.

— А ти де тут взялася? — здивувався я, знаючи певно, що Пріся зникла в протилежному напрямку вулички, з якої я вийшов.

— Я передумала, — сказала вона. — Тому городами оббігла, щоб ти не блукав селом. Пробач мені, — добавила Пріся, — що погорячилась. Комсомолец ти чи ні, але ти до мене говориш як ніхто з наших хлопців не говорив ніколи, і питаєш ти в мене без примусу й по-доброму. Якщо ти чесний хлопець, то мене буде сумління мучити, що я тобі чесно не відповіла. Якщо ти не чесний, то те, що я тобі розповім буде на твоєму сумлінні.

Запевнивши Прісю у моєму безкорисному відношенні до неї як до дівчини-ровесниці та людської істоти, що непевна свого місця в теперішньому суспільстві, на своїй не нашій землі, ми з нею вернулись у вуличку на колоду, і вона почала свою розповідь про собичевських Кривоносів.

— Про того козака Кривоноса, що там десь колись воював і потім був замордований ляхами, я не знаю і ніколи ні від кого не чула, щоб хто згадував про нього, але завтра обов'язково у матері запитаю. Моя мати та я в селі тільки й залишилися з роду Кривоносів, а тому я навіть одячна тобі, що ти про це мені нагадав.

Рід Кривоносів в нашому селі був великий і заможний. Без Кривоносів тут нічого не відбувалося, і Кривоноси за всім доглядали без кривди для покриття долею, природою чи навіть самим Богом.

На початку колективізації влада розкуркулила три родини Кривоносів і везла на станцію Маків, щоб завантажити у вантажні вагони та авіаези на Соловки чи кудись там на загибель. Господарство, яким ви тепер користуєтесь для свого постою — то одне з тих Кривоносів. Зраз за селом в лісі група озброєних і замаскованих чоловіків перестріла підводи з розкуркуленими родинами Кривоносів, заарештувала сільських та шостенських активістів і міліціонерів, і, повернувшись в село, скликала загальні збори селян. Замасковані та озброєні чоловіки були також Кривоноси, — пояснила Пріся. — Обеззброївши міліціонерів та активістів, замасковані й озброєні чоловіки наказали активістам керувати зборами селян та записати в протокол, що загальні збори селян постановляють більшістю голосів, відкритим і прямим голосуванням, тобто підняттям рук, як і на всяких зборах.

Загальні збори селян під охороною замаскованих і озброєних чоловіків постановили, що селяни не бажають, щоб будь-кого з їхнього села влада вважала куркулем і розкуркулювала. Податки, які влада перед тим накладала на селян, селяни зобов'язуються платити повністю і вчасно й надалі. Колгоспні активісти, які бажають працювати спільно в колгоспі чи комуні, нехай організуються на добровільних умовах. Безпідставний арешт будь-кого з селян селяни вважатимуть актом насильства над всіма і будь-кого з активістів візьмуть у заложники.

Після закінчення загальних зборів селян, шостенських активістів та міліціонерів з протоколом зборів відпустили, а місцевим активістам наказали далі поряdkувати селом, згідно волі селян, виявленої на загальних зборах.

Десь за тиждень в село приїхав більший відділ шостенської міліції з активістами й заарештували поновно ті самі

родини Кривоносів. Тільки вони їх примістили в коморі біля сільради, як Кривоноси, вже не маючи чим, оточили відділ міліції та активістів у сільраді і загрожували винищенням, якщо міліція не звільнить заарештованих і, склавши зброю, не залишить село. Кривоноси мали кулемети та гранати, а міліціонери тільки рушницю та нагана. Після короткої перестрілки двох міліціонерів заплатило життям за спротив, а решта піддалася Кривоносам і їх, обеззброєних, знову відпустили, попередивши, що це роблять в останній раз.

Від того часу фактичною владою в селі були Кривоноси. Сільські активісти вільно їздили в Шостку. Шостенські беззбройні активісти приїздили в село, скликали збори селян, мітингували, але жодного насильства над селянами не робили. Кривоноси, в свою чергу, копали землянки в молодій хвоїні за селом, поглиблювали окоп навколо неї, робили засіки та кулеметні гнізда. І так двоєвладдя в селі протянулось до ранньої весни 1932 року.

Напровесні того року відділи шостенської міліції та спеціальні частини військ НКВД стали підсуватися до нашого села з двох сторін. Але Кривоноси завчасу довідалися про це і з родинами відступили з села в укріплені опірні пункти окопаної молоді хвоїні на узліссі бору.

Два дні відділи міліції та частини військ НКВД вели бій з Кривоносами, але не могли їх перемогти або вибити з укріпленого кусника лісу. На підмогу міліції та енкаведистам влада прислала декілька відділів червоноарміїців з полку, що охороняв шостенські військові заводи, але знищити чи навіть прогнати Кривоносів з укріпленого лісу не могли. За тиждень боїв з Кривоносами влада викликала якусь військову частину з гарматами та мінометами, і ті нарешті знищили не тільки Кривоносів, але й хвоїну, в якій вони боронилися. Ранених та тих, що залишилися живими в землянках, незважаючи на вік та стать, міліція та енкаведисти постріляли таки там на узліссі, в тих Кривоносів, що не брали участі в боротьбі, чи навіть були незгідні зі своїми родичами щодо відвертого збройного виступу проти влади, та тих, що були одружені з Кривоносівнами, постріляли на узліссі другого дня. Прямих нащадків Кривоносів у нашому селі залишилось тільки двоє: я і моя мама, а вимовляти слово «Кривонос» у селі тепер означає те саме, що прилюдно виклясти Сталіна.

Ми з матір'ю залишилися в живих через те, що мій батько, хоч і не заможний селянин, але розумний і здогадливий чоловік, завчасу нас після до мого брата, що служить в червоній армії вже довгий час, а в сільраді сказав, що мати його залишила і втекла з села невідомо куди.

— Де служить мій брат — не скажу, а донесеш владі на нас про те, що я тобі розказала — проклену так, що тобі й у пеклі місця не буде. Твої батьки назвали тебе Григорієм, ім'ям Божого архангела Григорія-побідоносця, а тому знай, що опоганювати ім'я святого Архангела — гріх непростимий. Вийдеш з вулички — поверни ліворуч, а тепер бувай здорово! — сказала Пріся, підхопившись з колоди, і зникла знову в осінній темряві.

Ще цілий тиждень ми звозили цукрові буряки з радгоспного лану в бурти біля залізниці. Цілий тиждень, вдень і вночі, я обдумував, що я маю сказати Прісі в суботу після гулів. Як я зможу віддячитись їй за довіря, за щирість та відвагу.

До суботи погода дещо похолодніла, але сільську молодь не стримала ще від одних гулів на колодках. Митька також нас не міг допильнувати, але на гулях в суботу Прісі не було, а в неділю пополудні нам наказали вертатися додому, бо на самій воронізькій цукроварні стався «прорив», і ми мали підвозити буряки від залізничної вітки до мойки у Вороніжці.

Рік пізніше я з колоспниками приїздив в радгосп ім. Сталіна звернути лишки посівного віса після ліквідації радгоспу, але в село Собичев нагоди більше не було зайхати.

**Маніфестація в Торонті у першу річницю
перестрілки в Карпатах і смерті Бориса Терелі.**

10-го червня 1982 року, коло села Поляна на Закарпатті пролунали постріли. Значення їх можна правильно зрозуміти лише у зв'язку з загальною тенденцією розвитку подій у Східній Європі. Колись, у 40-ві роки, в Карпатах звучали постріли УПА. Це вже стало історією. Постріли 10-го червня 1982 року — це *перші постріли* майбутніх подій в Україні. Згідно з конфіденційними даними, група української молоді пішла до лісу, на нелегальне становище. Була спроба зруйнувати газопровід, що йде через Закарпаття з Сибіру до Західної Європи. Це викликало перестрілку з охороною. Після того в Карпатах провели тотальні облави. Прориваючись з оточення, українська група зав'язала перестрілку з військами КГБ. Один з групи — Борис Тереля, брат відомого дисидента Йосипа Терелі — упав мертвим. Після того були масові обшуки й облави в Закарпатті. Після смерті Бориса Терелі були заарештовані 14 осіб, підозрювані у зв'язку з озброєною підпільною групою.

Як показала пізніша інформація, практично вже існує ширша база підпілля під назвою УНФ (Український Національний Фронт). Ця організація була заснована в 60-ті роки Красівський і Квецьком. Пізніше КГБ розбило її осередки. Як бачимо з «Хроніки католицької Церкви на Україні» ч.6, тепер вона знову ожила. Про це ясно свідчить постанова Закарпатського обкому партії від 3-го липня 1984 року, опублікована в «Хроніці...»:

«КДБ має інформацію, що бандерівське підпілля під прикриттям нової вивіски Українського Національного Фронту вчинило ряд акцій — наслідки вже обговорювалися на травневому бюро обкому 1981 р. та в жовтні 1982 року. Так, в селі Мужієве Берегівського р-ну 24 травня 81 року терористична банда «Чорного» пустила під укис військовий ешалон, на платформах якого перевозився радар з Вілокської військової бази; це затримало «польську акцію» на дев'ять місяців.

Бескидська операція 82 року по ліквідації терористично-диверсійної групи в Лавочному та Волівці була доведена не до кінця — бандитська група «Чорного» не була ліквідована повністю; товариші з КДБ на сьогоднішній день так і не розкрили винуватців пограбування двох інкасаторів на території нашої області, по сьогодні так і не виявлено осіб, що вивезли 10.000 патронів та 99 гранат із військової частини в м. Мукачево — недоліків багато, можна переліковувати ще низку неприємних випадків, але й попри всі явні недоліки КДБ добився і якісних наслідків у своїй роботі — так було ліквідовано члена бандитської групки «Чорного» Бориса Михайла ТЕРЕЛЮ, на жаль, із смертю бандита обірвалася нитка його зв'язків з бандерівським охвістям та території сусідньої області.»

Борис Тереля. Графіка Йосипа Терелі (брата).

Soviet Dissident speaks out against USSR

BY DERRICK NAULT

The Soviet Union has been an oppressive regime for many years and will most likely continue to remain so into the near future. This was the main message delivered by Soviet dissident Valentyn Moroz, to a crowd of about 80 persons on Friday morning, January 29 in the MPR.

"People think that concentration camps were an invention of the Nazis. This is not true," said Moroz, "The first concentration camp was built in the Soviet Union."

At one point under Stalin, 7,000,000 people were in these camps, he added.

He went on to say that, "Between 1936 and 1938, in Soviet prisons and camps 2,000,000 people died... Not including the Great Famine."

Moroz describes the methods used by Stalin's police as "ran-

dom and terroristic," as they used beatings, maimings, and shootings to punish any real or imagined enemies.

Moroz then went on to challenge the notion that their latter day KGB counterparts were not as bad.

"In my opinion, new KGB persons are much more dangerous," said Moroz.

Moroz supported this claim by pointing out that the KGB, in addition to inflicting beatings, became masters of psychological torture.

After his arrest in 1965 for being a "Ukrainian bourgeois nationalist", Moroz said that he was placed in the cells with criminals and the insane, where he had to be continually on guard against stabbings or other attacks.

"This was enough to destroy one's personality," he said.

But if this form of punishment was not considered sufficient, Moroz said that prisoners would be placed in the "punishment cells," which were so cold that

the individual could not sleep for the entire 15-day period of detention.

Moroz mentioned that his release in 1979, with four other dissidents in exchange for two KGB agents arrested in the U.S. on espionage charges, was totally unexpected.

He concluded by saying, "The KGB is the most criminal system in world history."

When asked if the USSR is improving under Gorbachev, Moroz answered pessimistically, "It's not real. It's only reaction." Gorbachev, he believes, is simply reacting to problems that the Soviet Union is presently having, such as the war in Afghanistan. Moroz said that since Gorbachev's actions were a mere facade, oppression will continue to be a harsh reality for the many nationalities under Soviet domination -- unless, he added, something cataclysmic occurs which, hopefully, will topple the entire system.

ТРОХИМ МАКСИМОВИЧ УС — ВІЩУН

Читачів цього оповідання та можливих дослідників нашої історії, обрядів, звичаїв та побуту, попереджую: це оповідання написане не з власного знання або спостереження, а з переказу Петра Федоровича Гавриленка, уродженця села Ходачівки і свідка чутого і баченого.

Село Ходачівка, що розположене на правому березі Дніпра, за шість кілометрів від приміської околиці Києва Демієвки, до колективізації нараховувало біля трьох сот дворів. Дніпровий берег в околиці села пологий і ряди-роки розбурханий Дніпро весняною повінню заливав водою не тільки селянські ниви, городи та сади, але й не шкодував селянських осель, побудованих ближче берега та в долинах.

Управної землі в селян Ходачівки було обмаль, а тому вони господарювали на своїх нивах, городах та в садках уміло й досконало. Недалека віддаль до Києва уможлиблювала вирощену ним ранню городину та суніці (клубнику) весною збувати на дуже вигідних умовах. Влітку селяни Ходачівки постачали київським міщанам малину, вишні та черешні, а восени — різногатункові яблука та грушки. Селяни Ходачівки не були заможніми, але хто бажав працювати і бути чесною людиною, повсякденно мав хдіб на столі і до хліба в коморі.

Одним з таких чесних і трудолюбивих селян Ходачівки був і Трохим УС. З якого саме роду походив Трохим, Петро Гавриленко напевно тепер вже

пригадати не може. Мені вигадувати, що Трохим козацького, віщунського чи тільки простого, але чесного, — недоречно. Як і коли саме став Трохим в селі віщун-відьмаком, та де він набув велику в чорних палітурках книгу, що селяни звали «Чорна книга», ми з Петром не беремося здогадуватися.

Трохим мав десь біля шести гектарів землі з гарним садком, городом та парою коней, коровою і дрібнішим скотом. Мав не гіршу за сусідів хату, хліви й подвір'я з дубовими воротами. Мав милу дружину і одного сина, Йосипа. Мав «Чорну книгу» і поради та перестороги для сусідів і доброзичливих селян.

Повені, приморозки, посухи, буревії та взагалі природні явища, що шкодили селянам, або ставали в пригоді, Трохим передбачав майже безпомилково. Лихо Першої світової війни, а потім кровопролитної революції та громадянської війни, як також свою власну трагедію, пов'язану зі смертю власної дружини, Трохим передбачував заздалегідь, за його його царські жандарми навіть тримали з місяць в «холодній» (в'язниці).

Після втрати дружини, старших дівчат сватати Трохимові не вистачало сумління, а відповідних віком молодичь-вдів тоді ще війна та революція були не наробили. Трохим, передбачаючи непевні часи та людське нещастя, вирішив провадити господарство самотужки, аж поки не одружить сина.

Одружуватися Йосипові дещо на заваді став віщун-відьмак батько. Йому довелось засилати сватів до кількох дівок, аж нарешті дещо старша дівка Параска погодилась стати дружиною Йосипові й невісткою Трохимові. Параска хоч і була дочкою бідних батьків, але була чесна, працювита і проворна. Ставши вірною дружиною Йосипові та милою й добродушною невісткою Трохимові, вона через якісь жіночі недомагання не змогла продовжувати Трохимів рід. Переконавшись, що йому внуків не дочекати, Трохим доручив своє господарство синові, а сам почав наполегливіше вивчати свою «святую книгу» та на основі вичитаного повчати й попереджувати своїх сусідів, селян та і інших добрих людей. Але розбурхані війною та революцією уми його сусідів та селян не сприймали належно Трохимової науки та попереджень, а Трохимова наука та передбачення

бо дарована поміщицька та церковна земля була для них реальністю, а Трохимова наука та передбачення тільки нездійсненими словами. Ходачівка хоча й поблизу Києва, але не над битим шляхом. Війна та революція її майже не зачіпали, за винятком декількох убитих і поранених на фронтах селянських синів. Трохимова мова про невинну кров, голод, мор та злидні його сусідам та селянам Ходачівки була незрозумілою.

З установами у селі влади комнезамів та комсомольців, влада почала Трохима відверто переслідувати, намагаючись перш за все відібрати в нього «Чорну книгу» — «істочник забобонів і опіюма для народа». Але на заваді владі в переслідуванні Тро-

хима та збереженні його «святої книги» стала невістка Параска. Вона не тільки була вірною дружиною Йосипа і добродушною невісткою Трохимові, але, навчившись у Трохима мудрощів та знахарства, не шкодувала сил і уміння для допомоги селянам. Ставити дев'ятдесятилітнього діда «под стенку» за доброту для людей комнезами не наважувалися ще в той час. Ліквідувати як «ворога народу» добродушну й щиросердечну Параску комнезами боялися бунту власних дружин та селянських жінок; а Трохим, пильно бережений невісткою, заховавшись десь у бур'яні, начитається зі «святої книги», прийде босий під церкву і ніби ненароком заведе розмову з дальшим чи ближчим сусідом.

— Не бути нам більше господарями на нашій землі і на наших господарствах. Влада босяцька з ледарів та злодіїв не потребує трудолюбивих та досвідчених господарів, вона навіть боїться нас. Помішав ти, сусідо, мозолями набуту земельку з дармовою, і тепер вона не твоя, не моя, а чорт зна чия. Не матимеш ти з неї більше користі. З твоєї хати, нової, просторої й світлої, тебе вигонять ніби скаженого собаку з села і загонять в чужі краї та займища, що й ворон кістки твоєї в рідну землю не занесе. Коней твоїх бистроногих чужинці запрягатимуть звозити трупи людські. Послухай мене нерозумного: бери торбину на плечі з окрайцем святого хліба і мандруй між чужих людей, де тебе ніхто не знає і ти нікого не знатимеш. Перебудеш сам лиху годину і родину свою спасеш. Не послухаєш — шкодуватимеш. Якщо не замерзнеш на кизяк десь в чужині, то під своїм плотом з холоду та голоду околєш.

Революційне беззладдя та беззладдя вщухало. З далекої, жорстокої і облудної столиці новітні узурпатори голосили гасла Нової Економічної Політики та світлого майбутнього комуністичного суспільства. Трохимовому віщому передбаченню не тільки сусіди та розважніші господарі, але й власний син не довіряли. Комнезами напастували й переслідували. Восени 1923 року Трохим, переконавшись, що вік часу підточує його здоров'я і наступна зима може бути останньою на його довгій життєвій дорозі, та що він навіть не зможе перед смертю переконати сина продати майно та переселитися мешкати і заробляти якоюсь працею на прожиток у місті, а після його смерті «святая книга» напевно потрапить в руки комнезамам-бузувірам, вирішив спалити свою клуню зі ще немолоченим збіжжям, щоб цим примусити сина з невісткою покинути село, та разом з клунею та збіжжям спалити себе самого, щоб без посередництва попів, які також його переслідували за життя, переселитися до духів предків, а також спалити і «святую книгу», щоб не потрапила в руки невірних для зневаги та наруги над нею. Він так і зробив. Одного осіннього дня 1923 року сказав невістці, що йде в клуню молотити ціпом пшеницю і щоб вона його навіть не кликала на полуденок. Трохим читав в клуні деякий час свою святую «Чорну книгу», молився Богові чи духам Предків. Гунав ціпом, обдумуючи свій майбутній поступок, чи що там він робив, тяжко при-

пускати. Але рівно вполудне, коли сусіди та селяни Ходачівки молилися перед спожиттям полуденку, Трохимову клуню раптом охопило полум'я пожежі.

Клуню, охоплену вогнем з усіх сторін, неможливо було врятувати навіть частково. Жевріючі снопи збіжжя та кулі соломи селяни пригасили вже майже смерком, носячи воду відрами з яру та колодязів. Обгоріле до невпізнання тіло Трохима вигребли з усе ще тліючої купи соломи, але «святу книгу» знайшли поблизу Трохима тільки дещо обсмаленою. Труну з залишками тіла Трохима син з невісткою та селяни цілого села, проти волі попа і комнезамів, поховали рядом з його милою дружиною, а не в пустому кінці кладовища, де поховані сомагубці та нехристи. «Святу книгу захопили сільські комнезами і передали тим, що приїздили з Києва досліджувати причину пожежі. Йосип, не послухавши дружини, отримавши гроші за пожежу клуні від Державного Страхового Товариства України, вложив їх в кооперацію, де вони згодом стали державною власністю, а сам Йосип колгоспним кріпаком.

Весною наступного 1924 року найближчий сусід Трохима Максимовича УСА, Федір Гавриленко, обміркувавши Трохимів поступок, продав свого вітряка, господарство з хатою та худобу і купив пару коней-вагозовів та відповідного воза на залізному ході. Склавши речі першої потреби на віз, він разом з родиною виїхав назавжди з села, щоб мешкати між незнайомими людьми та заробляти на прожиток

наймаючись у київських підприємствах та установах візником, чим і врятував себе і всю родину від пізніших нападів комнезамів, колгоспного «Второго Крепостного Права»/большевіков/, скорочено ВКП/б/ (Все-союзна Комуністична Партія /більшовиків/) та від голодомору 1933 року.

Скільки ще було таких селян села Ходачівки, що хоч після смерті Трохима Уса послухали його порад та врятували своє життя втечею з села, напевно тяжко сказати. Скільки селян пізніше комнезамія, за наказом чужої влади з облудної столиці, ограбувала і вивезла на певну загибель в «отдальонніе места страны трудящихся», про це тільки хіба душогиби з Кремля мають відомості. Скільки селян Ходачівки розійшлося і розлізлося з села, рятуючись від голодової смерті звимку та навесні 1933 року, а скільки їх околело у власних оселях та попід власними тинами, хіба тільки сам Бог відає.

Восени 1933 року Петро Гавриленко, по наказу свого батька, ходив у Ходачівку перевірити поголоски про цілком вимерле село, і при вході в село натрапив на так звану «Чорну мітлу» — тичину, застромлену посередині вулиці, з прив'язаним до неї віхтем якогось бур'яну, що було певною ознакою обезлюдненого села.

*Записано на чужині (в Канаді)
20-го серпня 1987 року*

Г. Сіриком

З ПРИВОДУ ПРОЦЕСУ НАД ДЕМ'ЯНЮКОМ

Давид Беламуд

ДЕ ТВОЯ СОВІСТЬ, НАРОДЕ ІЗРАЇЛЯ?

У ч. 472 російськомовного журналу Круг, який видається в Ізраїлі, поміщено статтю під заголовком „Чи є в Ізраїлі расизм?“ Нижче подаємо скорочений переклад цієї статті, взявши до неї як заголовок взите автором речення в тексті його статті.
РЕДАКЦІЯ

В кулуарах Кнесету — жваві дебати.

Справа іде про схвалення закону проти расизму, ініціатори законопроекту мають на увазі наших „двоюрідних братів“ — арабів.

Чи дійсно існує дискримінація арабів в Ізраїлі? По-моєму, в арабів в Ізраїлі більше прав, ніж у євреїв. Вони не платять податків, не служать в армії і користуються всіма тими правами, що і євреї в ділянці освіти, медич-

ної допомоги, в Кнесеті є депутати-араби, вони беруть участь у мистецтві, в господарському житті. Обмеження лише до державних урядів і військової промисловости.

Якщо ж все таки існує расизм, то тільки до одного-єдиного народу... українців.

Український народ ніби викреслений із списку народів світу, він поставлений поза законом, до нього ставлять-

ся особливі вимоги, супроводжуючи небажанням об'єктивно розібратися в причинах українського антисемітизму, небажанням покласти край ворожнечі між нашими народами і нормалізувати відношення.

Ніякому антисемітизму немає виправдання, але антисемітизму поляків, німців або росіян, наприклад, немає раціонального пояснення. Євреї, які жили в Польщі, Німеччині, Росії або на землях, захоплених цими державами, внесли багато в польську, німецьку й російську культури. Євреї ж, які жили на Україні, не приймали її культури, не називали себе українськими євреями, а польськими, російськими і т.д. в залежності, яка держава поневолювала ту частину України.

Були жорстокі єврейські погроми в час Хмельницького і Гонти. А в якій європейській країні не було погромів в епоху середньовіччя?

Були погроми в час громадянської війни. Але хіба тільки українці вчинили їх? Погроми з винищенням євреїв влаштували і червоні, і денікінці, і білополяки, і естонці, і литовці, і румуни і т.д.

Українці-поліцаї і наглядачі в таборах співпрацювали з німцями. А хіба інші не співпрацювали з німцями в час війни? Російські власовці, латиші, литовці, поляки, мадяри, хорвати, словаки, навіть голляндці.

В Ізраїлі панує погляд, що українець — це жорстокий убивник, антисеміт, погромщик. Якщо ж на Україні були випадки гуманного ставлення до євреїв, то це вважалось заслугою „російських інтелігентів“.

Візьмімо процес Бейліса. Свій голос на захист Бейліса підняв великий гуманіст — українець В. Короленко. Із п'яти членів адвокатської колегії, яка захищала Бейліса, троє були українці: Карабчевський, Зарудний і Григорович-Барський. Бейліс був виправданий 12-тичленною лавою присяжних — українськими селянами Київської губернії. Цим малоосвіченим селянам треба було всього кілька місяців, щоб своїм здоровим мужицьким розумом прийти до висновку щодо невинності Бейліса, в той час як „культурним“ французам потрібно було 10 років, щоб виправдати Дрейфуса.

В суворі роки громадянської війни були серед українських керівників дійсні друзі єврейського народу, наприк-

лад, В. Винниченко. Українські інтелігенти піднімали свій голос протесту проти єврейських погромів.

В роки світової війни було немало українців, які рятували євреїв, але чомусь так мало числиться українців-праведників світу у Яд ва-Шем? Про це треба запитати тих євреїв, яких рятували українці, що й через 40 років після закінчення світової війни не відважуються увіковічити імена своїх рятівників, тому що говорити щось добре про українців в Ізраїлі небезпечно.

Ізраїльська преса широко інформувала про видачу Дем'янюка і не звертала уваги на те, що 13 травня 1985 р. були посаджені дерева на честь групи українців — Праведників світу і що в час садження дерев приймали участь і член Кнесету Шевах Вайс та рабин Давид Кахане, яких рятували українці. Але вони садили дерева таємно від засобів інформації, очевидно соромлячись національності тих, хто їх врятував.

Хіба не є свідомством пануючої в Ізраїлі українофобії зневаги до української мови і культури, відсутність перекладів на іврит творів Лесі Українки, М. Коцюбинського й інших, які є справжніми друзями єврейського народу, зневага впливу української мови й музики на мову ідиш, на єврейську культуру?

До українців вживають іншу мірку, ніж щодо інших народів. На твори українських класиків, українську музику, українське мистецтво — накладено в Ізраїлі табу.

Ні в чому так не виявилась українофобія в Ізраїлі, як у питанні надання звання праведника світу українському митрополитові Андрієві Шептицькому. В страшні роки Катастрофи християнський світ мовчав, в тому числі Папа Римський Пій XII, а керівник української католицької церкви — митрополит Шептицький — був єдиним християнським керівником Європи, який відкрито підняв свій голос протесту. Він не тільки протестував, але й діяв. Разом зі своїм братом Климентом Шептицьким він організував рятування сотень євреїв, в тому числі багатьох дітей. І от уже десятки років продовжується обговорення кандидатури Шептицького в „Яд ва-Шем“ і беззмінно відхиляється вимога визнати митрополита Шептицького Праведником світу.

Якби Шептицький був поляком, французом чи голляндцем, то він давно вже був би визнаний Праведником світу. Але ж він українець, а до того ще й запеклий противник більшовиків, які поневолили Україну, а це не подобається лівацьким елементам, які формують у нас громадську думку.

Візьмімо події за останній рік. 13 травня 1985 р. в Єрусалимі був поставлений пам'ятник українцям-жертвам голоду 1932-33 року, жертвам сталінських репресій і українцям, які загинули від рук німців.

Ми, євреї, гуманний народ. Ми співчували камбоджійцям, народів Біяфрі, співчуваємо афганцям і муринам Південної Африки. Але загибель семи мільйонів українців від сталінської банди — для нас ніщо. Громадяни Ізраїля навіть не знають про це!

Виходить — селективний підхід по відношенню до різних народів: одні народи заслуговують співчуття, а інші ні?

Можливо Єрусалим, а тим більше гора Сіон — не є відповідне місце для такого пам'ятника? Але ж в Єрусалимі є багато церков, мечетей і інших святинь людей різних релігій і національностей і тільки українці — виняток...

Чим керувались ті, які по-варварськи знищили пам'ятник? Яке мали право перекладати вину за злочини українських поліцаїв на весь український народ? Якби щось подібне сталось щодо якоїсь святині єврейського народу в галуті, яку кампанію ми б підняли! Але щодо українців — все можна. Де твоя совість, народе Ізраїля?

І зараз, з наближенням суду над Дем'янюком, намагаються приліпити обвинувачення всьому українському народові. Чому із усієї зграї нацистів вибрали власне українця, щоб судити його в Ізраїлі? Чому не вимагали румуна В. Тріфу, хорвата Артуковича чи інших?

Найбільш страшне, що в антиукраїнській атмосфері виховується молоде покоління. Запитайте будь-якого школяра з якими іменами асоціюється у нього Україна і він відповість: Хмельницький, Петлюра, поліцаї і не назве В. Короленка й А. Шептицького.

40 років після Катастрофи у нас поширені зв'язки з Німеччиною, з Іспанією (не дивлячись на інквізицію) у нас є дипломатичні зв'язки, з Польщею

Ізраїль теж намагається налагодити дипломатичні відносини. А щодо українців наші керівники, просякнуті галутською ментальністю, відповідають: коли буде незалежна Україна, тоді й налагодимо зв'язки.

Щоб не допустити нових погромів в дусі Хмельницького й Петлюри, потрібно готувати ґрунт для нормалізації відношень. Серед української еміграції і громадян УРСР виросло нове покоління, вільне від комплексів минулого. Про це можуть засвідчити в'язні Сіону, які сиділи в советських таборах разом з українцями.

Настала наша черга звільнитися від комплексів. **УКРАЇНСЬКІ ВІСТІ**

ПОЖЕРТВИ НА ВИДАВНИЧИЙ ФОНД

«АНАБАЗИСУ»

від 25 червня до 31 грудня 1987 р. в доллярах

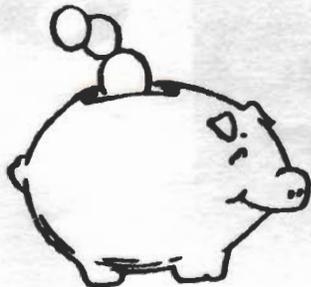
КАНАДА

д-р М. Гута — 33; В. Мезалс — 33; С. Татаринів — 13; Е. Роздольський — 4; Б. Гловацький — 26; С. Гаук — 3; Г. Сірик — 3; Й. Кушпета — 20; М. Біда — 3; П. Галюк — 3; Н. Бжеська — 3; П. Вовк — 3; М. Савчук — 66; І. Дувало — 50; М. Петрашко — 33; М. Норяк — 3; Д. Капіцький — 16; Д. Винників — 50; М. Чайківська — 25; Й. Сарабаха — 16; Л. Ліщина — 6; П. Лавринюк — 3; С. Тхорик — 24; А. Гладилович — 8; В. Богутін — 8; І. Кочерга — 10; І. Петрашкевич — 3; Т. Моклович — 3; М. Загребельний — 3; М. Мельник — 20; П. Міщук — 34; М. Ковалів — 16.

ЗСА

Д. Сендун — 25; І. Дибко — 21; В. Лоян — 6; М. Ковальський — 6; Н. Петрочук — 6; В. Кіндрат — 6; О. Лужецький — 6; С. Дуда — 26; Я. Кісенко — 6; В. Барнай — 30; М. Березовський — 6; А. Стрільбицький — 11; Я. Лисинецький — 6; Я. Савка — 6; П. Цапар — 11; О. Кокодинський — 16; П. Матичак — 11; Л. Фенько — 11; Т. Сенета — 11; О. Палаташ — 6; А. Зеліско — 15; М. Дзвінка — 11.

С. Шумський (Австралія) — 6; В. Огородник (Німеччина) — 20; І. Дерев'янка (Бельгія) — 3.

ВСІМ ЖЕРТВОДАВЦЯМ — ЩИРА ПОДЯКА!